

NATIONALMUSEETS FORSKNING

2005

Nationalmuseet
2011

Forord

Forskningsberetning 2005 giver en oversigt over forskningsindsatsen på Nationalmuseets ti nuværende forskningsområder, Forskningssekretariatets og Bibliotekstjenestens funktioner i relation til forskningen.

I lighed med Forskningsberetning 2004 er museets forskning i 2005 opdelt og beskrevet ud fra de ti nuværende hovedforskningsområder, og det organisatoriske tilhørsforhold for aktiviteterne på forskningsområderne træder dermed i baggrunden.

Beretningen indeholder tre afsnit: I. Nationalmuseets forskning generelt, II. Glimt fra forskningsområderne, udformet som en række mindre artikler og III. Forskningsområdernes aktiviteter, herunder basisaktiviteter, projekter og publikationer.

Birgit Rønne
Forskningskoordinator

NATIONALMUSEETS FORSKNING

FORORD	p.2
INDHOLDSFORTEGNELSE	p.3
I. NATIONALMUSEETS FORSKNING	p.5
1.1. Målsætning for Nationalmuseets forskning	p.5
1.2. Ressourcer	p.5
1.3. Organisering af forskningen	p.7
1.4. Forskerstillinger og forskningsår	p.10
1.5. Forskeruddannelse	p.12
1.6. Publikationer 2005	p.13
1.7. Forskningsprojekter 2005.....	p.15
1.8. Forskningskoordinering og rådgivning	p.16
1.9. Nationalmuseets Bibliotekstjeneste	p.17
II. GLIMT FRA FORSKNINGSSOMRÅDERNE	p.18
Grønlandsforskning	
- <i>Norse Settlement in the Vatnahverfi Region, Greenland ca. 985-1450 AD</i>	p.19
Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur	
- <i>Kirkeforskning</i>	p.21
Nyere tids kulturhistorie og etnologi	
- <i>Hjem og Familie --Kontinuitet og nybrud inden for det 20. årh.s boligkultur</i>	p.24
Numismatik	
- <i>Forskningsinspiration</i>	p.26
Bevaring	
- <i>Carlsbergpræparat – en behandlingsmetode for kalkmalerier fra- begyndelsen af 1900-tallet.</i>	p.28
III. FORSKNINGSAKTIVITETER	p. 31
Forhistorisk arkæologi.....	p.31
Forskningsaktiviteter (Danmarks Oldtid).....	p.31
Projekter	p.37
Publikationer.....	p.40
Kulturhistorisk relateret naturvidenskab	p.45
Forskningsaktiviteter.....	p.45
Projekter	p.49

Publikationer.....	p.53
Marinarkæologi	p.55
Forskningsaktiviteter.....	p.55
Projekter	p.58
Publikationer.....	p.59
Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur	p.61
Forskningsaktiviteter.....	p.61
Projekter	p.65
Publikationer.....	p.69
Nyere tids kulturhistorie og etnologi	p.73
Forskningsaktiviteter (Nyere tid).....	p.73
Projekter	p.75
Publikationer.....	p.78
Forskningsaktiviteter (Frilandsmuseet).....	p.80
Projekter	p.82
Publikationer.....	p.82
Forskningsaktiviteter (Frihedsmuseet og Frøslevlejren).....	p.85
Projekter	p.85
Publikationer.....	p.87
Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi	p.88
Forskningsaktiviteter.....	p.88
Projekter	p.89
Publikationer.....	p.89
Numismatik	p.92
Forskningsaktiviteter.....	p.92
Projekter	p.93
Publikationer.....	p.93
Etnografi	p.97
Forskningsaktiviteter.....	p.97
Projekter	p.98
Publikationer.....	p.100
Bevaring	p.102
Forskningsaktiviteter.....	p.102
Projekter	p.108
Publikationer.....	p.112
Museal formidling	p.116
Projekter	p.116
Publikationer	p.116
SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning	p.118
Forskningsaktiviteter.....	p.118
Projekter.....	p.119
Publikationer.....	p.123

I. NATIONALMUSEETS FORSKNING

1.1. Målsætning for Nationalmuseets forskning

Nationalmuseet er Danmarks kulturhistoriske hovedmuseum, hvis mål det er at være en førende forskningsinstitutioner inden for kulturarvsforskningen, både på nationalt og internationalt niveau.

Museets forskningsaktiviteter er baseret på egne og eksterne samlinger, det antikvariske arbejde, arkiver, biblioteker og andre kildegrupper, der kan belyse de givne emner.

Museets forskning skal på baggrund af disse kildegrupper bidrage til forståelsen af sammenhænge mellem samfund og samfundsudvikling, kultur og kulturel identitet, samt samspillet mellem menneske og natur. Inden for disse områder skal museet bedrive innovativ forskning med henblik på at opnå ny indsigt i baggrunden for kulturarvens tilblivelse.

Museets forskningsresultater skal formidles både til den brede offentlighed og til forskningsmiljøer.

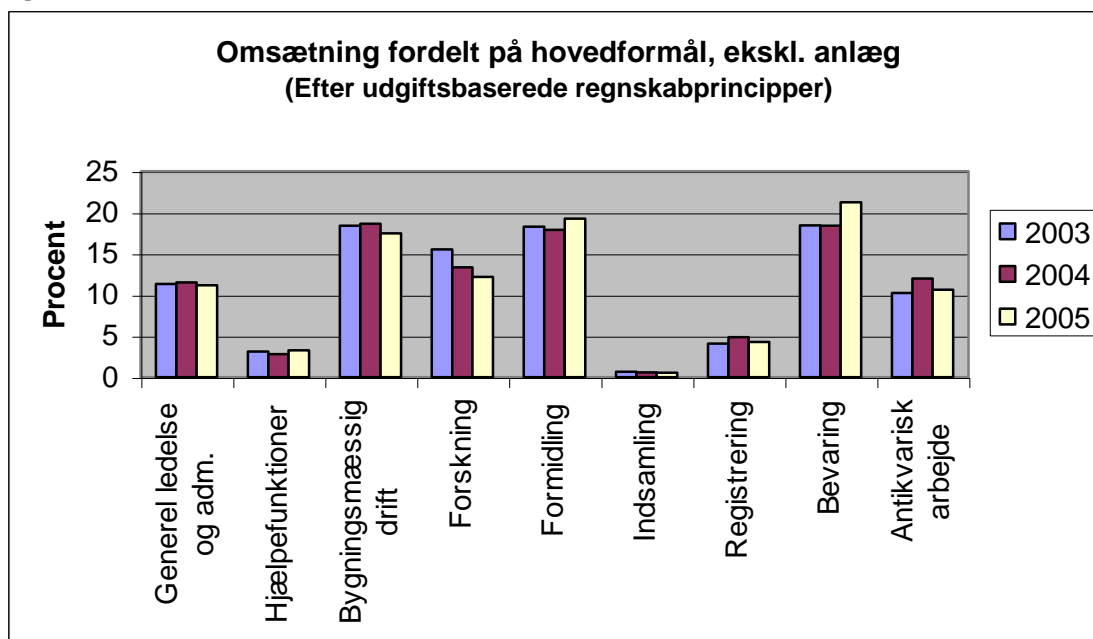
1.2. Ressourcer

Museets omsætning fordelt på hovedformål

1.2. Ressourcer

Nationalmuseet havde i år 2005 en samlet omsætning på 258,1 mio. kr. efter udgiftsbaserede regnskabsprincipper (ekskl. moms og ekskl. anlæg). Udgifterne til forskning udgjorde 31,4 mio. kr., det vil sige ca. 12 % af den samlede omsætning i 2005, hvilket er ca. 1 % mindre end procentandelen i 2004 og ca. 4 % mindre end i 2003.

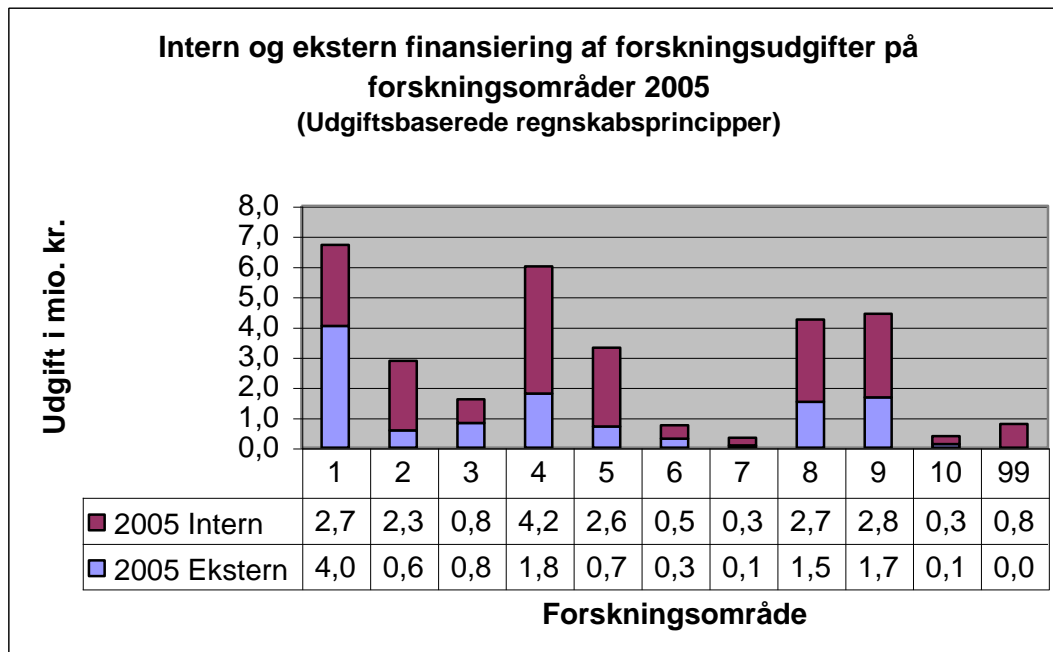
Fig. 1.2.1.

Fordeling af Intern og Ekstern finansiering på de 10 hovedområder¹

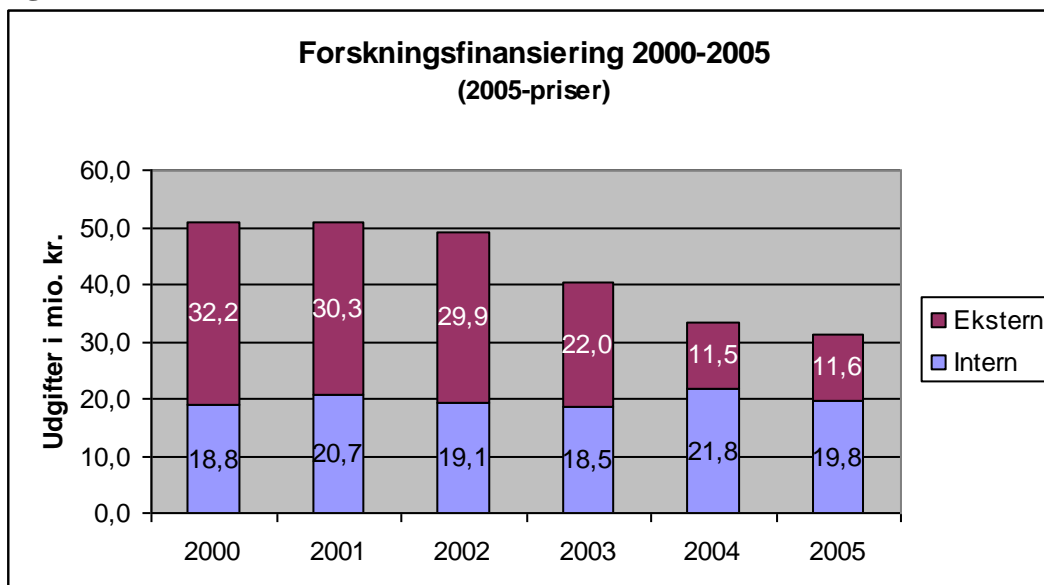
En række af museets forskningsprojekter gennemføres med tilskud fra private, offentlige og internationale fonde og forskningsprogrammer. Herunder ses forholdet mellem intern og ekstern finansiering fordelt pr. forskningsområder i 2005.

Fig. 1.2.2.

¹Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renessancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: Museal formidling/museologi. 99: Forskningsadministration.

Fig. 1.2.3

Som det ses af Figur.1.2.3. er museets eksterne finansiering for nedadgående, idet Marinarkæologisk Forskningscenter (Grundforskningscenter) lukkede i 2003 og SILA-Nationalmuseets Center for

grønlandsforskning også blev nedlukket pr. 1. jan. 2004 efter at begge havde modtaget fuldt tilskud i perioden 2000-2003 (inkl.).

Tabel 1.2.3. Nationalmuseets finansiering af forskningen 1999-2005 (mio. kr./%) (løbende priser)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Nettoudgiftsbevilling (mio. kr., løbende priser)	161,0	175,0	170,2	172,0	178,6	183,7	186,7
NM's samlede FO udgifter (mio. kr., løbende priser)	35,2	45,0	46,6	45,9	38,8	32,6	31,4
Bevillingsfinansierede FO-udgifter (mio. kr., løbende priser)	15,7	16,6	18,9	17,9	17,7	21,3	19,8
Bevillingsfinansierede FO-udgifter i % af NM's samlede Finanslovsbevilling	10	9	11	10	10	12	11
Bevillingsfinansierede FO-udgifter i % af NM's samlede FO-udgifter	45	37	41	39	46	65	63
FO-udgifternes andel af museets samlede omsætning	14	17	18	18	16	13	12

1.3. Organisering af forskningen

Nationalmuseet har for øjeblikket 10 faglige forskningsområder, hvoraf de 9 fordeler sig organisatorisk på enheder, mens det sidste område Museologi/Museal formidling er et tværgående område idet praktisk taget alle enheder beskæftiger sig med museologi/museumshistorisk forskning, samt et Center for Grønlandsforskning.

Oversigt over de 10 hovedforskningsområder og deres organisatoriske tilhørsforhold.

Alle forskningsområder, bortset fra Bevaring hører under Forsknings- og Formidlings-afdelingen.

1. Forhistorisk arkæologi som organisatorisk omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Oldtid –Arkæologi.

2. Kulturhistorisk relateret naturvidenskab som organisatorisk omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Oldtid - Naturvidenskab

3. Marinarkæologi som omfatter den forskning der finder sted primært i Danmarks Oldtid og Danmarks Middelalder& Renæssance. Desuden samarbejdes med Vikingeskibsmuseet i Roskilde om marinarkæologien, idet Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelses-virksomhed er kontraktligt overdraget til Vikingeskibsmuseet i Roskilde pr. 1. april 2004 og frem, dog med Nationalmuseet som ansvarlig for de marinarkæologiske antikvariske opgaver.

4. Middelalderen og renæssancens arkæologi, historie og kultur omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Middelalder og Renæssance og redaktionen af Danmarks Kirker

5. Nyere tids kulturhistorie og etnologi omfatter den forskning der finder sted i Danmarks Nyere Tid, Frilandsmuseet, Museet for Danmarks Frihedskamp og Frøslevlejrens Museum

6. *Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi* omfatter den forskning der finder sted i Antiksamlingen
7. *Numismatik* der omfatter den forskning der finder sted i Den Kgl. Mønt- og Medaljesamling
8. *Etnografi* der omfatter forskningen i Etnografisk Samling.
9. *Bevaring* som omfatter den forskning der finder sted i Bevaringsafdelingen.
10. *Museologi og Museal formidling* der omfatter den forskning der finder sted på tværs af museets enheder.
11. *SILA- Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.*

Status for forskningsområderne

I disse 10 forskningsområder foregår den faglige forskningsindsats sammen med den forskningsindsats der går på tværs af forskningsområderne ved etablering af fællesprojekter, ofte samtidig med at der er etableret netværk med eksterne, faglige samarbejdspartnere, herunder også internationale samarbejdspartnere.

Centre

SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning er, efter ophør i 2004, blevet genetableret i 2005 efter at der kom en ny 4-årig bevilling, ca. 7,2 mio. kr., fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation,

Samarbejdsprojekt

Samarbejdet mellem Nationalmuseet, Moesgaard Museum og museet på Gottorp, Slesvig, omkring projektet ”Jernalderen i Nordeuropa 600 f. Kr. – 400 e. Kr. er fortsat i 2005.

Perspektiver for forskningens og forskningsområderne

Det af direktionen nedsatte Forsknings- og Udstillingsudvalg har i sit kommissorium bl.a. fået til opgave at udarbejde forslag til visioner, strategier og politikker inden for forsknings- og udstillingsområdet til Direktionen, herunder løbende evaluere museets målopfyldelse inden for de vedtagne strategier og politikker. Udvalget har som sin væsentligste opgave i 2005 medvirket ved den internationale forskningsevaluering, der blev gennemført i efteråret 2005 (se nedenfor).

International forskningsevaluering

I 2005 blev der gennemført en International Forskningsevaluering af Nationalmuseets forskning i perioden 1995-2004, idet denne var et resultatkontraktmål i Resultatkontrakten mellem Kulturministeriet og Nationalmuseet for perioden 2004-2007. Forskningsevalueringen blev gennemført i samarbejde med Kulturministeriet på basis af *Vejledende retningslinier for forskningsevalueringer under Kulturministeriet af 11.12.1997* med Kulturministeriet som ansvarlig for evalueringen.

Formålet med evalueringen var at skabe grundlag for en vurdering af Nationalmuseets forskningsmæssige kvalitetsniveau, nationalt såvel som internationalt i en bagudrettet vurdering,

men samtidig skulle evalueringen vise fremad med henblik og vægt på fremadrettede anbefalinger for forskningen og dens organisering op Nationalmuseet.

Til gennemførelse af evalueringen blev der nedsat et eksternt evalueringspanel, bestående af en formand samt 4 internationalt anerkendte eksperter, fortrinsvis fra Norden og Europa.

Evalueringspanelet kom til at bestå af følgende eksperter:

Professor Anders Andrén

Institutionen för arkeologi/Allmän arkeologi, Stockholms Universitet, Sverige.

Professor Bjørnar Olsen

Institut for arkeologi, Universitetet i Tromsø, Norge.

Professor H. Reinder Reinders

Groningen Institute of Archaeology, Holland.

Professor Liv Emma Thorsen

Institutt for kulturstudier, Universitetet i Oslo, Norge.

Dr. Jan Wouters

Head of Laboratory for Materials and Techniques, Royal Institute for Cultural Heritage, Belgien

Konsulent, civ.ing. og videnskabsjournalist *Pia Jørmø* blev udpeget af Kulturministeriet til at yde sekretariatsbistand til panelet.

Proceduren for gennemførelsen blev fastlagt således at Nationalmuseets direktion nedsatte en følgegruppe med medlemmer fra Forsknings- og Udstillingsudvalget, suppleret med NM-medarbejdere. Disse havde til opgave at drøfte væsentlige spørgsmål i forbindelse med evalueringen og rådgive panelet.

Forskningskoordinator *Birgit Rønne* blev udnævnt til ankerperson mellem evalueringspanelet og Nationalmuseet vedr. den specifikke planlægning og fremskaffelse af relevante informationer.

Tidsrammen for evalueringen og dens afslutning blev fastsat med evalueringspanelets udpegning den 1. juli 2005 til udgangen af december 2005, med aflevering af en evalueringsrapport (på engelsk) senest med udgangen af januar 2006.

Gennemførelsen af evalueringen skete på baggrund af

- Dialog mellem ledelse og forskningsmedarbejdere samt samarbejdspartnere og andre interessenter, herunder Nationalmuseets Eksterne Forskningsudvalg (NEF)
- Skriftligt materiale, der var udarbejdet vedr. forskningen i perioden 1995-2004, suppleret med analyser af udvalgte brugere og andre interessenters vurderinger af Nationalmuseets forskningsaktiviteter, formidling og servicering.
- Besøg på Nationalmuseet med henblik på mundtlig dialog med museets ledelse, forskningsmedarbejdere m.fl.

Den Internationale evaluering er efterfølgende blev offentliggjort i 2006 og kan ses på museets hjemmeside på adressen: <http://www.natmus.dk/sw61544.asp>

1.4. Forskerstillinger og Forskningsår

Forskningen på Nationalmuseet udøves af en forskningsprofessor, seniorforskere, forskere, seniorrådgivere, projektseniorforskere, projektforskere, forskningsassistenter, ph.d.- og kandidatstipendiater inden for den videnskabelige stillingsstruktur samt andre uden for stillingsstrukturen: redaktører, enhedsledere og andre chefer, konservatorer og øvrige videnskabeligt ansatte, som ikke har forskningsret eller pligt.

Tabel 1.4.1 Fordeling af forskerkategorier på museets 10 forskningsområder inden for den videnskabelige stillingsstruktur*

Forskningsområde	Forskningsprofessor	Seniorforskere	Seniorrådgivere	Forskere	Projekt forskere/seniorforskere	Forskningsassistenter	Ph.d.-stud./Kandidatstipendiater**	<i>I alt</i>
1. Forhistorisk arkæologi (SILA)		3 (1)	1	0	0	0 (2)	1 (1)	5 (4)
2. Kulturhist. relateret naturvidenskab		2	2	0	0	0	1	5
3. Marinarkæologi		0	0	0	0	0	1	1
4. Middelald. & renæssancens ark., hist. og kultur		5	2	0	1	0	2	10
5. Nyere tids kulturhist. og etnologi		5	0	1	0	0	1	7
6. Klassisk og nærøsttalsk arkæologi og ægyptologi		1	0	0	0	0	1	2
7. Numismatik		2	0	0	0	0	0	2
8. Etnografi	1	3	0	0	1	0	2	7
9. Bevaring		6	1	0	0	0	1	8
10. Museologi/Mus.formid.		0	0	0	1	0	0	1
<i>I alt</i>	1	28	6	2	3	2	11	53

*Tabellen er opgjort som antal ansatte personer i de forskellige stillingskategorier inden for den videnskabelige stillingsstruktur pr. 1. jan. 2005.

** De ph.d.-studerende er alle talt med i ansatte inden for stillingsstrukturen.

AC-ansatte uden for den videnskabelige stillingsstruktur

Forskning finder også sted blandt AC-medarbejdere uden for den videnskabelige stillingsstruktur primært blandt redaktørerne på værket Danmarks Kirker og konservatorerne. Desuden er der forskningsaktive blandt såvel afdelingschefer som enhedsledere.

Tabel 1.4.2 AC-ansatte uden for den videnskabelige stillingsstruktur

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004/2005
Rigsantikvar/direktør	1	1	1	1	1	1	1
Afdelingschefer	6	6	6	6	6	3	3
Enhedsledere	27	27	27	27	27	23	24
Museumsinspektører	13	27	40	37	33	18	25
Konservatorer	9	6	5	5	7	9	13
Redaktører	8	6	4	4	5	4	5
Fuldmægtige m.m.	4	4	4	4	4	4	2
Arkitekter	4	9	6	7	4	6	5
Andre	12	13	15	18	12	24	28
I alt	84	99	108	110	99	92	106

Ovenstående tabel viser fordelingen af personer som er AC-ansatte på museet pr. 1. jan.2005 i de respektive år. Da ikke alle AC-ere er fuldtidsansatte, vil en tilsvarende opgørelse i fuldtidsstillinger derfor vise et lavere samlet antal AC-ansatte. Det skal desuden bemærkes at pr. 1. januar 2002 blev Rigsantikvarembetet nedlagt, idet stillingen blev splittet i 2 direktørstillinger, hvoraf den ene blev udskilt fra museet og etableret i forbindelse med oprettelsen af Kulturarvsstyrelsen (KUAS), mens den anden blev direktør for Nationalmuseet.

Forskningsprofessorat

I Resultatkontrakten for 2000-2003 indgik oprettelse af et forskningsprofessorat. Dette blev realiseret pr. 1. august 2001 ved oprettelsen af et 5-årigt (med mulighed for forlængelse i 3 år) forskningsprofessorat i Grønlands historie, kultur og levevis som hidtil har hørt under Forsknings- og Formidlingsafdelingen. Professoratet er tilknyttet det etnografiske forskningsområde. I perioden 2001 til 2003 var det knyttet til SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning og fra 2005 er professoratet igen knyttet til SILA. Professoratet er besat med Hans Christian Gulløv, som hermed er Nationalmuseets første og indtil videre eneste forskningsprofessor.

Forskningsår

Fra 1. januar 2004 har Nationalmuseets forskere inden for stillingsstrukturen, dvs. både *seniorforskere* og *seniorrådgivere*, efter nærmere retningslinier, ret til et forskningsår hvert tredje år. For gruppen af seniorforskere er det en ret og pligt at holde forskningsår, mens seniorrådgiverne har mulighed for at tilslutte sig ordningen under visse betingelser.

Forskningsåret løber normalt fra den 1. januar til den 31. december. Ved forskningsårets start skal der foreligge en projektbeskrivelse samt mål for aktiviteten (aktiviteterne), ligesom der også skal foreligge en tidsplan for forløbet.

Forskningsåret giver mulighed for at færdiggøre større manuskripter til publikationer, herunder afhandlinger, men også artikler, samt andre aktiviteter, der er baseret på forskning. Derudover vil det også være muligt at benytte forskningsåret til at begynde på nye forskningsprojekter.

Ved afslutning af forskningsåret foretages en evaluering af de opnåede resultater i relation til de planlagte mål.

I 2005 har 11 forskere haft forskningsår, fordelt med

- 1 seniorforsker fra forskningsområdet Kulturhistorisk relateret Naturvidenskab

- 2 seniorforskere fra forskningsområdet Middelalderens&Renæssancens arkæologi, historie og kulturhistorie
- 2 Seniorforskere fra forskningsområdet Nyere Tids historie og Etnologi
- 1 seniorforsker fra forskningsområdet Numismatik
- 2 seniorforskere fra forskningsområdet Etnografi
- 3 seniorforskere fra forskningsområdet Bevaring

I 2006 forventes 6 forskere at have forskningsår.

1.5 Forskeruddannelse

I kraft af Nationalmuseets status som en sektorforskningsinstitution (ABM-institution) er der etableret mulighed for forskeruddannelse i samarbejde med universiteterne inden for nogle af museets hovedområder. I Resultatkontrakten for 2004-2007 er et af resultatmålene at Nationalmuseet forpligter sig til at have minimum 3 ph.d.- studerende pr. år. I 2005 har der i gennemsnit været ca.12 ph.d.-ere og kandidatstipendiater tilknyttet museets forskeruddannelse.

I forhold til 2004, hvor der skete en stor tilvækst i påbegyndte ph.d.-ere, baseret primært på midler fra UMTS og Nationalmuseets nyoprettede fælles ph.d.-pulje på ca. 600.000 kr. pr. år, er der kun igangsat 1 ph.d. med samfinansiering fra NM's fælles ph.d.-pulje og eksterne midler.

Tabel 1.5.1 Oversigt over antal ph.d.-studerende år 1997-2004

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004	R 2005
Antal ph.d.-studerende i alt	12	12	14	9	11	10	9	15	12
<i>Heraf:</i>									
Afsluttede ph.d.-projekter	3	4	6	1	2	1	1	2	1
Nye ph.d.-projekter	-	-	3	1	3	2	1	7	1
Afbrudte ph.d.-projekter	-	-	-	-	1	-	-	2	-

De forskerstuderende er indskrevet ved de universiteter hvor hovedvejlederen findes, suppleret med en eller flere interne bivejledere fra det relaterede forskningsområde på Nationalmuseet. Fordelingen af de forskerstuderende på forskningsområder ses nedenfor (tabel 1.5.2)

Tabel 1.5.2. Oversigt over ph.d.-studerende fordelt på forskningsområder i år 2005

Forskningsområde	Antal ph.d.-studerende
Forhistorisk arkæologi	1
Kulturhistorisk relateret naturvidenskab	1
Middelalderens og renæssancens ark., historie og kultur	3
Nyere Tids kulturhistorie og Etnologi	1
Klassisk arkæologi og ægyptologi	1
Etnografi	1
Bevaring	2
Grønlandsforskning	2

Forskerskoler

Nationalmuseet deltager på forskellige niveauer i en række Forskerskoler bestyrelser. Desuden deltager de ph.d.-studerende i de ph.d.-kurser der bliver arrangeret af forskerskolerne. Det drejer sig primært om:

- Dansk Arkæologisk Forskerskole, Aarhus Universitet
- Kulturarvens Forskerskole, Biblioteksskolen
- MARINERS , Syddansk Universitet, Esbjerg
- Netværkssamarbejde med 'The Danish Research School of Anthropology and Ethnography', Københavns Universitet.

1.6. Publikationer 2005

Som i Forskningsberetning 2005 er publikationerne opgjort under de 10 forskningsområder i 3 hovedkategorier, hvoraf den første hovedkategori, videnskabelige publikationer, er defineret og underopdelt i 6 underkategorier på følgende måde:

1. Videnskabelige publikationer defineres som publikationer af et eller flere videnskabelige resultater, primært henvendt til forskerkolleger eller videnskabelige fora i Danmark og i udlandet. Publikationerne er desuden opdelt i følgende underkategorier:

- 1.1. *Monografier, bøger og afhandlinger*
- 1.2. *Artikler i nationale tidsskrifter og antologier*
- 1.3. *Artikler i internationale tidsskrifter og antologier*
- 1.4. *Artikler i egne serier*
- 1.5. *Anmeldelser i faglige tidsskrifter*
- 1.6. *Videnskabeligt redaktionsarbejde*

2. Konferencebidrag omfatter bidrag til konferencer, symposier og seminarer i form af publicerede forelæsninger og indlæg, samt nogle bidrag publiceret elektronisk af de enkelte forskere. Fra 2003 er konferencebidrag underopdelt i 2 kategorier for at være i overensstemmelse med de opgørelser der findes i offentlige forskningsstatistikker:

- 2.1. *Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings*
- 2.2. *Øvrige publicerede konferencebidrag*

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab defineres som publikationer af faglig og videnskabelig art til bredere kredse uden for de faglige miljøer.

Det samlede antal publikationers titler for år 2005, fordelt på de 3 hovedkategorier, vil kunne ses under de enkelte hovedområders forskningsaktiviteter, ligeledes hvilke der er peer reviewed (se Kap. III).

Nedenstående tabel viser fordelingen af publikationer i perioden 1997 til 2005. De *Videnskabelige publikationer* er faldet en smule med ca. 2%, *Konferencebidrag* er steget med ca.6,2%. Mens

generel formidling er faldet med ca. 15,9%. I alt et lille fald på 1,5% for det samlede antal publikationer.

Tabel 1.6.1 Publikationer fordelt på de 3 hovedkategorier

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004	R 2005
Videnskabelige publikationer	187	200	227	186	185	224	190	146	143
Konferencebidrag		173	44	52	40	57	38	21	34
Generel formidling, herunder populærvidevidenskab		350	146	140	132	167	86	94	79
Publikationer i alt	187	723	417	378	357	448	314	260	256

¹Antallet af publikationer er opgjort efter delvis forskellige opgørelsesmetoder. Årene 1999-2005 er dog direkte sammenlignelige.

Fordelingen på underkategorierne inden for Videnskabelige publikationer ses af nedenstående tabel. I Resultatkontrakten 2004-2007 er et af målene inden for forskning at der gennemsnitligt i kontraktperioden skal produceres 6 forskningsbaserede monografier årligt (egne udgivelser eller udgivelser på eksterne forlag), hvilket er mere end opfyldt i 2005 med udgivelsen af 15 monografier

Tabel 1.6.2 Videnskabelige publikationer i 2005 fordelt på underkategorier i forhold til de 10 forsknings-områder

Forskningsområde	Mono- grafier m.m.	Artikler i Nationale tids.	Artikler i Inter- nat.Tids.	Artikler i egne serier	Anmeldelser i Faglige tids- skrifter.	Videnskabeligt Redaktionsarb.	I alt	(I alt) ²
1. Forhist.ark	0(5)	5 (4)	6 (14)	3(8)	0(4)	2 (0)	16	(35)
2. Kulturrelat.Natviden.	0 (0)	7 (1)	3 (1)	0(1)	0 (0)	1 (0)	11	(2)
3. Marinarkæologi	0 (1)	2 (2)	1 (3)	0(1)	0 (0)	0 (0)	3	(7)
4. Middel.ark	4(3)	5 (10)	5 (9)	3(0)	4 (4)	0 (0)	21	(27)
5. Nyere Tids Kulturhi.	4(3)	15 (4)	1(1)	1(2)	3(2)	3(2)	27	(14)
6. Klassiskark./ægypt.	1(0)	4(1)	1(10)	1 (0)	0 (2)	2 (1)	9	(14)
7. Numismatik	0(1)	0(3)	19(15)	1 (0)	3 (2)	2(1)	25	(22)
8. Etnografi	0 (0)	0 (0)	2 (2)	0(1)	0 (0)	0(1)	2	(4)
9. Bevaring	2 (2)	2(2)	11(12)	2(3)	1(0)	0(2)	18	(20)
10. Museal formidl.	0 (0)	0 (0)	1(1)	6(0)	0 (0)	0 (0)	7	(1)
SILA - forskning*	1	0	1	2	0	0	4	
I alt	15 (10)	26 (55)	69 (67)	16 (24)	14 (18)	5 (16)	143	(146)

¹ Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: /Museologi/Museal formidling.

² Tallene i parentes er fra Forskningsberetningen 2004.

*SILA's publikationer har i 2004 været fordelt på forskningsområderne 1., 4. og 8, men er fra 2005 registreret selvstændigt.

Tabel 1.6.3 Det samlede antal publikationer i 2005 fordelt på de 10 forskningsområder¹

Forskningsområde	Videnskabelige publikationer	Konferencebidrag	Generel formidling/ populærvidevidenskab	I alt 2005	I alt 2004
1. Forhist. ark.	16(35)	1(1)	12 (13)	29	(49)
2. Kulturrelat.Natviden.	11(2)	1(0)	5(3)	17	(5)
3. Marinarkæologi	3(7)	3(1)	0(6)	6	(14)
4. Middel.ark.	21 (27)	7 (5)	9(18)	37	(50)
5. Nyere Tids kulturhist.	27 (14)	0 (0)	12 (19)	39	(33)
6. Klassisk ark./ægypt.	9 (14)	4 (2)	12(0)	25	(16)
7. Numismatik	25 (22)	4 (2)	9(20)	38	(44)
8. Etnografi/	2(4)	1(4)	9(4)	12	(11)

9. Bevaring	18(20)	11(5)	3(5)	32	(30)
10. Museologi/Mus.formidl..	7(1)	0(1)	1(6)	8	(8)
Grønlandsforsk. (SILA)	4	2	7	13	
I alt	143 (146)	34 (21)	79 (94)	256	(261)

¹ Forskningsområde 1: Forhistorisk arkæologi, 2: Kulturhistorisk relateret naturvidenskab, 3: Marinarkæologi, 4: Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur, 5: Nyere tids kulturhistorie og etnologi, 6: Klassisk arkæologi og ægyptologi, 7: Numismatik, 8: Etnografi, 9: Bevaring, 10: Museologi/Museal formidling.

² Tallene i parentes er fra Forskningsberetning 2004.

*SILA's publikationer har i 2004 været fordelt på forskningsområderne 1., 4. og 8, men er fra 2005 registreret selvstændigt.

1.7. Forskningsprojekter 2005

Nationalmuseets forskning foregår dels gennem den forskning som er en del af basisaktiviteterne på forskningsområdet, dels gennem etablerede forskningsprojekter som kan være enkeltmandsprojekter, samarbejdsprojekter med interne og eksterne samarbejdspartnere, de sidstnævnte også med internationale samarbejdspartnere.

Fra år 2000 og frem er der i de beskrevne projektaktiviteter kun medtaget projekter hvor forskningsindsatsen har været på 4 uger eller derover Derfor varierer antallet af projekter også ud fra denne parameter. Desuden er der fra år 2000 medtaget forskningsprojekter som er knyttet til Redaktionen af Danmarks Kirker under de samme betingelser som ovenfor.

Foruden de igangværende forskningsprojekter er antallet af afsluttede og nye projekter medtaget i nedenstående tabel, men her er grænsen for de 4 uger ikke opretholdt. Grænsen på de 4 uger er delvist arbitrært sat. Hovedsigtet har været at reducere de mange små projekter som der kun arbejdes meget sporadisk og kortvarigt på i løbet af et år. Sådanne mindre projekter er samlet under det enkelte forskningsområdes basisaktiviteter i denne forskningsberetning.

Forskningsindsatsen er baseret på den tidsregistrering som den enkelte ansatte har foretaget på det pågældende projekt i årets løb. Numrene foran projekterne er af administrativ art og bruges i forbindelse med tidsregistreringen. De projekter, der ikke har dette nummer, er vurderet af forskerne selv til at have haft en forskningsindsats over 4 uger.

Tabel 1.7.1. Det samlede antal Forskningsprojekter i 2005¹

	R 1997	R 1998	R 1999	R 2000	R 2001	R 2002	R 2003	R 2004	R 2005
Afsluttede forskningsprojekter	19	35	35	19	26	19	32	18	16
Igangværende forsk.projekter	133	137	98	97	117	101	80	76	77
<i>Heraf nye forskningsprojekter</i>			28	25	19	16	16	23	14
Forskningsprojekter i alt	152	172	133	116	143	120	112	94	93

¹ I tabellen er der for år 1999 kun medtaget projekter med en forskningsindsats svarende til 2 uger. For 2000 og frem er der kun medtaget forskningsprojekter med en forskningsindsats svarende til mindst 4 uger.

1.8. Forskningskoordinering og -rådgivning

Koordineringen af museets overordnede forskning ligger efter at Forskningsafdelingen blev nedlagt pr. 1. januar 2003, hos museumschefen /forskningschefen sammen med de koordinerende funktioner i Forskningssekretariatet ved forskningskoordinatoren, bl.a. den overordnede administrative koordinering af ph.d.-stipendierne og forskningsåret, ligesom også udarbejdelse af forskningsredegørelser, handlingsplaner samt styring af større forskningsprojekter ligger i disse funktioner.

Også kontakter og samarbejde med den øvrige forskningsverden, det være sig universiteter og Forskningsstyrelse, varetages på det overordnede plan her.

Rådgivningsfunktionen har desuden haft som mål at rådgive direktionen, den enkelte forsker og forskergruppe med hensyn til ansøgningsprocedure ved forskningsansøgninger samt andre forhold vedrørende forskning. I Forskningssekretariatet er der oprettet en tilskuds- og rådgivningsfunktion vedrørende fondsmidler, herunder forskningsrådsmidler, Nordiske- og EU-midler med det formål at servicere museets forskere. Der er oprettet en intern mailservice om nye tiltag på forskningsområdet som forskere og andre interesserede kan tilmelde sig på.

Nationalmuseet Eksterne Forskningsudvalg

I tilknytning til rådgivning om museets *overordnede forskning* er der på basis af *Lov om forskning ved arkiver, biblioteker, museer m.v.*, marts 1996, etableret et Eksternt Forskningsudvalg (NEF) som er sammensat af 3 eksterne medlemmer og 2 interne medlemmer (forskere) med forskningschefen som tilforordnet i en periode på 4 år med mulighed for forlængelse i 2 år. De tre eksterne medlemmer indstilles af SHF/FKK og SNF/FNU og denne indstilling forelægges Kulturministeriets Forskningsudvalg. De interne medlemmer vælges af museets forskerstab. Direktionen og NEF har defineret disse som forskere inden for den videnskabelige stillingsstruktur i forbindelse med det nyvalg, der blev afholdt i januar/februar 2002.

I 2005 er der afholdt 3 møder i NEF, hvoraf det ene var et møde med museets direktion. Sammensætningen af udvalget har været følgende:

- Lektor, dr.phil. og medlem af SHF Esther Fihl, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, fra 1. juli 2003.
- Professor, dr.phil. og formand for SHF Poul Holm, Center for Maritim og Regional historie, Syddansk Universitet, Esbjerg, fra 1. juli 2001.
- Docent, dr.scient. Nanna Noe-Nygaard, Inst. for Geologi, Københavns Universitet, fra 1. juli 2001.(Forlænget i 2 år til okt. 2007)
- Seniorforsker, ph.d. Jette Arneborg, Danmarks Middelalder & Renæssance, Nationalmuseet, fra 1. februar 2002.
- Seniorforsker, ph.d. Lars Jørgensen, Danmarks Oldtid, Nationalmuseet fra 1. februar 2002.
- Udvalgets sekretær, mag.art. et BA Birgit Rønne, Forskningssekretariatet, F&F-afdelingen.
- Museumschef for Forsknings- og Formidlingsafdelingen cand.mag. Per Kristian Madsen er tilforordnet udvalget.

Forsknings- og Udstillingsudvalget

Forsknings- og Udstillingsudvalg blev oprettet med det formål at være rådgivende for direktionen forsknings- og udstillingsmæssige strategiske spørgsmål. Udvalget er udpeget af direktionen og refererer direkte til denne. I 2005 har følgende været medlemmer af udvalget:

- Laboratorieleder, cand.scient. Mads Chr. Christensen, Bevaringsafdelingen
- Centerleder, Bjarne Grønnow, SILA –NM's Center for Grønlandsforskning, F&F-afdl.
- Seniorforsker Flemming Kaul, Danmarks Oldtid , F&F-afdelingen
- Enhedsleder Birgitte Kikkenberg, Tegnestuen, F&F-afdelingen
- Enhedsleder for Danmarks Nyere Tid, mag.art. Anette Vasström (formand), F&F-afdelingen
- Udvalgets sekretær, mag.art. et BA Birgit Rønne, Forskningssekretariatet, F&F-afdelingen

1.9. Nationalmuseets Bibliotekstjeneste

Nationalmuseets Bibliotekstjeneste, som organisatorisk er en enhed under Forsknings- og Formidlingsafdelingen, koordinerer museets samlede biblioteksområde. Bibliotekstjenesten indkøber og anskaffer på anden vis museumsfaglig litteratur til dækning af personalets behov. Museets biblioteker befinder sig på mange forskellige fysiske lokaliteter, men Bibliotekstjenesten sørger for, at de fungerer i et virtuelt fællesskab. Dette sker dels under den fælles biblioteksbase Natkat, dels under en organisatorisk fællesplanlægning med en systematisk og koordineret handlingsplan.

Biblioteksbasen NatKat.

Som led i at øge kendskabet til museets bogsamlinger valgte Nationalmuseet fra 2004 at indgå i Det Kongelige Biblioteks systemfællesskab, REX.

Databasen, NatKat, med registrering af museets bogbestand er hosted på KB. Basen er tilgængelig fra Nationalmuseets hjemmeside: <http://www.natmus.dk/sw4751.asp> og fra KB. Posterne er også tilgængelige i den nationale biblioteksbase Bibliotek.dk. På den måde er museets bogsamlingers tilgængelighed blevet øget betragteligt. Forskere og andre interesserede har nu adgang til at benytte museets bogkatalog via internettet .

Status for 2005

Rationaliseringsarbejdet og afviklingen af pukler er blevet fortsat i 2005 og forløber planmæssigt.

Effektivisering og rationalisering af bogkøb og katalogisering

Gennemløbstiden for bøger fra bestilling til bogen modtages i den rekvirerende afdeling/enhed, er i 2005 holdt på samme høje niveau: Bogbestillinger afsendes i verificeret stand efter foreløbig katalogisering til leverandøren senest 1 uge efter modtagelsen. I praksis bestilles bøger samme dag, bestilling modtages. Litteratur modtaget efter indkøb og efter endelig katalogisering sendes til afdelings- og enhedsbibliotekerne inden for 1 uge. I praksis sker dette også samme dag en bog modtages.

1. Retrokonverteringsprojekt 1 i 2005

Den påbegyndte retrokonvertering af Fælleskatalogen 1967-88 er afsluttet og var tilgængelige ved åbning af basen i det ny bibliotekssystem - svarende til ca. halvdelen af basens 90.000 poster. Projektet blev finansieret af Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek (DEF)

2. Retroprojekt 2 i 2005

I 2002 fik Bibliotekstjenesten tilsagn om støtte til 2. fase af de digitaliseringsbestræbelser, som sigter mod at den samlede mængde af bøger i Nationalmuseets biblioteker kan søges i biblioteksbasen NatK

II. GLIMT FRA FORSKNINGSSOMRÅDERNE

Grønlandsforskning

- *Norse Settlement in the Vatnahverfi Region, Greenland ca. 985-1450 AD*

Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur

- *Kirkeforskning*

Nyere tids kulturhistorie og etnologi

- *Hjem og Familie --Kontinuitet og nybrud inden for det 20. årh.s boligkultur*

Numismatik

- *Forskningsinspiration*

Bevaring

- *Carlsbergpræparat – en behandlingsmetode for kalkmalerier fra begyndelsen af 1900-tallet.*

Grønlandsforskning

Norse Settlement in the Vatnahverfi Region, South Greenland ca. 985 – ca. 1450 AD.

Omkring 1450 slukkedes de sidste ildsteder i de nordiske gårde på Grønlands sydlige vestkyst for stedse. En epoke på næsten 500 år i Grønlands historie var slut. Den nordiske kolonisation fandt sted fra Island i slutningen af 900-årene, og med sig i bagagen havde kolonisterne en opfattelse af verden, som blev grundlaget for det nye samfund, de opbyggede i Grønland. De nytilkomne var fastboende bønder, men de var også fangstfolk og handelsmænd. Slutningen af vikingetiden/den tidlige middelalder var en periode med store forandringer i Nordvesteuropa. Kongemagter styrkedes; det samme gjorde den kristne kirke, og der var behov for symboler, som viste magt bl.a. i form af eksotiske og sjældne varer. Skal man tro de islandske sagaer, kunne en gave som en isbjørn eller en hvid falke fra Grønland gøre underværker i forhandlinger. Det var imidlertid hverken isbjørne eller hvide falke, der var grønlændernes vigtigste handelsvare, men derimod hvalrostænder, som fangstmændene drog til det nordlige Grønland for at skaffe. I de første århundreder efter kolonisationen var de norrøne grønlændere formentlig de største bidragsydere af hvalrostand på det nordeuropæiske marked.

I de hjemlige fjorde og farvande fangede de norrøne grønlandske fangere sæl. Sælen var deres vigtigste kødspise, mens køer, får og geder først og fremmest blev holdt for mælkens, ostens og smørrets skyld, og for fårets vedkommende, desuden for uldens skyld.

Et blik på Grønlands Nationalmuseums kort over fredede nordboruiner viser, at der indtil nu er registreret omkring 500 nordboruiner/grupper af ruiner i nordboernes Østerbygd (beliggende i nuværende Paamiut, Ivittuut, Narsaq, Qaqortoq og Nanortalik kommuner) og 100 i Vesterbygden (i nuværende Nuuk kommune). Omkring 20 % (100) af disse registreringer omfatter enkeltliggende ruiner af dyrefolde, magasinhus og lignede, som har tilhørt nærtliggende gårde. De øvrige ruingrupper har været befolket, og selv om anlæg i fjernt- og højtliggende græsningsområder formentlig kun har været beboet periodevist i sommerperioderne, er der stadig tale om mange gårde. Dette på baggrund af at befolkningsantallet er anslået til ca. 2000 – 2500, vel at mærke da befolkningstallet var på sit højeste! Med et gennemsnit på 10 personer på hver gård, kan kun 200 – 250 gårde have været beboet samtidigt. Resultaterne fra undersøgelserne ved Gården under Sandet i Vesterbygden antyder, at gården har været affolket i perioder, og det kan have været en af de norrøne grønlænderes økonomiske strategier periodevist at flytte fra gård til gård for ikke at ødelægge den meget sårbare subarktiske natur og dermed de værdifulde græsningsområder, som var en vigtig del af subsistensøkonomien. En anden forklaring kan være, at de måtte flytte af bitter nød, fordi skaden allerede var sket. Måske blev skaderne efterhånden så omfattende, at det blev årsagen til affolkningen i løbet af 1400-årene?

I SILA's ny igangsatte Vatnahverfi-projekt er det hensigten at belyse de norrøne grønlænderes økonomiske strategier med udgangspunkt i et begrænset, men repræsentativt geografisk område i Østerbygden. Samspelet mellem social struktur, langdistancefangst og -handel og subsistensøkonomi søges afdækket gennem studier af de norrøne landskaber – det fysiske landskab, det sociale landskab og det mentale landskab. I projektet indgår både feltarbejde i Grønland og fund- og dokumentationsmateriale i Danmarks Middelalder og Renæssances arkiver.

Første fase af projektet består i nyregistrering af allerede kendte ruingrupper samt rekognoscering efter nye ruiner. Ved registreringen opmåles ruinerne med en præcision-GPS, og alle ruiner beskrives så objektivt som muligt. I beskrivelsen indgår de enkelte ruiners opbygning, deres placering, bevaringsgrad og muligheder for datering. Nyregistreringen sigter på at skabe et godt grundlag for forståelsen af de enkelte gårdsanlæg i kulturlandskabet.

I sommeren 2005 førte undersøgelserne i de vidtstrakte fjeldområder til fundet af fire nye ruingrupper. Udover de nyfundne ruiner besøgte feltholdet 31 allerede kendte nordbogårde. Disse blev registreret på ny, og omhyggelige rekognosceringer i ruingruppernes umiddelbare opland førte til fundet af nye, hidtil ukendte anlæg. Der tegner sig et stadigt mere nuanceret billede af et system bestående af enkeltliggende små og store gårdsanlæg med græsgange (sætere). Forskerholdet skal i den kommende feltsæson, sommeren 2006, opsøge og nyopmåle yderligere 26 ruingrupper og rekognoscere i de indre højtliggende dale i vanskeligt tilgængelige områder af Vatnahverfi. I samme region foretager Grønlands Nationalmuseum udgravning af en nordbogård ved Qorlortorsuaq, og resultaterne fra disse undersøgelser vil indgå i projektet.

I sommeren 2005 påbegyndes et dateringsprojekt i Vatnahverfi. Gennem prøveudgravninger på udvalgte ruingrupper søges materiale til datering af de enkelte gårdsanlæg. Samtidig skal gårdsanlæggene imellem og gårdenes anvendelsesperioder skal afklares for herigennem at belyse dynamikken i kulturlandskabets bebyggelse.

Projektets overordnede problemstilling kan kun løses i et tværvideenskabeligt samarbejde, og i sommeren 2005 deltog en geolog fra University of Edinburgh for at undersøge de norrøne bønders påvirkning af landskabet. De foreløbige resultater, som stammer fra observationer i terrænet og analyse af jordbundsprofiler, tyder på en meget begrænset menneskelig påvirkning af landskabet, og denne synes begrænset til de enkelte gårdes nære opland.

Amerikanske forskerhold har påtaget sig de zooarkæologiske undersøgelser i forbindelse med Vatnahverfi-projektet, og der er indsendt ansøgninger til det amerikanske National Science Foundation og til National Geographic med henblik på at skaffe midler til analyser af dyreknogler fra gårdenes bevarede møddingslag. Projektet indgår desuden i det internationale forskningsprogram MARENA, som er godkendt af IPY 's (International Polar Year) internationale samarbejdskomite.

Jette Arneborg, Seniorforsker

SILA- Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning/Danmarks Middelalder & Renæssance

Niels Algreen Mølle-, SILA, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

Middelalderens og renæssancens arkæologi historie og kultur

Kirkeforskning

Nationalmuseets arkæologiske undersøgelse i Skamstrup kirke (Fig. 1.) ved Mørkøv på Sjælland i 2005 er et godt eksempel på den tætte sammenhæng mellem museumsarbejde og forskning.

Inden for Danmarks nuværende grænser er der bevaret omkring 1600 kirker fra middelalderen, som stadig er i brug. De udgør en kulturhistorisk guldgrube, som Nationalmuseet er med til at bevare. Kirkerne er nemlig ikke fredede og må derfor sikres på anden vis.

På enheden Danmarks Middelalder og Renæssance arbejdes med kirker på mange forskellige måder. Arbejdet udføres af medarbejdere med så forskellig uddannelsesmæssig baggrund som konservering, kunsthistorie, historie, arkæologi og arkitektur. En del af arbejdet består af indsamling, registrering og arkivering, men kirkekonsulentarbejde i form af rådgivning, vurdering, teknisk assistance og eksempelvis arkæologiske udgravninger i forbindelse med byggearbejder er også en del af de opgaver, som bliver varetaget. Hertil kommer forskning i kirker og, i en kategori for sig selv, udgivelsen af Danmarks største bogværk *Danmarks Kirker*.

Fig. 1. Skamstrup kirke set fra møllebakken.

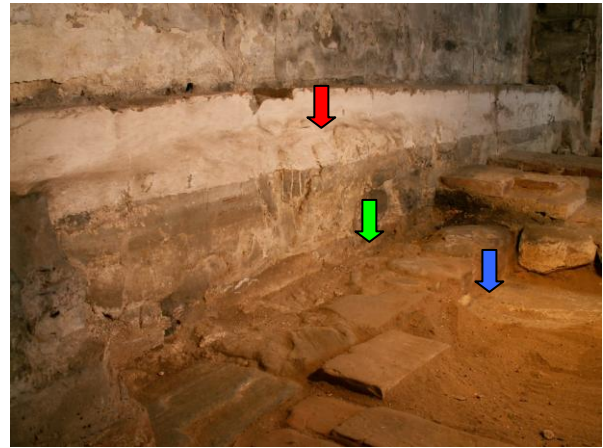

Fig. 2. Skibets nordvæg set fra SV. Pilene peger på toppen af vægbænk, fodtrin og mørtelguly.

I september 2005 stod Skamstrup kirke foran en større istandsættelse, som bl.a. indebar nedlæggelse af rør til et nyt varmeanlæg. Selve den arkæologiske undersøgelse i Skamstrup kirke varede en uge, men forud for undersøgelserne lå en lang sagsbehandling vedrørende istandsættelse af kirkebygningen med ansøgning, udtalelser og forhandlinger mellem kirkens menighedsråd, arkitekten, stiftsøvrigheden og sagsbehandleren fra museets side, Sissel F. Plathe. De væsentligste punkter i forhandlingerne var håndteringen og graden af genbrug af kirkens inventar og rørføringen i gulvet. Med baggrund i forskning om kirkernes indretning gennem tiden kan kirkekonsulenterne vurdere, hvor nye indgreb bedst kan placeres for at ødelægge mindst muligt. Kirkekonsulenterne forsøger, som udgangspunkt gennem rådgivning og anbefalinger, at undgå eller mindske ødelæggelser af både kirkebygningen, inventaret og kulturlag i gulvet. I mange tilfælde kan ødelæggelser ikke helt undgås. I Skamstrup lykkedes det at genbruge grøfterne fra det tidligere varmesystem. Genåbningen blev udført af museets folk, som undervejs registrerede de fundne konstruktioner med opmålinger, fotos og beskrivelser.

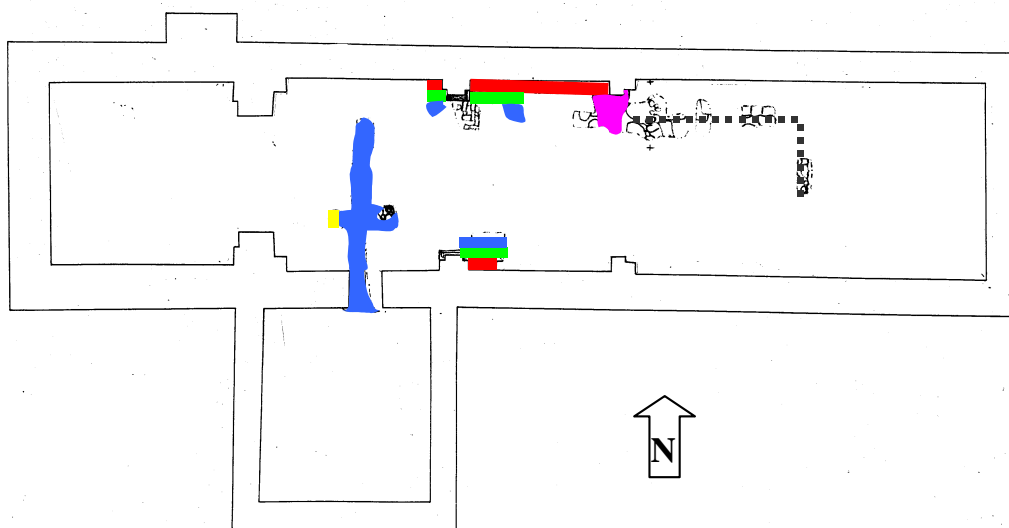

Fig. 3. Grundplan af Skamstrup kirke med indtegnede udgravningsfelter (grøfter til varmerør). Rød: vægbænk, grøn: fodtrin, blå: mørtelgulv, gul: hævet podium i skibets vestligste del, lilla: fundament fra oprindelig triumfmur, stiplet: inderside af mur i det tidligere (og mindre) kor.

Resultaterne af udgravningen er i grove træk afdækningen af følgende konstruktioner, som alle stammer fra kirkens opførelse omkring år 1200: murede vægbænke langs skibets nord- og sydvægge, neden for bænken et ligeledes muret trin, hvor de siddende har kunnet hvile fødderne, og et gulv af mørtel, støbt over et underlag af piksten. Desuden er vest for indgangsdøren svage rester af en forhøjning i skibets vestligste del. Sådanne vestforhøjninger tolkes traditionelt som den lokale stormands siddeplads i ældre middelalder. I forbindelse med hvælvslagningen i 1300-tallet er hvælvpillerne sat på vægbænkene, og skibets gulvniveau er forhøjet op til overkanten af trinene foran bænken. Senest på denne tid er forhøjningen i vest sløjfet. Af det oprindelige kor er bevaret sten fra fundamentet.

Daglig leder af den arkæologiske udgravning var Hans Mikkelsen, og en del af tiden deltog kirkearkæologiens veteran Birgit Als Hansen og undertegnede Henriette Rensbro, som i mit ph.d.-projekt "Spor i kirkegulve" tager udgangspunkt i de sidste 50 års arkæologiske undersøgelser. En del af projektet er en statistisk bearbejdning og analyse af de mange udgravningsresultater, som findes i enhedens Antikvarisk-Topografisk Arkiv. Her findes dokumentation og analyseresultater af mange arter. Udgravningsberetningen fra Skamstrup-undersøgelsen er blot en af de nyeste. Arkivet

benyttes af alle, som arbejder med kirker. Forskning og publikationer bygger i vid udstrækning på materiale herfra. Dette fælles arkiv og den omstændighed, at Nationalmuseet i samme enhed rummer så mange forskellige arbejdsfunktioner med fokus på kirker, er et enestående udgangspunkt for forskning i kirker og med kirker som kilde til historien.

Udgravningen i Skamstrup er et eksempel på, hvor tæt forbundet forskningen er med museets øvrige arbejde med registrering, indsamling og arkivering og som repræsentant for antikvariske interesser.

Henriette Rensbro

Ph.d.-studerende

Danmarks Middelalder og Renæssance

Nyere tids kulturhistorie og etnologi

HJEM OG FAMILIE – Kontinuitet og nybrud inden for det 20. århundredes boligkultur

En undersøgelse af det 20. århundredes boligkultur blev påbegyndt i 2004 og forventes afsluttet i løbet af 2005.. Inden for den museale forskning har boligen i over hundrede år været et centralt emne, men i størstedelen af perioden har fokus været rettet mod den ældre bondekultur før 1850 og højere-standskulturen i 17- og 1800-tallet frem til klunketiden. Først i 1970'erne blev også den nyeste tids boligkultur taget op, med undersøgelser af udvalgte familiers hjem. Det har betydet, at en stor del af det 20. århundrede har været et forsømt område. Derfor har ideen med denne undersøgelse været at belyse boligens indretning og brug i forskellige sociale miljøer i hele det 20. århundrede. Et af målene er at se, hvor meget vi er påvirket af traditioner, og hvornår og i hvilket omfang de bliver brudt af nyheder. Størstedelen af undersøgelsen er baseret på erindringer samt besvarelser på spørgelister om det at bo. Sidstnævnte kildegrupper er indsamlet på Danmarks Nyere tid fra 1950'erne og frem, de sidste i 2004/05.

Fra 1890 og frem til omkring 1930 herskede der et klassebestemt boligmønster, forstået på den måde, at hver klasse havde sin måde at indrette og bruge deres bolig på. Forskellen var dels bestemt af størrelsen, dels af økonomien. Kun det velhavende borgerskab kunne tillade sig at have en bolig med mange værelser, hvor hvert rum kunne have sin funktion. Ud over de mere fælles rum som dagligstue og spisestue kunne den omfatte et selskabsrum, salonen, fruens kabinet, herreværelse, soveværelse, børneværelser og pigestuer. For den jævne del af middelklassen rakte økonomien til 3-4 værelser og for arbejderklassen kun til 1-2 værelser. Det har naturligvis begrænset brugsmulighederne, men visse behov skulle være opfyldt, et sted at spise, et sted at sove og et sted til ophold og gæster. Middelklassens 3-værelses var indrettet med spisestue, soveværelse og dagligstue, hvor sidstnævnte i de fleste tilfælde blev betragtet som en fin stue, der kun blev brugt til gæster og ved højtider. Omkring århundredskiftet havde arbejderfamilien en tilsvarende fin stue, mens den anden blev brugt både til måltider, søvn og ophold. Dette ændrede sig i begyndelsen af 1900-tallet, og i stedet valgte mange unge arbejderfamilier at indrette sig med en spisestue og et soveværelse, hvilket må betegnes som et absolut nybrud, ikke som en efterligning af et borgerligt mønster, som nogle forskere har ment. Til gengæld blev dette et fast mønster i arbejderhjem frem til Anden Verdenskrig. Et forhold, der har været med til at fastholde disse mønstre, er boligens planløsning, der frem til 1930'erne bestod af rum i samme størrelse. En bolig med lige store rum lægger op til en fast møblering og brug. Et stort regulært rum blev fx ikke ofret på et børneværelse.

Funktionalismen i 1930'erne søgte at ændre på planløsningerne og dermed de faste mønstre. Man ønskede at tilgodese familiens behov med en stor stue til fælles brug og en række mindre rum til privat brug. De første boliger med den nye planløsning kom i 30'erne, men de fleste først efter Anden Verdenskrig, da byggeriet kom i gang igen. Den store stue var tænkt opdelt efter funktioner, først og fremmest med spiseafdeling og med hvileafdeling i form af sofagrube. Mens man tidligere havde haft et fælles soveværelse til hele familien, betød de mindre kamre, at børn nu kunne få eget værelse. I 1950'erne gjorde mange familier, hvad de kunne, for at børnene skulle få deres eget, i nogle tilfælde opgav forældrene soveværelset og nøjedes med en sovesofa i stuen. Et andet forhold, der især har begrænset unge familiers muligheder for at indrette sig efter ønske, er bolignøden, som landet har været ramt af i store dele af det 20. århundrede. For at få et sted at bo skulle man være gift og helst have et barn eller have et i vente, hvorved man var berettiget til en 2-værelses. Enlige

kom bagest i køen og var kun berettiget til 1-værelses lejligheder. Mange måtte klare sig med lejede værelser eller pensionater. Fra slutningen af 1960'erne åbnedes flere muligheder, bl.a. kom parcelhusene til at frigøre en del lejligheder. Mens villaen i århundredets begyndelse kun var for de bedrestillede, blev parcelhuset også for familier med jævne indtægter. Ejerlejligheder og andelsboliger blev en anden mulighed, og boligsikringen fra 1966 gav også mindrebedemulighed for at få en bolig, der svarede til familiens behov.

Fig. 1. Ungt hjem fra 1979 med afsyret buffet fra ældre spisestue. Gamle spisestuemøbler fra begyndelsen af århundredet kom til ære og værdighed igen sidst i århundredet, nu i afsyret form.

Funktionalisterne agiterede også mod møblelementer og for enkeltmøbler, da møblelementer optog alt for meget plads i de små lejligheder. For de bedrestillede gav enkeltmøbler nye muligheder for en mere fri og personlig indretning, mens folk med jævne indkomster holdt fast i møblelementerne og dermed en mere forudsigelig indretning. Denne har naturligvis været påvirket af udbudet på møbelmarkedet, men ligesom i begyndelsen af århundredet, hvor det sidste nye kunne ses i møbelhandlernes vinduer, er det i sidste del af århundredet møbel- og bolighusene samt ikke mindst de husstandsomdelte kataloger, der har været en inspirationskilde for mange. Boligblade og TV-udsendelser er en nyere inspirationskilde, men væsentlig er også den nærmeste omgangskreds eller det miljø, som man føler sig hjemme i eller gerne vil tilhøre. Her bliver hele den materielle verden, møbler, tæpper, pynteting og måden tingene bruges på signaler og symboler på den valgte livsstil. Dette har resulteret i, at forskere i dag er i stand til at se en sammenhæng mellem livsstil og boligstil. I første del af århundredet var boligstilen mere klassebestemt, mens den i slutningen er blevet livsstilsbestemt.

Familien har også ændret sig, men den eksisterer endnu, selv om den er blevet mindre og måske ikke længere består af de samme personer, som da den blev dannet. Nye er kommet til, og andre er gået fra. De store hushold på landet er skrumpet ind til nu kun at omfatte selve familien, der ved maskinernes hjælp kan klare bedriften selv, mens de tidligere tjenestefolk er draget til byen. Borgerskabets tjenestefolk, der tidligere tog sig af husholdningen, har overladt denne til husmoderen, og selv fundet andet mere vellønnet arbejde. Som årene er gået har også husmødrene forladt hjemmet og taget arbejde uden for, mens børnene passes i institutioner. Først om aftenen samles familien i hjemmet, og måske endda kun for en kort stund, da mange skal pleje deres fritidsinteresser andre steder. Man siger, at boligen er blevet tømt for funktioner, men der er dog stadig nogle tilbage, de basale: at spise, sove og som opholdssted for familien og dens gæster. Hertil kommer det daglige arbejde i hjemmet, der tidligere var husmoderens alene, men som nu i mange familier deles med ægtefællen.

Birgit Vorre
Seniorforsker
Danmarks Nyere Tid

Den kongelige Mønt - og Medaillesamling

Forskningsinspiration

Efter 40 års system ved en af Nationalmuseets samlinger, Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, og et antal større og mindre afhandlinger og andre faglige bidrag, er det meget naturligt, at der kan opstå et ønske om at præstere en større sammenfattende fremstilling.

Når man er placeret i en stilling uden for den videnskabelige stillingsstruktur, kan det volde problemer at få den nødvendige samlede tid, men et frikøb for tildelte UMTS-midler gav nogle måneder i 2004 samt tilhørende rejsepenge. I de næste par år har der kunnet suppleres med diverse overskydende ferieuger m.v. Dog, det er ikke nok med tid og rejsepenge, der skal først være en god idé og rimelig sikkerhed for gennemførelsen. I mit tilfælde har jeg haft det held at blive inviteret til at medvirke på et af den europæiske middelaldernumismatik store projekter dette tiår, *Medieval European Coinage*. Det er et ræsonnerende katalog over den store samling af europæiske middelaldermønter, som findes i Fitzwilliam-museet i Cambridge. For størstedelens vedkommende er den opbygget af *Philip Grierson* (1910-2006), som var en af sin tids kendte europæiske middelalderhistorikere og en af de mest fremstående numismatikere. På Københavns Universitet var han for de historiestuderende i 1960'erne kendt for to bogværker; dels 2-bindshåndbogen *The Shorter Cambridge Medieval History*, dels bearbejdelse og engelsk oversættelse af den belgiske historiker Ganshofs grundbog om *Feudalism*. Hans europæisk/amerikanske ry ligger i fagkredse især inden for middelaldernumismatikken, hvor antallet af bøger (kataloger og monografier) vel er på omkring en snes, hvortil kommer talrige hyppigt citerede afhandlinger.

Det kan jo nok opfattes som en udmærkelse at blive bedt om at katalogisere en sådan kapacitets nordiske og baltiske middelaldersamling samt at skrive den tilhørende brede, ræsonnerende indledende tekst (mønthistorie, fundhistorie, samlingshistorie, samlerhistorie m.v.). Nok så givende var den i lange perioder næsten daglige omgang med den gamle forsker, der indtil få måneder før sin død i januar 2006 deltog aktivt i det akademiske liv i Cambridge. Til trods for alder og svaghed hindrede det ham ikke i at delagtiggøre besøgende gæster i sin kolossale viden om sin egen samlings historie (opbygget ved talløse indkøb rundt om i Europa og USA, specielt i de første tiår efter 2. verdenskrig, hvor markedspriserne var forholdsvis overkommelige). Undervejs fik man glimt af den akademiske dannelse, som vi jo aldrig bliver færdige med at tilegne os. Philips kendskab til det lærde Europa i 18- og 1900-tallet var fænomenalt.

Cambridge som universitets- og collegeby må nok betegnes som et af de mest inspirerende steder i Europa. Det ligger i alt, hvad der siges – og ikke siges! – at her forventer omgivelserne noget af én. Her skal der på en eller anden måde leveres resultater, resultater som kan transformeres til et manuskript, som igen kan leveres til ”The Press”, det kortfattede navn på Cambridge University Press.

Man kan måske spørge, hvad får Nationalmuseet ud af, at én af medarbejderne – måske først når vedkommende har forladt sit lønnede job på museet og er gået over til en friere tilværelse – ’publicerer sig’ på et fremmed universitetsforlag? Jo, man kunne måske tænke sig, at et forhåbentligt inspireret manuskript også kunne udkomme - helt eller delvis - i en bearbejdning på vort nationale sprog, dansk, ja, måske endda i et udgivelsesregi nær på Nationalmuseet!

Opfordringen fra Philip Grierson og Fitzwilliam-museet om en nordisk-baltisk middelalderlig mønthistorie er nemlig for så vidt epokegørende, som der ikke - i hvert fald ikke inden for det sidste halvandet hundrede år – foreligger et tilsvarende værk, skrevet under én synsvinkel, hvor samme forfatter under bearbejdelsen af hele det nordiske område kan lade inspiration og kendskab til det ene område inspirere bearbejdelsen af naboområder.

Der eksisterer tydeligvis middelalderlige områder, hvor mønter og møntvæsen synes at være beslægtet. Det har længe været kendt, at Gotlands møntvæsen i 12- og 1300-tallet virkede direkte inspirerende på Livland, som lå på den anden side af Østersøen. Dansk senmiddelalderligt møntvæsen har formentlig også haft betydning for de svenske provinser, der grænsede op til Skånelandene (Småland, Östergötland), og endelig kan man spørge sig selv, om det i virkeligheden var de lette norske halv- og kvartpenninge, der i midten af 1100-tallet inspirerede til udmøntningen de små jyske brakteater, der vejede brøkdele af et gram, og som i øvrigt kunstnerisk og fremstillingsmæssigt var inspireret fra Tyskland, bl.a. Sachsen? Disse spørgsmål har uvilkårligt trængt sig på under dagens dont i det inspirerende forskermiljø i Cambridge, forhåbentlig vil de kommende års beskæftigelse med materialet give baggrund for en mere seriøs stillingtagen.

Jørgen Steen Jensen
Museumsinspektør, tidligere overinspektør
Den kongelige Mønt- og Medaillesamling

En nekrolog over Philip Grierson ventes at blive publiceret i et kommende nummer af *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*

Bevaring

Carlsbergpræparat - en behandlingsmetode for kalkmalerier fra begyndelsen af 1900-tallet

I en lang årrække var Carlsbergpræparatet kun kendt for nuværende konservatorer som et mystisk imprægneringsmiddel anvendt i begyndelsen af 1900-tallet på middelalderlige kalkmalerier i danske kirker. Gådens løsning lå i Nationalmuseets Antikvarisk-Topografiske Arkiv. At få det fulde indtryk af præparatets anvendelse har krævet en systematisk gennemlæsning af mange hundrede rapporter, breve og notater. Det kunne ikke lade sig gøre at finde alle de nødvendige informationer ved en målrettet søgning begrænset til nogle år eller kirker, fordi midlet også omtaltes i rapporter fra kirker, hvor det ikke var blevet anvendt.

Præparatet blev udviklet som et forsøg på at løse et af de største problemer, der møder kalkmalerikonservatorer: et stærkt afsmittende farvelag, som var et resultat af enten fra saltudfældninger, eller når der ikke var tilstrækkeligt med bindemiddel i farven. Sådanne smuldrende farvelag er umulige at rense uden at forvolde en skade. Konservator Eigil Rothe, ansat på Nationalmuseet fra 1897 indtil sin uventede død i 1929, var motoren bag projektet for at finde en løsning. Rothe betragtede kalkmalerikonservering som et område, som forenede historisk og teknisk viden. Med hans særlige engagement, hans fordømmelse af ubegrundede rekonstruktioner og indførelsen af nye metoder som farvefotografering, har Rothe sikret sig en væsentlig placering i konserveringshistorien - han kan med god grund kaldes for Faderen til kalkmalerikonservering i Danmark. Desværre tog han i forbindelse med Carlsbergpræparatet fejl og kom til at skade de udsmykninger, som betød så meget for ham.

Omkring 1908 begyndte Rothe at anvende en harpiksopløsning (kolofonium eller mastiks opløst i terpentint) som overfladebehandling på nedbrudte farvelag. Resultaterne var ikke særlig gode, fordi behandlingen eftermørkede og efterlod en blank, meget hård overflade. Men Rothe var stærkt overbevist om, at den bedste fremgangsmåde til at forhindre nedbrydningen var at udfylde alle porerne med et imprægneringsmiddel. Midlet skulle binde de løse pigmentpartikler og danne en fugtbarriere. Et imprægneret farvelag ville ikke kunne opsuge fugt fra luften i kirken, og det ville også forhindre murens fugt i at vandre ud mod overfladen. Rothe fik både en støtte for og en advarsel imod en sådan behandling, da han søgte videnskabelig rådgivning. Mest forudseende viste sig at være en uidentificeret videnskabelig medarbejder på Carlsberg Laboratoriet, som frygtede, at der ville opstå skader på malerierne, når imprægneringen kom til at hindre fugten i at vandre mod overfladen. Sådan gik det flere steder, hvor præparatet er blevet anvendt, og enhver kalkmalerikonservator er i dag bekendt med dette billede. Saltudfældninger under imprægneringen nedbryder underlaget, der dannes afskalninger og store vabler eller lommer, som langsomt brister, og farvelaget samt pudsen drysser ned på gulvet. Desværre valgte Rothe at følge anbefalinger fra to kemikere, der bekræftede hans egen overbevisning. Hans mål var at finde et middel, der gjorde farvelaget modstandsdygtig over for vand, ikke eftermørkede og efterlod en mat overflade.

I 1916 indledte Rothe en række eksperimenter i samarbejde med kemikeren J. Rosenkjær fra Teknologisk Institut for at finde det mest optimale imprægneringsmiddel. Den komplicerede

blanding, hvis komponenter blev justeret over de første par år, bestod af en alkalisk sæbeopløsning, blandet med en harpiksopløsning (kopal harpiks smeltet ved 350 C°, tilsat linolie og fortyndet med terpentint), boraksopløst kasein og smeltet voks, som var blevet opløst i terpentint. Til sidst blev kamfer (desinficeringsmiddel) samt en tørrelse tilsat. Der var mange problemer ved præparatets fremstilling. Det havde bl.a. en tilbøjelighed til at skille. Rothe blev mere og mere utilfreds med Rosenkjærs indsats og skiftede leverandør i 1919. Men det nye samarbejde med Dons Laboratoriet varede heller ikke længe. Fra 1924 begyndte Carlsberg Laboratoriet at fremstille præparatet, og det er derfra præparatet fik sit navn. Carlsberg Laboratoriet var ikke en officiel partner i et videnskabeligt projekt med Nationalmuseet. Samarbejdet var et resultat af en privat aftale mellem Rothe og kemikeren Hans Jessen-Hansen, som var assistent til den anerkendte videnskabsmand S.P. Lauritz Sørensen. Jessen-Hansens arbejde havde utvivlsomt karakter af ekstra indtægt på freelance basis.

Carlsbergpræparatet blev brugt på tre forskellige måder. Den første gik ud på at danne en fugtbarriere på ud-smykninger truet af saltskader. Det blev påført enten over hele overfladen eller på udvalgte områder. Men præparatet blev også anvendt på nyafdækkede kalkmalerier som en slags præventiv behandling, der skulle sikre, at farvelaget ville kunne renses med vand i fremtiden. I sådanne tilfælde blev midlet kun påført farvelaget, især på de sorte konturlinier. Præparatet blev også anvendt som et hjælpemiddel til rensningen af stærkt tilsmudsede malerier, som var dårligt afbundet og derfor umulige at rense. Man imprægnerede konturlinier ovenpå al det snavs, som lå ovenpå farven (som jo var sort alligevel), og bagefter rensede man hele overfladen med vand. De ikke imprægnerede farver gik tabt eller var stærkt svækket ved rensningen, men konturerne var vandafvisende, og forblev derfor tydelige. Derefter blev den oprindelige udsmykning genskabt ved at lægge nye farver de rigtige steder i kompositionen. Meget fortyndet Carlsbergpræparat blev brugt som bindemiddel til retoucheringen.

Rothes assistent og discipel, Egmont Lind, var også en varm tilhænger af Carlsbergpræparatet. Men Rothe holdt opskriften for sig selv. Da han pludseligt døde den 7. november 1929, efterlod han en portion, som Lind fortsatte med at bruge i et par år. Men Lind kunne ikke genskabe præparatet, fordi forbindelsen til Carlsberg Laboratoriet var blevet afskåret, da Jessen-Hansen var gået på pension kort efter Rothes død. Carlsbergpræparatets tid varede 16 år. Den blev anvendt fra 1916 - 1932 i mindst 21 kirker: Vinderslev (1916), Alsted (1917), Vester Broby (skibet-1918), Bregninge på Ærø (1918), Egtved (1918), Raaby (1918), Ølsted (1919), Undløse (1919), Vestervig (1919), Lime (1920), Vedslet (1924), Over Dråby (1926), Bedsted (1927), Bellinge (1928), Tirsted (1929), Hald (1930), Ørslev (1930), Gunderup (1930), Norre Tranders (1930) Give (1932), Gudum (1932).

I dag ved vi, at kalkmaleriers porøse overflade ikke skal lukkes med organiske imprægneringsmidler. Saltudfældninger bekæmpes på andre måder, og dårlig afbundet farvelag forstærkes ved en behandling med kalkvand eller andre kalkbaserede imprægneringsmetoder (kalk dispersion), som tillader en fugtudveksling mellem udsmykningen og dens omgivelser, og ikke eftermørkner med tiden. Generelt er man meget tilbageholdende over for tilføjelsen af fremmedartede produkter, som ændrer kalkmaleriernes kemiske og fysiske egenskaber. Visse kalkmalerier, som blev behandlet med Carlsbergpræparatet, har allerede skabt store problemer for nuværende konservatorer under genrestaureringen, som f.eks. i Vinderslev og Tirsted kirker.

Den næste udfordring vil formodentlig komme i forbindelse med den stærkt påkrævede rensning i Undløse kirke. Unionsmesterens afbildning af Opstandelsen i Undløse kirke blev nemlig valgt til den nye kulturkanon. Malerierne blev afdækket og restaureret i 1920 af Eigil Rothe. Udsmykningen på hvælvingen er ualmin-delig flot. Figurerne danner en harmonisk balance med det tæt omgivende elegante rankeværk, hvis snoede grene udfylder hele baggrunden. Rothe påførte kun figurerne Carlsbergpræparatet, utvivlsomt med den tanke at muliggøre en rensning i fremtiden. Men i dag har Rothes behandling lagt et mørkegråt slør på overfladen og gjort mange detaljer utydelige. Figurerne står som udklippede mørke skygger på en meget lysere kalkbund. Således opstod der et særdeles vanskeligt problem for Nationalmuseets konservatorer og forskere: at finde en metode til at trække præparatet ud fra overfladen. Udfordringen er kolossal, idet de organiske substanser, som blev anvendt i præparatet, bliver næsten umulige at opløse efter så mange år. Det vil kræve et særskilt forskningsprojekt at tackle de skadelige effekter af Carlsbergpræparatet i Undløse. Det er den triste afslutning på en behandlingsmetode, som blev anvendt af Rothe med en fast overbevisning om dennes gunstige effekt.

Historien om Carlsbergpræparatet bliver publiceret i fagtidsskriftet *Zeitschrift für Kunsttechnologie und Konservierung*.

Isabelle Brajer
Seniorforsker
Bevaringsafdelingen

III. FORSKNINGSAKTIVITETER

Forhistorisk Arkæologi

Forskningsområdet Forhistorisk Arkæologi varetages primært af enheden Danmarks Oldtid – Arkæologi samt Direktøren og en del af forskningsaktiviteterne i SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, der knytter sig til det arktiske område.

Forskningsaktiviteter i Danmarks Oldtid

Stenalder

Peter Vang Petersen har i første halvår af 2005 fortsat sit arbejde med bearbejdning af bopladsen *Kongemosen* fra tidlig atlantisk tid (ca. 6400-5400 f.Kr.) med henblik på publicering i en monografi. Det sker i samarbejde med Charlie Christensen, NNU, der bidrager med resultater af pollenanalyserne fra Kongemosen.

I samarbejde med Vikingeskibsmuseet i Roskilde har Peter Vang Petersen foretaget indledende sonderinger af en submarin Ertebølleplads ved *Stensore* i munden af Saksøby Fjord. På ganske lavt vand findes her talrige velbevarede træsager, som tydeligvis repræsenterer udsmidt i en lille lagune på bagsiden af et bortskyllet næs, hvor selve bopladsen har ligget. Ved sommerens undersøgelse fandtes yderligere 4 lystergrene af træ, hvilket bringer det samlede antal fragmenter fra pladsen op på mere end 20 stk. I forhold til udgravningens beskedne omfang er mængden af lystergrene fra *Stensore* større end i noget andet kendt Ertebøllefund. Endvidere fandtes ved sommerens sondering et stykke af en stammebåd og talrige forkullede træstykker, som måske er de udbrændte rester af ålefiskernes fakler. Undersøgelsen har til fulde bekræftet lokalitetens store potentiale i forbindelse med fremtidig udforskning af Ertebøllekulturens træ-teknologi.

Søren H. Andersen og Peter Vang Petersen har arbejdet videre på en publicering af de stortandede harpuner af ben fra Maglemosekulturen.

Søren H. Andersen har indtil 1. september 2005 haft forskningsorlov, hvorunder følgende afhandlinger er gjort færdige til trykning: *Ronæs Skov. En undersøisk Ertebølleboplads i Gamborg Fjord og Tybrind Vig. A submerged Late Mesolithic Ertebølle Settlement on the West Coast of Fyn*, Vol. 1-2.

Poul Otto Nielsen har i samarbejde med Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum, arbejdet på manuskript til en afhandling, *Første jægere – første bønder*, om stenalderboplads fra sen-glaciale og tidlige neolitikum ved *Vallensgård Mose* på Bornholm, undersøgt i 1986. I forbindelse med fremlæggelsen af det tidlige neolitiske fundmateriale fra bopladsen ved *Vallensgård Mose* gives der en oversigt over tidlige neolitiske bopladsfund og andet fundmateriale fra denne periode på Bornholm.

Almut Schülke påbegyndte den 1. februar arbejdet på projektet 'Det sociale rum i tragtæggekulturen. Et landskabsarkæologisk studie fra Vestsjælland', et to-årigt post-doc. projekt finansieret af Carlsbergfondet.

Bronzealder

Flemming Kaul har indleveret sin afhandling *Bronzealderens Religion* på Københavns Universitet til forsvar som disputats. Efter udgivelsen af to-bindes værket *Ships on Bronzes* i 1998 har Flemming Kaul videreført sine studier af bronzealderens ikonografi med projektet 'Skibe på sten' om helleristningernes skibsbilleder i videreførelse af samarbejdet med Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter. Helleristningernes funktion og betydning hænger dels sammen fortolkningen af deres billedindhold, dels med spørgsmålet om, hvilken kontekst de er indgået i. Derfor har Flemming Kaul taget initiativ til et projekt, 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst', finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, og igangsat undersøgelser af helleristningernes omgivelser på flere bornholmske lokaliteter, herunder billedfeltet på *Madsebakke*, hvor der i 2004 blev gennemført 1. etape af en større undersøgelse i samarbejde med Bornholms Museum. Resultaterne af undersøgelserne i 2004 var overordentlig gode, hvorfor det blev besluttet at fortsætte undersøgelserne i 2005. Nye interessante fund bekræfter de tidligere gjorte iagttagelser, der synes at angive aktiviteter af rituel art på og omkring klippen, ikke alene i yngre bronzealder, men også både før og efter indhugningen af ristningerne. Helleristningerne kan således ses som en del af de forskellige rituelle handlinger, som ved denne 'hellige klippe' udførtes igennem længere tid. Der er ved projektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst' i 2005 også foretaget arkæologiske undersøgelser ved en stor skåltegnsten ved *Vasagård* og ved *Lille Strandbygård*, Bornholm, ligeledes med gode resultater. Dette projekt knytter sig endvidere til et fællesnordisk EU-projekt, 'Rock Art in Northern Europe' (RANE), der har til formål at dokumentere og formidle helleristninger. Støttet af tilskud fra RANE-projektet kunne den populærvidenskabelige bog *Helleristninger – Billeder fra Bornholms bronzealder* udgives i 2005 af Bornholms Museum. Her er flere af de nye fund og forskningsresultater kommet med. Flemming Kaul er medforfatter af bogen. Også i Nationalmuseets Arbejdsmark 2005 berettes der om de nye forskningsresultater vedrørende helleristningerne.

Flemming Kaul har desuden foretaget en studierejse bekostet af RANE projektet til helleristningsfelter i Valtellina, Valcamonica og ved Gardasøen, Norditalien, og foretog museumsbesøg bl.a. i Teglio, Bolzano, Torri og Riva, under ledsagelse af Gerhard Milstreu, Tanums Hällristningsmuseum.

Såvel RANE-projektet som projektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst' afsluttedes ved udgangen af året 2005. Fra Bornholms Museums side stræbes der efter at tilvejebringe midler til videre undersøgelser og bearbejdning af materialet fra private fonde. Det er planlagt, at Flemming Kaul vil bidrage med publikationsarbejde i det videre forløb. I første halvdel af 2005 har Flemming Kaul stået for arbejdet med særudstillingen 'Himmelskiven og Solvognen', hvor den berømte 'Himmelskive' fra Nebra for første gang blev udstillet uden for Tyskland.

Flemming Kaul var i april arrangør af en studierejse til Sachsen-Anhalt i Tyskland med Nationalmuseets Forsknings- og Formidlingsudvalg. Man besøgte bl.a. Landesmuseum für Vorgeschichte, Halle, Quedlinburg, Wörlitzer Park og Bauhaus i Dessau.

I november foretog Flemming Kaul en rejse til Naturhistorisches Museum, Wien, som kurér-rejse med NM's genstande til udstillingen 'Der geschmiedete Himmel' samt genstande fra ungarske og tyske museer. I den forbindelse foretog han også en studierejse til Sopron, Ungarn, besøgte museet i Sopron og så gravhøje og bronzealderbefæstninger i Soprons omegn.

I fortsættelse af undersøgelsen af *Skelhøj*, en gravhøj fra bronzealderen ved Tobøl i Ribe Amt, blev der i 2005 taget fat på bearbejdning af fund og analyser af prøvemateriale med henblik på en tværfaglig publikation af resultaterne, jf. projektet 'Ergekistehøje fra bronzealderen'. Arbejdet er finansieret af en bevilling fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation på i alt 900.000 kr. Samarbejdet om dette publikationsprojekt, som bærer navnet 'Gravhøjene – fortidens manifestation – nutidens arkiv', har Carsten U. Larsen som ansvarlig leder og koordineres af Mads Kähler Holst og Marianne Rasmussen, Lejre Forsøgscenter. Samarbejdet omfatter Nationalmuseet, Institut for Arkæologi Moesgård, Geologisk Institut ved Københavns Universitet, Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter Lejre og Museet på Sønderkov (projektets hjemmeside: <http://skelhoej.natmus.dk>)

Fremstilling af værket *Die Funde der älteren Bronzezeit in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen* sker med støtte fra det tyske Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Carlsbergfondet og Nationalmuseet. I 2005 blev arbejdet med fremstilling af illustrationer til bind XII om Viborg Amt afsluttet.

Jernalder og vikingetid

Susanne Klingenberg har foretaget en udvidet prøvegravning i Hoby på Lolland af en boplads fra sen førromersk og tidligromersk jernalder, beliggende nær fundstedet for den berømte stormandsgrav samme sted. Der blev fundet og delvist udgravet et langhus med mindst to byggefaser fra tiden omkring Kristi fødsel. Formålet med undersøgelsen, der blev finansieret af KUAS, har været at bedømme bevaringstilstand og udstrækning af bebyggelsen. Der er betydelige forskningsmæssige perspektiver knyttet til denne undersøgelse, og det forventes, at udgravningerne fortsætter.

Arbejdet med våbenofferfundet fra *Vimose* fortsatte i 2005. Projektet, der løber som et 3-årigt ph.d.-projekt ved ph.d.-stipendiat Xenia Pauli Jensen. I første omgang drejer arbejdet sig om at få registreret det store fund (ca. 5.500 genstande), der aldrig har været behandlet samlet før. Forskningen inden for våbenofferfund har fået et gevaldigt løft inden for de seneste år. Først med UMTS-midler til bearbejdelsen af *Nydam* og *Vimose* og senere med Carlsberg-fondets bevilling til Nationalmuseet og Moesgård Museum til forsknings- og publikationsprojektet 'Jernalderen i Nordeuropa - 400 f.Kr. til 600 e.Kr.' Arbejdet med *Vimose*fundet sker i tæt samarbejde med Jørgen Ilkjær fra Moesgård Museum, men også andre museer og institutioner i ind- og udland fungerer som samarbejdspartnere. Det drejer sig om universitetet i Kiel og Archäologisches Landesmuseum i Schleswig, der arbejder med *Nydam* og *Thorsbjerg mose*, Marcin Biborski fra Krakow Universitet, der arbejder med sværd fra romersk jernalder, og flere andre.

Arbejdet med bearbejdelse af fundmaterialet fra et andet stort våbenofferfund, *Nydam*, udgravet 1989-99, blev videreført af Flemming Rieck, som bearbejder bådfundene, og af Erik Jørgensen, der har behandlet fundets øvrige genstande, på en delbevilling til projektet 'Jernalderen i Nordeuropa' om jernalderens våbenofre, finansieret af Carlsbergfondet. Registrering og fotodokumentation af fundene blev i 2005 foretaget af to ph.d. stipendiater, Rasmus Iversen, Aarhus Universitet, og Andreas Rau, Universitet i Kiel.

Efter forundersøgelser i 2004 gennemførte Steve Dobson, University of York, et 'gradiometer geophysical survey' i *Nydam Mose* med det formål at fastlægge våbenofferfundenes udstrækning og præcise lokalisering. Samarbejdet med York blev etableret gennem Bevaringsafdelingens *in situ* bevaringsgruppe, og udgifter til undersøgelsen blev betalt af tilskud fra Selskabet for *Nydam*forskning.

Morten Axboes arbejde med guldbrakteaterne fra folkevandringstid nåede i årets løb så langt, at afhandlingen 'Brakteatstudier' kunne indleveres til Københavns Universitet som doktorafhandling i forbindelse med tidligere udkomne arbejder. Det internationale samarbejde omkring udgivelsen af *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit* fortsattes ligeledes som forberedelse af bind 4,2: *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Interdisziplinäre Studien* samt gennem udarbejdelse af illustrationer til dette værk.

Opkomsten af en elite inden for jernaldersamfundet fra tidlig yngre romersk jernalder ca. 200 e. Kr. er emnet for Lars Jørgensens projekt 'Stormandsresidenser, kultsteder og markeder'. Det er tematisk forbundet med to andre jernalderprojekter: 'Gudme-Lundeborg projektet. Undersøgelse af en tidlig centerdannelse og dens udvikling 200-1100 e. Kr.' og 'Tissøkomplekset. En bebyggelse fra yngre jernalder til tidlig middelalder'.

Palle Ø. Sørensen har fortsat udarbejdelsen af manuskript til en afhandling om bebyggelsen i *Gudme* på grundlag af egne udgravninger, omfattende hal-komplekset ved Gudmehallerne samt bopladsfundene Gudme III og Gudme IV. Tilsammen dækker bebyggelsen tiden fra overgangen mellem ældre og yngre romersk jernalder frem til vikingetid, og i Gudme by (Gudme III) fortsætter bebyggelsen i middelalderen. De tidlige faser af hal-komplekset i Gudme er det ældste vidnesbyrd, vi har om forekomsten af centralpladser i jernalderen.

Undersøgelserne ved *Tissø* er emnemæssigt forbundet med Gudme-undersøgelserne, da der er tale om udforskning af aristokratiske eller endda kongelige besiddelser, som afspejler sig i strukturen af de storgårde, der er undersøgt på vestbredden af Tissø 1995-2003. I bearbejdningen af det rige fundmateriale fra Tissø-undersøgelserne deltager en række forskere og studerende fra Danmark og udlandet under Lars Jørgensens koordinering.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.m.

Søren H. Andersen

Har d. 22.-24. september deltaget i international kongres ved University of York, England med foredrag om danske køkkenmøddinger (trykkes 2006).

Har d. 25.-28. september deltaget i international kongres i Caracas, Venezuela (EHIM), med foredrag om menneskets udnyttelse af marine ressourcer.

Morten Axboe

Deltog i det 56. Sachsersymposium i Magdeburg 27. august.-1. september og det tilhørende styrelsesmøde.

Xenia Pauli Jensen

Deltog i konferencen '15th Roman Military Equipment Conference' i september 2005 i Budapest med indlægget 'New perspectives on Roman military equipment from the war-booty sacrifice of Vimose, Denmark'.

Lars Jørgensen

Deltog d. 16.-17. november i DKM's faglige orienteringsmøde i Fuglsø med temaindlæg om skandinaviske centralpladser.

Deltog d. 9. december i seminaret 'Öresund - bro eller barriär' i Roskilde med foredraget 'Vægtlodder, sølv og handelssystemer i Skandinavien'.

Flemming Kaul

Deltog 16.-22. februar i den internationale kongres 'Reaching for the Stars' på Martin Luther Universitetet i Halle med foredraget 'The Sun Image from Trundholm (The Chariot of the Sun) – a commented history of research'.

Deltog 17.-19. april i 'Symposium och workshop om arkeologiska undersökningar vid platser med hällkunst – contextualizing of rock art', Vitlyckemuseet, Bohuslän, med foredraget 'Bornholms ristninger, omgivelser og ritualiserede landskap'.

Deltog 27.-31. juli i Tanums Hällristningsmuseums helleristningsseminar med foredraget 'Recent finds of rock carvings on Bornholm, and their context in the ritual landscape'. Desuden undersøgelser af helleristninger i Bohuslän samt besøg på udgravninger i Østfold, Norge.

Eva Koch

Deltog d. 24.-27. maj i Nordic Archaeobotanical Group's møde nr. XII i Mols Bjerge, hvor hun holdt foredraget 'Detecting Prehistoric Beer'.

Deltog d. 7. december i minisymposium om oldtidskeramik på Geologisk Museum, hvor hun holdt foredraget 'Stenalderkeramik, med speciel vægt på den anvendte teknologi'.

Poul Otto Nielsen

Deltog d. 22. september i 'Arbejds møde om Tragtbægerkultur' på Nationalmuseet og bidrog med indlægget 'Tidligneolitisk tragtbægerkultur på Bornholm'.

Holdt d. 21. november en gæsteforelæsning ved Aarhus Universitet, Institut for Forhistorisk Arkæologi, om 'Tragtbægerkulturens bebyggelse på Bornholm'.

Peter Pentz

Holdt 10. marts indlæg om ulovlig handel og rovgravning af arkæologiske sites i Slesvig.

Holdt 29. september i Randers, i Organisationen Danske Museer, indlæg om Kassation, Indsamling og museernes økonomiske rolle i lokalsamfundet.

Har holdt 2 forelæsninger på Københavns Universitet, én om Nordafrika c. 350-800 og én om museer og humant materiale.

Peter Vang Petersen

Deltog d. 5. marts i et symposium for AG-MESO (Arbejdsgruppe for tyske mesolitikere), der fandt sted på Institut for Arkæologi og Etnologi i København, med foredraget 'Mesolithic harpoons in Denmark – dating and function'.

Deltog (uden indlæg) d. 29.8.-2.9. i konferencen MESO 2005 i Belfast.

Deltog d. 16.-18. november i DKM's faglige orienteringsmøde i Fuglsø med indlæg om Danefæ fra 2005 (oldtid).

Flemming Rieck

Deltog d. 21. februar i seminar vedr. Sutton Hoo-skibet i London med indlæg om skibene fra Nydam Mose. Arr: The National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty.

Deltog d. 18.-20. maj i seminaret 'Klink og Seil' i Oslo med indlæg om indretningen af roskibene fra Nydam Mose. Arr: Norsk Sjøfartsmuseum og Kulturhistorisk Museum. Indlægget publiceres primo 2006.

Almut Schülke

Deltog d. 3.-7. april 2005 i Deutscher Archäologenkongress i Frankfurt/Oder med foredraget 'Kommunikationslandschaft – Wasserwege versus Landwege im Umfeld des wikingerzeitlichen Zentralplatzes Tissø, Westseeland'.

Organiserede 'Arbejds møde om Tragtbægerkultur' d. 22. september 2005 på Nationalmuseet og holdt foredraget 'Det sociale rum i tragtbægerkulturen. Et landskabsarkæologisk studie af Vestsjælland'. Hun udgiver sammen med Birger Storgaard en publikation af indlæggene på mødet.

Holdt en gæsteforelæsning d. 28. november ved Aarhus Universitet, Institut for Forhistorisk Arkæologi, om emnet 'Det sociale rum i tragtbægerkulturen. Et landskabsarkæologisk studie af Vestsjælland'.

Deltog i afslutningsmødet af projektet 'Øresund – Barriere eller Bro', d. 8.-9. december med foredraget 'Kommunikationslandskab omkring Uppåkra'.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed, medlemskab af faglige råd m.m.

Søren H. Andersen

Medlem af AMS-C14-Dateringsudvalget.
Medlem af bestyrelsen for Jysk Arkæologisk Selskab.

Morten Axboe

Medlem af styrelsen (Det koordinerende Udvalg) for De internationale Sachsersymposier.

Lars Jørgensen

Medlem af referencegruppen for Uppåkra projektet, Lunds Universitet.
Nøglevejleder for Dansk Arkæologisk Forskerskole og Nordisk Arkæologisk Forskerskole.
Vejlederkoordinator ved Kulturarvens Forskerskole.
Medvirkende vejleder for tre Ph.d.-stipendiater.
Medlem af Betygsnämnden ved disputats ved Lunds Universitet.

Flemming Kaul

Medlem af censorkorpset i faget forhistorisk arkæologi ved universiteterne i København og Aarhus.
Medlem af Nationalmuseets interne Forsknings- og Udstillingsudvalg.
Peer reviewer ved tidsskriftet *Antiquity*.

Poul Otto Nielsen

Medlem af Det Arkæologiske Råd (Kulturarvsstyrelsen).

Redaktør i det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.

Formand for AMS-C14-Dateringsudvalget.

Peter Pentz: Medlem af den videnskabelige komité for 'Pontos', Grundforskningsfondens Center for Sortehavsstudier, Aarhus Universitet.

Peter Vang Petersen

Medlem af censorkorpset i faget forhistorisk arkæologi ved universiteterne i København og Aarhus.

Sekretær i Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab.

Medlem af 'Viden Om-panel' for tidsskriftet *Aktuel Arkæologi*.

Medlem af 'Spørg historikerne'-panel for tidsskriftet *Historie*.

Flemming Rieck

Medlem af det videnskabelige råd for Center for Maritime og Regionale Studier ved Syddansk Universitet, Esbjerg.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Inden for stillingsstrukturen:

Mads Kähler Holst, ph.d., projektforsker

Erik Jørgensen, projektforsker

Lars Jørgensen, seniorforsker

Flemming Kaul, seniorforsker

Peter Vang Petersen, seniorrådgiver

Flemming Rieck, projektforsker

Xenia Pauli Jensen, ph.d.-studerende

Almut Schülke, ph.d., projektforsker

Uden for stillingsstrukturen:

Søren H. Andersen, museumsinspektør

Morten Axboe, museumsinspektør

Susanne Klingenberg, museumsinspektør

Eva Koch, ph.d., museumsinspektør

Poul Otto Nielsen, overinspektør

Peter Pentz, fil.dr., museumsinspektør

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

3272 RANE (Rock art in Northern Europe)

Projektbeskrivelse: Nationalmuseet, Danmarks Oldtid, bidrager til det fællesnordiske helleristningsprojekt RANE med dokumentation af helleristningsfelter, herunder helleristninger med skibsbilleder samt deltagelse i arkæologiske undersøgelser. I RANE-projektet indgår en

videreførelse af projektet 'Bronzealderens skibe på sten' samt forskningsrådsprojektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst'. I 2003 foretoges prøvegravninger på Bornholm, hvor RANE har dækket væsentlige udgifter. I 2004 og 2005 er udgravningerne fortsat gennem midler fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. I RANE-projektet indgår også en formidlingsdel, idet dette projekt delvis har finansieret Bornholms Museums særudstilling 2004-2005 om helleristninger samt udgivelsen af en populærvideenskabelig bog, *Helleristninger - Billeder fra Bornholms bronzealder*. RANE har i 2005 ydet støtte til en studierejse til Norditalien, studier af helleristninger i Valcamonica og Valtellina.

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Se øvrige helleristningsprojekter.

Projektansvarlig: Flemming Kaul

Samarbejdspartnere: Bornholms Museum og Tanums Hällristningsmuseum.

Eksterne tilskud: I 2005 til NM: ca. kr. 10.000 til studierejse til Norditalien og til deltagelse i konges på Vitlycke-museet (FK). Desuden bidrag til det fælles formidlingsmæssige arbejde såsom publikationen om Bornholms helleristninger og en mindre guide til Bornholms helleristninger.

5055-24. Helleristninger i deres arkæologiske kontekst

Projektbeskrivelse: Ved en bevilling fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation er der foretaget arkæologiske udgravninger i forbindelse med helleristninger. Herved er der skabt mulighed for at afdække spor efter aktivitet ved ristningerne, måske af særlig rituel art. Udover det udgravningsmæssige er der i dette projekt afsat midler til dokumentation af nyfundne skibsristninger samt udvalgte ristninger med skåltegn i Allinge-Sandvig området.

Projektperiode: 2004-2005

Præsentation/rapportering: Udgravningsberetninger udført af Palle Ø. Sørensen. Samlet publikation af fundene samt af de indvundne resultater ved dokumentation og undersøgelser af Danmarks skibsristninger indgår i en helleristningspublikation, der er planlagt at være under udarbejdelse i 2006. Udgravningerne ved Madsebakke nævnes i et afsnit i bogen *Helleristninger – Billeder fra Bornholms bronzealder*. Om dokumentation af bl.a. de nyfundne helleristninger se endvidere artikler ved Flemming Kaul i *Skalk* 2005 nr. 3 og *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2005.

Projektansvarlige: Palle Østergaard Sørensen og Flemming Kaul (for Nationalmuseet); overordnet projektansvarlig: Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum.

Samarbejdspartnere: Bornholms Museum og Tanums Hällristningsmuseum.

Eksterne tilskud: Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Bevillingen har været administreret af Bornholms Museum.

9508 The West Danish Ertebølle Culture

Projektbeskrivelse: Ertebøllekulturen i senatlantisk tid (ca. 5400-4000 f. Kr.) er emnet for et projekt til opsamling af resultater af ca. 30 års udgravninger og analyser af bosættelse, økonomi, teknologi, gravformer samt det, som især køkkenmøddingerne giver mulighed for, stratigrafisk positionering af kulturens enkelte faser samt overgangen til subboreal tid / tidlig neolitikum. Arbejdet bygger på både arkæologiske og naturvidenskabelige data, heriblandt mange C-14 dateringer.

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Monografier og artikler. Følgende afhandlinger er gjort færdige til trykning: *Ronæs Skov. En undersøisk Ertebølleoplads i Gamborg Fjord* og *Tybrind Vig. A submerged Late Mesolithic Ertebølle settlement on the west coast of Fyn*, Vol. 1-2.

Projektansvarlig: Søren H. Andersen.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

Projekter der stadig løber i 2005

3245 Tissøkomplekset. En bebyggelse fra yngre jernalder til tidlig middelalder

Projektbeskrivelse: Undersøgelser og analyser af et storgårdskompleks udvikling 500-1300 e.Kr. I 2003 afsluttedes udgravningen af et storgårdsanlæg fra yngre germansk jernalder ved Bulbrogård. Dermed er projektets feltundersøgelser tilendebragt, og resultaterne af udgravningerne siden 1995 bliver i de kommende år bearbejdet med henblik på en publikation (se projekt 9509). De enkelte kategorier af fund bearbejdes af og i samarbejde med en række danske og udenlandske forskere og studerende. Tre manuskripter til publikationen er modtaget i 2005 fra projektmedarbejderne. Ca. 3000 genstande er blevet digitalfotograferet til publikationen.

Projektperiode: 1995-

Præsentation/rapportering: Artikler og monografier.

Projektansvarlig: Lars Jørgensen.

Samarbejdspartnere: Kalundborg & Omegns Museum.

Eksterne tilskud: Aage og Johanne Louis-Hansens Fond, Kulturministeriets Forskningspulje.

3249 Gudme/Lundeborg-projektet. Undersøgelse af en tidlig centerdannelse og dens udvikling 200-1100 e. Kr.

Projektbeskrivelse: Undersøgelser og analyser af genstandsmateriale og bebyggelsesudvikling i Gudme-området 200-1100 e. Kr. Delprojekter: 1. Gudme – detektorfund og udlandsforbindelser 200-1100 e. Kr. ved Lars Jørgensen. 2. Gudme – en tidlig centerdannelse, ved Palle Ø. Sørensen. I 2005 har Palle Ø. Sørensen fortsat udarbejdelsen af manuskript til en afhandling om bebyggelsen i Gudme, omfattende hal-komplekset ved Gudmehallerne samt bopladsfundene Gudme III og Gudme IV. I 2005 blev afsnittet om Gudmehallerne færdigskrevet.

Projektperiode: 1988-2006.

Præsentation/rapportering: Tre monografier (samlet).

Projektansvarlig: Lars Jørgensen, Palle Ø. Sørensen og Poul Otto Nielsen.

Samarbejdspartnere: Karsten Kjær Michaelsen, Odense Bys Museer; Per O. Thomsen, Svendborg & Omegns Museum og Peter Rasmussen, GEUS (pollenanalyse).

Eksterne tilskud: A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal og Statens Humanistiske Forskningsråd, i alt 11,8 mio. kr. i hele projektperioden.

3256 Die Funde der älteren Bronzezeit

Projektbeskrivelse: Værket *Die Funde der älteren Bronzezeit des nordischen Kreises in Dänemark, Schleswig-Holstein und Niedersachsen* er en fuldstændig kildepublikation af alle grav- og depotfund fra den ældre bronzealder, tillige med alle enkeltfund og depoter med tidlige metalsager fra yngre stenalder, fra Danmark og Nordvesttyskland. Arbejdet med udgivelsen af de danske bind er i 2005 fortsat med fremstilling af tegninger til værkets bd. XII, Viborg Amt, som hermed blev afsluttet.

Projektperiode: 1987-

Præsentation/rapportering: Udgives som monografiserie af Karl Wachholz Verlag, Neumünster.

Projektansvarlig: Poul Otto Nielsen (adm. ledelse) og Eva Koch (projektledelse).

Samarbejdspartnere: Prof. K.-H. Willroth, Seminar für Ur- und Frühgeschichte der Georg-August-Universität, Göttingen (hovedredaktør).

Eksterne tilskud: Fra Deutsche Forschungsgemeinschaft og Carlsbergfondet i 2005.

5130 (5059-18) Guldbrakteaterne fra folkevandringstiden

Projektbeskrivelse: Færdiggørelse af 'Brakteatstudier', der sammenfatter mange års undersøgelser af guldbrakteaterne samt videre arbejde med bidrag til *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit – Interdisziplinäre Studien*.

Projektperiode: 2003-2007.

Præsentation/rapportering: 'Die Goldbrakteaten...' vil udkomme i serien *Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* og samtidig udgøre bind 4,2 af *Die Goldbrakteaten der Völkerwanderungszeit*. 'Brakteatstudier' forventes trykt i *Nordiske Oldtidsminder*, Ser. C.

Projektansvarlig: Morten Axboe.

Samarbejdspartnere: Prof. Dr. Heinrich Beck, Bonn; Dr. Charlotte Behr, London; Dr. Tania Dickinson, York; Prof. Dr. Klaus Düwel, Göttingen; Prof. Dr. Karl Hauck, Münster; Prof. Dr. Wilhelm Heizmann, München og Dr. Alexandra Pesch, Münster.

Interne tilskud: Frikøb og midler til illustrationer fra Nationalmuseets frikøbspulje samt midler til illustrationer og oversættelse fra Forsknings- og Formidlingsafdelingens publikationspulje.

9501 Vimose revisited

Projektbeskrivelse: Ph.d.-projekt om et af Nationalmuseets vigtigste våbenofferfund, Vimosefundet. Det har nære paralleller i Thorsbjerg- og Illerup-fundene og omfatter bl.a. et stort antal våbendele af romersk herkomst. Der foretages en moderne typologisk analyse med henblik på en vurdering af antallet af enkelte ofringer og disses kronologiske stilling i forhold til andre danske og nordtyske våbenofre. Fokus ligger på ofringerne fra ældre romersk jernalder, der ikke kendes fra andre våbenofferfund.

Projektperiode: 2004-2008 (forlænget pga. orlov).

Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandling, som senere skal omarbejdes til monografi.

Projektansvarlige: Ph.d.-stipendiat Xenia Pauli Jensen. Hovedvejleder: Ulla Lund Hansen, KU; medvejledere: Jørgen Ilkjær, Moesgård Museum og Lars Jørgensen, Nationalmuseet.

Samarbejdspartnere: Jørgen Ilkjær m.fl.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9507 (3222, 5059) Kongemose. Settlement, Technology and Art

Projektbeskrivelse: Materialestudier og udarbejdelse af tryklart manuskript til en redegørelse for Kongemosekulturens bosættelsesmønster, økonomi, teknologi og kunst. Foruden indlandspladsen Kongemosen i Åmosen analyseres fem kystpladser fra Nordøstsjælland: Villingebæk, Månedalen, Vedbæk Boldbaner, Trylleskoven og Maglemosegårds Vænge, der tilsammen danner grundlaget for tredelingen af Kongemosekulturen i Blak-, Villingebæk- og Vedbækfaserne. De geologiske og zoologiske aspekter af Kongemosefundet (datering, vegetationsforhold, vandstandsændringer, dyreliv, udnyttelsesstrategi, m.m.) behandles sideløbende af Charlie Christensen og Nanna Noe-Nygaard.

Projektperiode: 1999-2007.

Præsentation/rapportering: Udgivelse af monografi i serien *Nordiske Fortidsminder*.

Projektansvarlig: Peter Vang Petersen.

Samarbejdspartnere: Mus.insp. Charlie Christensen, Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser, og docent, dr.phil. Nanna Noe-Nygaard, Geologisk Institut v. Københavns Universitet.

Eksterne tilskud: 45.000 kr. til publicering fra Grosserer P.L. Jørgensens Mindefond.

Interne tilskud: UMTS-midler 2003-2005.

9509 Stormandsresidenser, kultsteder og markeder

Projektbeskrivelse: Målet er at beskrive udviklingen af de aristokratiske centre, i Danmark Gudme og Tissø, og deres funktion i kontinentalt perspektiv. De danske centre sammenlignes med andre nordiske pladser af tilsvarende art, og eliteresidenser i Nord- og Centraleuropa vil blive anvendt som grundlag for tolkning af de skandinaviske centres funktion.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/ rapportering: Afhandling. Delresultater vil blive publiceret ved fremlæggelse af fundene fra Gudme og Tissø.

Projektansvarlig: Lars Jørgensen.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9510 Nationalmuseets Nydamprojekt

Projektbeskrivelse: Projektet er en fortsættelse af Nationalmuseets udgravninger i Nydam Mose 1989-99 og skal føre frem til publicering af materialet herfra tillige med en nypublicering af de i mosen deponerede fartøjer.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Monografier.

Projektansvarlig: Flemming Rieck.

Samarbejdspartnere: Jørgen Ilkjær (leder af projektet 'Jernalderen i Nordeuropa'), Erik Jørgensen (våbenofferfundets genstande), Peter Vang Petersen (Nydam IV), Charlie Christensen (mosegeologi og pollenanalyse), Niels Bonde (dendrokronologi), Claus Malmros (vedbestemmelser), Marie Stoklund (runer), Helle Horsnæs (mønter), Bevaringsafdelingen og Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, Slesvig.

Interne tilskud: UMTS-midler 2003-2005.

9521 Implementeringsprojekt vedr. 3D-dokumentation og visualisering af skibsdele

Projektbeskrivelse: Projektets målsætning er at implementere brugen af 3D-digitaliseringsredskabet FaroArm i kombination med digital fotografering til dokumentation af skibsdele og andre store, informationsrige genstande. Metoden, der blev udviklet af Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter, erstatter de traditionelle, todimensionelle genstandstegninger med digitale, tredimensionelle opmålinger, suppleret med digitale fotos. Herved opnås en hurtigere og mere nøjagtig dokumentation samtidig med, at mulighederne åbnes for digital rekonstruktion og 3D-visualisering, der har stor værdi i forsknings- og formidlingssammenhæng.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Artikel, der redegør for metoden i internationalt tidsskrift, f.eks.

International Journal of Nautical Archaeology.

Projektansvarlig: Poul Otto Nielsen i samarbejde med Jan Bill og Morten Gøthche, Vikingeskibsmuseet.

Samarbejdspartnere: Bevaringsafdelingen og IT-enheden.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

Projekter igangsat i 2005

5078 Det sociale rum i tragtbægerkulturen. Et landskabsarkæologisk studie fra Vestsjælland

Projektbeskrivelse: Projektet undersøger menneskenes brug af landskabsrummet i tragtbægerkulturen i Nordvestsjælland (Ars og Skippinge herreder) med særlig vægt på perioderne TN II til MNA II. Udgangspunkt og grundlag er en gennemgang af samtlige stedfæstede fundsteder

i området, som er kendetegnet gennem et yderst rigt fundmateriale, såsom megalitanlæg, bopladser, depot- og offerfund samt løsfund. Disse samles i et katalog og analyseres i typologisk, kronologisk og topografisk henseende. Et vigtigt metodisk værktøj for den topografiske analyse er bl.a. GIS. Undersøgelsens indholdsmæssige fokus ligger på teoretiske og metodiske spørgsmål vedrørende menneskenes brug af materielt og ikke-materielt markerede steder i landskabsrummet med hensyn til kommunikation på forskellige niveauer: Materiale som symbol, materiale som kommunikativ infrastruktur, materiale som resultat, men også som forudsætning for socialstruktur. Hvorvidt kan den sociale kommunikation og sociale processer i tragtbægerkulturen udforskes med arkæologiske midler?

Projektperiode: 2005-2007.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Almut Schülke.

Eksterne tilskud: Postdoc-stipendium finansieret af Carlsbergfondet.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Søren H.: En glittestok fra Dogger Banke i Nordsøen. *Kuml* 2005, p. 9-16, Århus, 2005.

Axboe, Morten: Guld og guder. In: Capelle, Torsten; Fischer, Christian (red.). *Ragnarok: Odins Verden*, p. 41-56, Silkeborg, 2005.

Jørgensen, Lars: Hov og hørg ved Tissø. In: Capelle, Torsten; Fischer, Christian (red.). *Ragnarok: Odins Verden*. p. 131-42, Silkeborg, 2005.

Kaul, Flemming; Nielsen, Finn Ole; Milstreu, Gerhard; Stoltze, Martin: Helleristninger. Billeder fra Bornholms bronzealder. Bornholms Museum & Wormianum, Rønne, 2005. 167 pp. (F. Kauls bidrag: p. 44-67, p. 74-111 & p. 134-139).

Petersen, Peter Vang: Odins fugle, Valkyrier og bersærker – billeder fra nordisk mytologi fundet med metaldetektor. In: Capelle, Torsten; Fischer, Christian (red.). *Ragnarok: Odins Verden*, p. 57-86, Silkeborg, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Søren H.: Slusegård. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 29, p.128-130, Berlin, 2005.

Axboe, Morten: Senoren/Ramdala § 2. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 28, p.176f., Berlin, 2005.

Axboe, Morten: Sletner § 2. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 29, p. 110f, Berlin, 2005.

Jørgensen, Lars: Tissø. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* Band 30, p. 619-24, Berlin, 2005.

Kaul, Flemming: Bronze Age tripartite cosmologies. *Praehistorische Zeitschrift*, 80. Band, Heft 2, p. 135-148, Berlin, 2005.

Peter Pentz: Black Archaeology, 2005, March 10.-12., Schleswig, Illegal trafficking of cultural goods, protection of sites etc – report from Denmark. Publiceret i kort form i *Cultural Heritage Cooperation in the Baltic Sea States*, Report 4, Council of The Baltic Sea States, p. 30, Schwerin, 2005.

1.4. Artikler i museets egne serier

Andersen, Søren H.: Køkkenmøddingerne ved Krabbesholm. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p.151-172, 2005

Axboe, Morten; Appel, Peter W.U.: De udødelige guldhorn. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 31-47, 2005.

Kaul, Flemming: Masser af skibe. Bronzealderens skibsbilleder på sten. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 73-91, 2005.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Lars Jørgensen er redaktør for *Journal of Danish Archaeology* og medredaktør af monografiserien *Publications from the National Museum. Studies in Archaeology and History*.

Poul Otto Nielsen er redaktør for Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab, som udgiver *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* og monografiserierne *Nordiske Fortidsminder*, ser. B og C.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Kaul, Flemming: Hvad skete der med den dødes sjæl? Sjælsforestillinger i bronzealderen. *Mellan sten och järn*. Rapport från det 9:e bronsålderssymposiet, Göteborg 2003-10-09/12. red. Joakim Goldhahn. Gotarc Serie C. *Arkeologiska Skrifter no 59*, p. 263-278, Göteborg.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Andersen, Søren H.: Køkkenmøddingerne ved Krabbesholm. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, 2005, p. 28-30.

Kaul, Flemming: *On the Rocks, Österlens hällristningar. Motiv och Mytologi* (med Lena Alebo), udgivet i forbindelse med særudstilling på Österlens Museum, p. 10-31, Simrishamn, 2005.

- Kaul, Flemming: Himmelskiven og Solvognen. Udstilling om bronzealderens mytologiske verden. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 4-6, 2005.
- Kaul, Flemming: Solvognen fra Trundholm Mose. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 13-16, 2005.
- Kaul, Flemming: Solens evige rejse. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 17-19, 2005.
- Kaul, Flemming: Sol og astronomi. *Nyt Nationalmuseet* 107, p. 26-28, 2005.
- Kaul, Flemming: Den bornholmske flåde (kronik). *Skalk*, nr. 3, p. 20-29. 2005
- Klingenberg, Susanne: En spand på afveje. *Nyt fra Nationalmuseet* 109, p. 31-33, 2005.
- Pentz, Peter: Et ualmindeligt dumt svin, *Sfinx*, nr. 3, p. 107-112, 2005.
- Pentz, Peter: En genstand er en genstand er en genstand....eller er den?, *Danske Museer*, nr. 5, p. 8-10, 2005.
- Pentz, Peter, Jensen, Jørgen Steen. & Horsnæs, Helle: Fra Afghanistan til Danmark til.... *Danske Museer*, nr. 4, p. 14-16, 2005. (Også trykt i *The DSCA Journal*. No. 2, 2005, Aspects of Modernity in Afghanistan).
- Petersen, Peter Vang: Jagten på Anholts ukendte Ørkenfolk. *Aktuel Arkæologi* nr.6, p. 22-27, 2005.

Kulturhistorisk relateret naturvidenskab

Forskningsområdet varetages af enheden Danmarks Oldtid - Naturvidenskab. En væsentlig del af forskningen tager udgangspunkt i opgaver, der udføres som museumsfaglige ydelser overfor danske kulturhistoriske museer. Gennem anvendelse af naturvidenskabelige analysemetoder ydes der bidrag til datering og belysning af de kulturhistoriske perioder, specielt menneskets udnyttelse af naturens ressourcer og dets indvirkning på landskabets udvikling.

Forskningsaktiviteter

Geobotanisk laboratorium

Feltarbejde

Det geobotaniske feltarbejde har i 2005 omfattet følgende lokaliteter:

Dyngby III ved Saksild (prøveudtagning, kystboplads, Ertebøllekultur)

Lollikhuse ved Selsø (boringer i lavning bag Ertebølle-køkkenmødding)

Bjerre sø i Sydthy (boringer i sø nær de udgravede bronzealderboplads)

Besigtigelser er foretaget på lokaliteterne Naverbuen ved Græsted (tidlig neolitisk bosættelse) og Gl. Lejre (sene jernalderanlæg).

Analysearbejde

- Mindre orienterende pollenundersøgelser er udført på prøver fra ovennævnte lokaliteter: Dyngby III, Lollikhuse, Bjerre Sø og Naverbuen. Endvidere er der analyseret indsendte prøver fra Ribemarsken (jordbund og marskaflejringer fra Astrup Strandenge og Hviding), Sneglehøj i Gladsaxe (langdysse), Åbrinken ved Varde (diverse anlæg) samt lokaliteter omkr. Odense (brønde). Analyserne er udført af Kristian Søgaard Jensen og Charlie Christensen.
- Motorvejsstrækningen Odense-Svendborg: Pollenanalyser fra dødshul (udført af Bent Aaby).
- Bølling Sø: Pollenanalyser fra Ahrensburg-boplads (udført af Bent Aaby)
- Afslutning af specialeprojekt med titlen: 'Vegetations dynamik og kulturpåvirkning siden jernalderen i kystnær naturskov ved Høstemark, Nordjylland' ved Kristian Søgaard Jensen (vejleder Bent Aaby).
- Kriminal sag for Hillerød Politi.

Deltagelse i forskningsprojekter med in- og eksterne samarbejdspartnere (under 4 uger)

Projektansvarlig: Charlie Christensen.

5102 Fuglsøgårds Mose. Publikation af udførte geobotaniske analyser.

9507 Kongemosebopladsen, St. Åmose. Udarbejdelse af manuskript i samarbejde med Peter Vang Petersen.

5105 Bjerre. Pollenanalyser fra Bjerre Sø. Vegetationsudvikling i bronzealderen.

U. nr. Mesolithic-Neolithic transition, havniveauændringer. Carlsberg-finansieret projekt under ledelse af Nanna Noe-Nygaard, KU.

Geobotanisk laboratorium har udarbejdet følgende ansøgninger

Fribrødre Å, Falster. Lønmidler til analyse og publikation af geobotaniske undersøgelser (indgår i ansøgning til diverse fonde fra Jan Skamby Madsen, Moesgaard).

KUAS' rådighedssum. Lønmidler til udarbejdelse af web-baseret register over lokaliteter med pollendiagrammer (ansøgning imødekommet).

Arkæobotanisk laboratorium

Feltarbejde

Medarbejdere fra Arkæobotanisk laboratorium har besøgt eller udført feltarbejde på følgende udgravninger:

Præstegården (Roskilde Museum), Naverbuen (Gilleleje Museum)

Brøndlund (nedbrændt jernalderhus, Museet for Thy og Vester Hanherred)

Stridsmølle (megalithøje), Hoby (jernalderboplads)

Nydam Mose (undersøgelse af Padderokkernes forekomst i testfelter), de tre sidstnævnte for Nationalmuseet.

Analysearbejde

- Dalshøjgård (Kroppedal Museum), Seden Syd m.fl. (Odense Bymuseer), Ronæs Skov og Gamborg Fjord (Nationalmuseet/Moesgård).
- Under 'Agrar 2000' er der foretaget indtastning i databasen 'Arboreg'.

Deltagelse i forskningsprojekter med interne og eksterne samarbejdspartnere (under 4 uger)

Projektansvarlig: Sabine Karg og Peter Steen Henriksen.

5103 Bjerre. Makroanalyser fra bronzealderboplads. Manuskript udarbejdet.

5102 Fuglsøgårds Mose. Publikation af makro- og pollenanalyser.

Arkæobotanisk laboratorium har udarbejdet følgende ansøgninger

Tinggård og Hundborg, Thy, lønmidler til Peter Steen Henriksen, KUAS' rådighedssum (imødekommet).

Galathea 3. Rejse- og lønmidler til Sabine Kargs deltagelse i Nationalmuseets Tranquebar-initiativ med projektet: 'Food and cultural heritage: Diffusion- and innovation studies of the Danish food culture in Tranquebar. The interactions between the indigenous cuisine and the new foodstuffs and dishes introduced by the Danish colonists', (ansøgning imødekommet).

Dendrokronologisk laboratorium

Dateringer

Laboratoriet har udført løbende dendrokronologiske dateringsundersøgelser under medvirken af laborant Orla Hylleberg Eriksen og diplom-biolog Claudia Baittinger.

- Vigtigste sager har været: Krøjbo og Sejrup ved Skjern Å, Algade 3 og Boulevarden i Ålborg, Højslev Mølle, Kompagnistræde 4 (Næstved), Amalienborg, Sønderborg Slot, Juvrevej 17 (Rømø), Østergård (Haderslev), Vindeby Mølle, Sct. Mortens kirke (Fur), Karrebæksminde og Bremerholm II (København).
- Kaupang-udgravningerne ved Oslofjorden (manuskript afleveret til monografi).
- Der er udarbejdet en ny version af grundkurven for egetræ for det vstdanske område. Kurven er især forstærket mellem 600 og 1000 e.Kr.

- Der er implementeret nye programpakker til dendrokronologiske undersøgelser.
- Tjenesterejser til Kristiansand (projekt 5086) og til de dendrokronologiske laboratorier i Hamborg (D), Besancon (F), Neuchatel (CH) og Hohenheim (D).

Laboratoriet har deltaget i en række forskningsprojekter med interne og eksterne samarbejdspartnere:

- Se projektliste.

Vedanatomisk laboratorium

De største enkeltsager har været bestemmelser af træ fra stenalderboplads omkring Bølling Sø (Herning Museum), et fiskegårde fra Slivsø (Haderslev Museum) og en tidlig mesolitisk boplads ved Huseby Klev, Sverige. Der er udført artsbestemmelse af 53 prøver af træ og trækul til AMS-datering. Disse og andre bestemmelser er registreret i Xyloreg-databasen.

Deltagelse i forskningsprojekter med in- og eksterne samarbejdspartnere (under 4 uger)
Projektansvarlig Claus Malmros.

3526 Die Funde der älteren Bronzezeit. Vedbestemmelser af genstande i publikationerne.

4120 Bjerre-projektet, vedbestemmelser fra bronzealderboplads.

4135 Xyloreg, registrering i vedanatomisk database.

NNU-rapporter

Der er udfærdiget 19 rapporter, som er udsendt til rekvirenter og andre interesserede:

Henriksen, Peter Steen; Harild, Jan (2005): Hør-industrien på Fyn i yngre Jernalder. *NNU-rapport nr. 13*, Nationalmuseet, København, 2005.

De 18 øvrige rapporter, fra lige så mange lokaliteter, vedrører dendrokronologiske undersøgelser og er tilgængelige på NNU's hjemmeside <http://www.nnu.dk>

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.m.

Niels Bonde

'Care and conservation of manuscripts'. University of Copenhagen. Paper: 'Wooden bindings from Iceland'.

'Carlsberg Dating Conference'. Carlsberg 2005, Copenhagen.

'Dendroprovenancing meeting, 2005'. Lithuania. Paper: 'With the back to the mountains'.

'Man and Environment'. EuroDendro 2005, Viterbo, Italien.

Charlie Christensen

Arbejds møde om tragtbægerkultur, Nationalmuseet.

INQUA Workshop: 'Relative sea level changes – from subsiding to uplifting coasts'. Polish

Geological Institute, Gdansk, Poland. Poster: 'The Littorina Sea shore levels in Denmark'. Abstract p. 55-58, 2005.

Arbejds møde om Skelhøj- og Hüsby-projekterne. Gottorp Slot, Schleswig
ODM's faglige orienteringsmøde på Fuglsø-centret. Foredrag om NNU's aktiviteter i 2005.
Symposium på KU: 'Jernalderbebyggelsen på Sjælland'.

Peter Steen Henriksen

'Nordic Archaeobotanic Group, XII meeting', Molslaboratoriet.
ODM's faglige orienteringsmøde på Fuglsø-centret. Foredrag: 'Smedegård – agerbrug og
ressourceudnyttelse i jernalderen'.

Kristian Søgaard Jensen

Arbejds møde om Skelhøj- og Hüsby-projekterne. Gottorp Slot, Schleswig. Foredrag:
'Pollenanalysis from Skelhøj'.
ODM's faglige orienteringsmøde på Fuglsø-centret. Foredrag: 'Skelhøj – bronzealderens landskab,
belyst ved pollenanalyser'.

Sabine Karg

International conference at the Institute for Prehistory, Kiel University. Foredrag og abstract:
'Archäologische und archäobotanische Funde aus dem 3. Jahrtausend im heutigen Dänemark'.
ODM's faglige orienteringsmøde på Fuglsø-centret. Foredrag: 'Skelhøj – bronzealderens landskab,
belyst ved makrofossilanalyser'.
Symposium på KU: 'Jernalderbebyggelsen på Sjælland'. Foredrag: 'Arkæobotaniske analyser af
jernalderlokaliteter på Sjælland'.
'IVth International Congress of Ethnobotany' (ICEB 2005), Istanbul – Turkey. Abstract:
'Archaeobotanical and ethnobotanical studies on the use of water chestnut (*Trapa* species)'.
International Conference at the Institute for Prehistory, Kiel University, 2005. Abstract:
'Archäologische und archäobotanische Funde aus dem 3. Jahrtausend im heutigen Dänemark'.

Claus Malmros

'Nordic Archaeobotanic Group, XII meeting', Molslaboratoriet. Foredrag: 'Exploitation of wood at
the Bronze Age settlement Bjerre, Northern Jutland'.
Arbejds møde om tragtbægerkultur, Nationalmuseet. Foredrag: 'Neolitisk skovbrug omkring Sarup-
pladsen belyst gennem analyser af trækul fra forskellige konstruktionsfaser'.
Arbejds møde om Skelhøj- og Hüsby-projekterne, Gottorp Slot, Schleswig. Foredrag: 'Skelhøj,
bestemmelse af træ og trækul'.
ODM's faglige orienteringsmøde på Fuglsø-centret. Foredrag: 'Skovbrug i ældre og yngre stenalder
belyst gennem trækulsanalyser'.

Morten Fischer Mortensen

Symposium: 'Early Holocene Climate Oscillations - Causes and Consequences'. Amsterdam, The
Netherlands, 2005.
INTIMATE workshop under INQUA. Foredrag og abstract: 'New Results on Late Glacial
Vegetation Development in Southern Denmark. Climate Oscillations and Bio-stratigraphy'.
Proceedings of the 8th International Workshop, The North Atlantic INTIMATE Project. Abstract
volume, p. 28-29, Iceland, 2005

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed, videnskabelige tillidshverv m.m.

Charlie Christensen

Medlem af nationalkomiteen for INQUA (International Association for Quaternary Research)
Medlem af censorkorpset ved de geologiske institutter under Århus og Københavns Universitet.
Medlem af Nationalmuseets AMS C-14 dateringsudvalg.

Sabine Karg

Medlem af The Association for Environmental Archaeology, GB.

Claus Malmros

Medlem af AMS C-14 dateringsudvalget ved Nationalmuseet.

NNU-medarbejdere har fungeret som referees ved en række videnskabelige tidsskrifter.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Inden for stillingsstrukturen:

Niels Bonde, seniorforsker
Charlie Christensen, seniorrådgiver
Morten Fischer Mortensen, ph.d.-studerende
Sabine Karg, seniorforsker
Claus Malmros, seniorrådgiver, halvtids

Uden for stillingsstrukturen:

Bent Aaby, forskningsassistent, projektansat
Claudia Yvonne Baittinger, forskningsassistent, projektansat
Orla Hylleberg Eriksen, laborant, deltid
Jan Andreas Harild, studentemedhjælp, deltid
Peter Steen Henriksen, forskningsassistent, projektansat
Jørgen Holm-Jensen, laborant, flexjob
Kristian Søgaard Jensen, forskningsassistent, projektansat
Annette Barndorff Johnson, overassistent, deltid

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

4124 Viborg Søndersø - Forskning og metodeudvikling i dansk byarkæologi

Projektbeskrivelse: Udgravningen blev udført af Viborg Stiftsmuseum i 2001 under anvendelse af "single context registration", en metode som fremmer en tværfaglig analyse og tolkning. NNU har stået for planlægning og koordinering af projektets naturvidenskabelige analyser og har udført pollenanalyse (Morten Mortensen og Charlie Christensen), vedbestemmelse (Claus Malmros) samt dendrokronologisk datering (Aoife Daly).

Projektperiode: 2001-2005.

Præsentation/rapportering: Monografi bliver udgivet i begyndelsen af 2006, dateret 2005. Herudover forventes en række videnskabelige artikler i diverse tidsskrifter.

Projektansvarlig på NNU: Charlie Christensen, som tillige var redaktør af de naturvidenskabelige bidrag til publikationen.

Samarbejdspartnere: Viborg Stiftsmuseum, Natur og Kultur (NOK), Dendro.dk, Zoologisk Museum, KVL og English Heritage m.fl.

Eksterne tilskud: Veluxfonden (såvel udgravning som monografien) og Viborg Kommune m.fl.

U. nr. Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra Smedegård

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af prøver fra jernalderbyhøjen Smedegård i Thy med henblik på en beskrivelse af periodens agerbrug og landskabsudnyttelse (kan betragtes som et delprojekt af projekt 5103).

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Manuskript til monografi om byhøjen Smedegård er afleveret 2005.

Projektansvarlig: Peter Steen Henriksen.

Samarbejdspartnere: Museet for Thy og Vester Hanherred.

Eksterne tilskud: KUAS' Rådighedssum.

U. nr. Dendrokronologiske undersøgelser af materiale fra Holing, Herning

Projektbeskrivelse: Dendrokronologiske undersøgelser af materiale fundet i forbindelse med de arkæologiske undersøgelser i Holing med henblik på at opnå præcise dateringer af de fundne anlæg samt udbygge den danske grundkurve for egetræ for jernalderen.

Projektperiode: 2005.

Præsentation/rapportering: Rapport og publikation afsluttet.

Projektansvarlig: Niels Bonde, analyserne udført af Claudia Baittinger

Samarbejdspartnere: Hans Rostholm, Herning Museum.

Eksterne tilskud: KUAS' Rådighedssum.

Projekter der stadig løber i 2005

3146 Skelhøj/Egekistehøje fra bronzealderen

Projektbeskrivelse: Udgravning af Skelhøj, en stor bronzealdergravhøj med unikke bevaringsforhold. Vegetation på højen blev registreret før udgravningens begyndelse. Prøver fra højens græstørv samt jordbunden under højen er analyseret for pollen, plantemakrofossiler og trækul. Manuskripter er udarbejdet.

Projektperiode: 2003-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler i stor monografi.

Projektansvarlig: Carsten U. Larsen, Mads Kähler Holst. På NNU: Charlie Christensen, Sabine Karg og Claus Malmros.

Eksterne tilskud: Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og Eilschou Holms legat.

3254 Slotseng, dødishul. Analyse af hjembragte senglaciale prøveserier

Projektbeskrivelse: Under udgravningerne 1999-2000 af dødishullet ved Slotseng blev aflejringerne detaljeret opmålt og større prøvemængder hjembragt til forskellige naturvidenskabelige

undersøgelser. I et Ph.d.- projekt (påbegyndt 1/2-2004) er formålet at rekonstruere det senglaciale naturmiljø og klima på baggrund af pollen- og makrofossilanalyser. Der er fremstillet et pollendiagram, som omfatter hele den senglaciale periode, fra præ-Bølling til og med Præboreal, hvortil kommer enkeltanalyser ved de arkæologiske fund. Efterfølgende er der under et længere ophold i Bergen, med Hilary Birks som vejleder, udført analyser af plantemakrofossiler. Kombinationen af disse to analysemetoder er afgørende, ved arbejde med materiale fra arktiske og subarktiske miljøer. Analyser af mulige vulkanske askenedfald, tephra, forventes at foreligge medio 2006. Derudover er der C-14 dateret 32 terrestriske prøver for at opnå en stor tidsmæssig opløselighed. Flere andre naturvidenskabelige undersøgelser er igangsat (se samarbejdspartnere).
Projektperiode: 1999-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler i internationale tidsskrifter.

Projektansvarlig: Ph.d.-stud. Morten F. Mortensen. Vejledere: Bent Odgaard og Charlie Christensen. Ph.d.-studiet er samfinansieret af Den arkæologiske Forskerskole og Nationalmuseet.
Samarbejdspartnere: Jørgen Holm (arkæologi), Bent Odgaard, Geologisk Institut, AU (vejleder ved Ph.d.- projektet); Kim Aaris-Sørensen, Zoologisk Museum (kvartærzoologi); Kaare Lund Rasmussen, Kemisk Institut, SDU (geokemi); Nanna Noe-Nygaard, Geologisk Institut, KU (geokemi og geologi) og Geoffrey Lemdahl, Department of Biology and Environmental Science, University of Kalmar (insektanalyser).

Eksterne tilskud: SHF, Augustinus-fonden og Den arkæologiske Forskerskole.

4134 Træ fra vikingegrave i Skast herred, Ribe amt

Projektbeskrivelse: Vedanatometisk bestemmelse og træteknologisk undersøgelse af træ fra knive, økser, spillebrætter og gravkister.

Projektperiode: 2002-2006.

Præsentation/rapportering: Resultaterne vil indgå som et selvstændigt bidrag i en monografi ved Ingrid Stoumann.

Projektansvarlig: Claus Malmros.

Samarbejdspartnere: Ingrid Stoumann, Esbjerg Museum.

Eksterne tilskud: Esbjerg Museum.

4136 Agrar 2000 – det agrare landskab fra Kristi fødsel til det 21. århundrede

Projektbeskrivelse: Hovedprojektet har til formål at belyse det agrare landskab fra Kristi fødsel til det 21. århundrede. NNU har ansvar for delprojektet: 'Forhistorisk og tidlig historisk agrarøkonomi baseret på makrofossildata'. I løbet af året 2005 blev proxydata indtastet i databasen ARBOREG.

Projektperiode: 1999-2006.

Præsentation/rapportering: Artikler.

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Geocenter, Århus Universitetet, Københavns Universitet, DMU og DKC.

Eksterne tilskud: Det daværende SHF, SNF, SSVF og SJVF.

4162 Kulturlandskab og samfund i Sønderjylland belyst gennem arkæobotaniske analyser

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra arkæologiske udgravninger i Sønderjylland med henblik på en beskrivelse af udviklingen i agerbrug, ressourceudnyttelse og miljøbetingelser.

Projektperiode: 1999-2006

Præsentation/rapportering: Videnskabelige artikler er trykt, forfattet eller planlagt.

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Haderslev Museum og Kiel Universitet, Institut für Historische Küstenforschung Wilhelmshaven.

5103 Arkæobotanik-Agerbrugets udvikling og ressourcenyttelse i Danmarks Oldtid

Projektbeskrivelse: Arkæobotaniske undersøgelser af materiale fra arkæologiske udgravninger. Der er arbejdet med lokaliteterne Bjerre, Smedegård, Nr. Hedegård, Odenses omegn samt Gudme.

Projektperiode: 2003-2006

Præsentation/rapportering: NNU-rapporter, artikler og bidrag til monografier.

Projektansvarlig: Peter Steen Henriksen.

Samarbejdspartnere: Museet for Thy og Vester Hanherred, Ålborg Museum, Haderslev Museum, Odense Bys Museer, Nationalmuseet.

5131 Havniveauændringer i Stenalderen

Projektbeskrivelse: Havniveauændringer belyst fortrinsvis ved undersøgelser på stenalderens kystbopladser. De sidste år har indsatsen ligget på lokaliteterne Yderhede (boplads på Skagens Odde) og Tengslemark Mose (transgrederet bassin i Nordvestsjælland).

Projektperiode: 1995-2006.

Præsentation/rapportering: Artikel om Yderhede er i trykken i Proceedings fra workshop i Gdansk i 2005. (Tengslemark skal publiceres i 2006 som en del af Nanna Noe-Nygaards Carlsberg-projekt om Mesolithic-Neolithic transition).

Projektansvarlig: Charlie Christensen.

Samarbejdspartnere: Ph.d.-stud. Morten Fischer Mortensen, Nationalmuseet, og Nanna Noe-Nygaard, Geologisk Inst., KU.

Eksterne tilskud: Carlsberg og Kulturministeriets forskningspulje.

U. nr. Economic and ecological changes during the 4th and 3rd millennia BC

Projektbeskrivelse: Forberedelse af udgivelse af proceedings fra den afholdte kongres: '25. Jubilee Symposium of the Association for Environmental Archaeology' i Bad Buchau, Sydtyskland, 2004.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Monografi (Proceedings).

Projektansvarlig: Sabine Karg.

Samarbejdspartnere: Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, Federsee Museum, Bad Buchau.

Projekter igangsat i 2005

5020 Delprojekt af Carlsberg-finansieret publikationsprojekt: Jernalderen i Nordeuropa

Projektbeskrivelse: Publikation af geobotaniske undersøgelser i offermoserne Illerup, Ejsbøl og Nydam (Charlie Christensen). Vedanatometiske undersøgelser og publikation af trægenstande fra Vimose og Nydam (Claus Malmros).

Projektperiode: 2005-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler til monografier.

Projektansvarlig: På NNU: Claus Malmros og Charlie Christensen. Overordnet projektleder: Jørgen Ilkjær, Moesgård.

Samarbejdspartnere: Flemming Rieck og Peter Vang Petersen på Nationalmuseet, Moesgård Museum samt museet på Schloss Gottorp, Schleswig.

Eksterne tilskud: UTMS-midler 2003-2005 og Carlsbergfondet.

5086 ”Med ryggen til fjellet – dendrokronologisk grunnkurve for sørlandsk eik”

Projektbeskrivelse: Opbygning af sydnorsk grundkurve bl.a. med det formål at kunne påvise norsk tømmer i danske bygningsværker.

Projektperiode: 2005-2008.

Præsentation/rapportering: Artikler, hjemmeside.

Projektansvarlig: Niels Bonde.

Samarbejdspartnere: Fylkeskonservatoren i Vest-Agder fylke, Sydnorge.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Baittinger, Claudia; Rostholm, Hans: Vikingetid i Holing – nye dendrokronologiske dateringer fra brønde. *Herning Museum, Midtjyske fortællinger*, p. 56-72, 2005.

Christensen, Charlie; Mortensen, Morten Fischer: Landskab og miljø før og under bosættelsen – geologi og pollenanalyse. In: Iversen, Mette; Robinson, David Earle; Hjermand, Jesper; Christensen, Charlie (red.). *Viborg Sønderø 1018-1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 52*, p. 141-149, 2005.

Karg, Sabine: Tørskoet langs Susåen? Tværfaglige undersøgelser af middelalderlige aflejringer og deres tolkning. In: Roland Thomas (red.). *Bolværker – fra middelalderen og nyere tid*. Næstved Museum, p. 131-138, 2005.

Malmros, Claus; Daly, Aoife: Anvendelse af træ til redskaber – træartsbestemmelse og håndværk. In: Kock, Jan; Roesdahl, Else (red.). *Boringholm. En østjysk træborg fra 1300-årene. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 53*, p. 245-259, 2005.

Malmros, Claus: Træartsbestemmelse, teknik og ressourcer. In: Iversen, Mette; Robinson, David Earle; Hjermand, Jesper; Christensen, Charlie (red.). *Viborg Sønderø 1018-1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 52*, p. 459-467, 2005.

Malmros, Claus; Mikkelsen, Peter Hambro: Analyser af forkullet træ og plantemateriale. In: Hornstrup, Karen Margrethe; Glintborg Overgaard, Kurt; Andersen, Signe; Bennike, Pia; Mikkelsen, Peter Hambro; Malmros, Claus: *Hellegård – en gravplads fra omkring 500 f.Kr. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie*, p. 109-118, 2005.

Robinson, David Earle; Harild, Jan Andreas: Agravøkonomi og omgivende landskab. In: Kristiansen, Mette Svart (red.): *Tårnby. Gård og landsby gennem 1000 år. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter 54*, p. 423-445, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Bonde, Niels: Træ som arkæologisk kilde – nye muligheder. *Arkeologi och naturvetenskap*. Gyllenstiernska Krapperupstiftelsens symposium nr. 6, 2003, p. 344-352, 2005.

Karg, Sabine; Bauer, Silja; Fingerhut, Dagmar: Erste botanische Grossrestanalysen aus dem östlichen Feuchtbodenareal. In: Czebreszuk, J.; Müller, J. (eds.). *Bruszczewo I: Ausgrabungen und Forschungen in einer prähistorischen Siedlungskammer Großpolens*. Poznan-Bamberg-Rahden(Westf.). *Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa* 2, p. 264-274, 2005.

Nielsen, Svend; Andersen, Jan Holme; Baker, Joel A.; Christensen, Charlie; Glastrup, Jens; Grootes, Pieter M.; Hüls, Matthias; Jouttijärvi, Arne; Larsen, Erling Benner; Madsen, Helge Brinch; Müller, Katharine; Nadeau, Marie-Josée; Röhrs, Stefan; Stege, Heike; Stos, Zofia Anna; Waight, Tod E.: The Gundestrup Cauldron. New Scientific and Technical Investigations. *Acta Archaeologica* vol. 76, p. 1-58, 2005.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Iversen, Mette; Robinson, David Earle; Hjermand, Jesper; Christensen, Charlie (red.). Viborg Sønderlø 1018-1030. Arkæologi og naturvidenskab i et værkstedsområde fra vikingetid. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter* 52, Århus, 2005. 588 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Bonde, Niels; Springborg, Peter: Wooden bindings and tree-rings. A preliminary report. In: Fellows-Jensen, Gilian; Springborg, Peter (eds.). *Care and conservation of manuscripts*. Proceedings of the eight international seminar held at the University of Copenhagen 2003, p. 9-18, 2005.

3. Generel formidling, herunder populærvitenskaber

Agger, Peder; Christensen, Per; Reenberg, Annette; Aaby, Bent: Skelettet i landskabet – EF's habitatsdirektiv og dansk naturforvaltning. *Vismandsrapport*, Naturrådet, p. 112, 2005.

Niels Bonde: Medvirken i det naturvidenskabelige radioprogram på DR "Videnskaben og Vi" og TV-programmet "Viden om" (DR 1).

Christensen, Charlie; Malmros, Claus: Tørvefabrikanter og arkæologer. *Nyt fra Nationalmuseet* 108, p. 30-33, 2005.

Karg, Sabine: Bonden og Plejaderne. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 24-25, 2005.

Karg, Sabine: Medvirken i TV-optagelser om Hoby-udgravningen.

Karg, Sabine; Robinson, David Earle; Eriksen, Orla Hylleberg: NNU-makrolab – Hjemmeside: <http://www.nnu.dk> - På Dansk og Engelsk.

Marinarkæologi

Forskningsområdet marinarkæologi varetages af Danmarks Oldtid og Danmarks Middelalder & Renæssance i samarbejde med Vikingskibsmuseet i Roskilde, som varetager Nationalmuseets antikvariske opgaver på søterritoriet. Ifølge samarbejdsaftale af 11. december 2003 skal de to museer i fællesskab vedtage en forsknings- og publiceringsplan, som indgår i Nationalmuseets forskningsplanlægning og forskningsrapport. I 2005 videreførtes flere af de forskningsprojekter, der blev sat i gang af Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter (NMF), som afsluttede sin virksomhed 31. august 2003 deriblandt det videre arbejde med Roskildeskibene, der finansieres af en særbevilling fra Nationalmuseets direktion. Ved tilførsel af UMTS-midlerne for 2003-05 sikredes også videreførelse af Nationalmuseets Nydamprojekt og et projekt om 3D-dokumentation og visualisering af skibsdele, tillige med afslutningen af projektet 'The West Danish Ertebølle Culture'. Også forskningsprojektet 'Bronzealderens skibe på sten' blev videreført i 2005.

Forskningsaktiviteter

Nationalmuseet

Søren H. Andersen har indtil 1/9 2005 haft forskningsorlov til at arbejde med projektet 'The West Danish Ertebølle Culture', hvorunder følgende afhandlinger er gjort færdige til trykning: *Ronæs Skov. En undersøisk Ertebølleboplads i Gamborg Fjord og Tybrind Vig. A submerged Late Mesolithic Ertebølle Settlement on the West Coast of Fyn*, Vol. 1-2.

I samarbejde med Jørgen Dencker, Vikingskibsmuseet, har Peter Vang Petersen foretaget indledende sonderinger af en submarin Ertebølleplads ved *Stensore* i munden af Sakskøbing Fjord. På ganske lavt vand findes her talrige velbevarede træsager, som tydeligvis repræsenterer udsmidt i en lille lagune på bagsiden af et bortskyllet næs, hvor selve bopladsen har ligget. Ved sommerens undersøgelse fandtes yderligere 4 lystergrene af træ, hvilket bringer det samlede antal fragmenter fra pladsen op på mere end 20 stk. I forhold til udgravningens beskedne omfang er mængden af lystergrene fra *Stensore* større end i noget andet kendt Ertebøllefund. Endvidere fandtes ved sommerens sondering et stykke af en stammebåd og talrige forkullede træstykker, som måske er de udbrændte rester af ålefiskernes fakler. Undersøgelsen har til fulde bekræftet lokalitetens store potentiale i forbindelse med fremtidig udforskning af Ertebøllekulturens træteknologi.

Flemming Kaul har videreført sine studier af bronzealderens ikonografi med projektet 'Skibe på sten' om helleristningernes skibsbilleder i videreførelse af samarbejdet med Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter. Helleristningernes funktion og betydning hænger dels sammen med fortolkningen af deres billedindhold, dels med spørgsmålet om, hvilken kontekst de er indgået i. Derfor har Flemming Kaul taget initiativ til et projekt, 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst', og igangsat undersøgelser af helleristningernes omgivelser på flere bornholmske lokaliteter, herunder det største danske billedfelt med skibsfremstillinger på *Madsebakke*, Nordbornholm. Den videre fortolkning af motivernes mytologiske betydning og placering i bronzealderens ikonografi henhører under forhistorisk arkæologi, hvorunder Flemming Kauls andre helleristningsprojekter og publikationer skal søges.

Flemming Rieck har siden 2003 arbejdet med det skibarkæologiske materiale fra Nydam Mose inden for Nationalmuseets Nydamprojekt, finansieret af UMTS-midler og med yderligere

finansiering fra Carlsbergfondet som del af det store mosefundsprojekt 'Jernalderen i Nordeuropa', der sikrer Nydamprojektets fortsættelse til udgangen af 2006. Projektet er startet som hjemmehørende under Nationalmuseets Marinarkæologiske Undersøgelser.

Vikingskibsmuseet

Det marine beredskab har i 2005 været præget af en stor undersøgelses- og afrapporteringsaktivitet, såvel på eget initiativ som rekvireret. Der er blevet udført marinarkæologiske feltarbejde på Amager Strandpark (forundersøgelse, stenalder), i Vordingborg Nordhavn (overvågning, undersøgelse), Nakskov havn (forundersøgelse), Nakskov Fjord (besigtigelse), Nakskov sejlrende (forundersøgelse), Stensøre (undersøgelse), Oreby Rende (besigtigelse), Lynæs havn (forundersøgelse), Holbæk Fjord (forundersøgelse), Roskilde Fjord (2 x besigtigelse) og ved Gl. Karrebæksminde (§ 28 undersøgelse).

Bestræbelserne på at udvikle den marinarkæologiske brug af seismiske metoder har resulteret i en række undersøgelsesaktiviteter. Der er således foretaget seismiske survey med sidescan sonar af vragspladserne for DANNEBROGE, CALMAR CASTEL, BIRGER JARL og PRINS KRISTIAN FREDERIK, samt af fundamentene til et søfort ved Helsingør. Endvidere er der foretaget multibeam sonar survey af 6 formodede vragspladser fra Englandskrigene samt af Disken-vraget.

Vikingskibsmuseet indgav sammen med Nationalmuseet en ansøgning til Forskningsrådene, Programkomiteen for Yngre Forskere, om støtte til videreudvikling af brugen af multibeamsonar til overvågning af submarine fortidsmindearealer. Ansøgningen blev ikke imødekommet, men bestræbelserne på at udvikle samarbejdet på området mellem de to institutioner fortsætter. Multibeamundersøgelserne i 2005 er blevet finansieret dels af det marine beredskab, dels gennem samarbejde med private virksomheder.

Arbejdet med vrage af vikingskibene fra Roskilde fortsatte og har primært drejet sig om dokumentation af skibsdelenene. Herunder er der udviklet en ny teknik til 3D-scanning, anført nedenfor som et selvstændigt metodeudviklingsprojekt. Oplæringen i det nye udstyr har forsinket dokumentationen i 2005. Til gengæld er analysearbejdet af skibene påbegyndt, idet der er bygget en model af skibet Roskilde 7.

Vikingskibsmuseet fremmer udgivelsen af publikationerne i serien *Ships and Boats of the North* fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter med henblik på at sikre, at centrets forskningsresultater bliver tilgængelige for omverdenen. Der er i 2005 især blevet arbejdet på Christian Lemées afhandling om B&W-skibene (grafisk arbejde) samt på Jan Bill's afhandling om middelalderens småskibsbyggeri (tekstredaktion).

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.m.

Søren H. Andersen

Har d. 22.-24. september deltaget i international kongres ved University of York, England med foredrag om danske køkkenmøddinger (trykkes 2006).

Har d. 25.-28. september deltaget i international kongres i Caracas, Venezuela (EHIM), med foredrag om menneskets udnyttelse af marine ressourcer.

Jan Bill

Har 18.-20. maj deltaget i seminaret 'Klink og seil' ved Norsk Søfartsmuseum i Oslo og i '2nd Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum' i Helsinki.

Har deltaget i 'Olika källor til Landsapets Historia' - Workshop arrangeret af Nordforsknetværket: Kultur- og Miljöhistoria i Nordisk Vikingetid og Medeltid.

Jørgen Dencker

Har deltaget i 'Olika källor til Landsapets Historia' - Workshop arrangeret af Nordforsknetværket: Kultur- og Miljöhistoria i Nordisk Vikingetid og Medeltid.

Har deltaget i 'Arkæologisk Konference' ved Universitetet i Hjaltadalur, Holar, Island med foredrag: 'Kolkuos, A medieval Harbour'.

Morten Gøthsche

Har deltaget i '2nd Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum' i Helsinki med to foredrag. 'The Roskilde Ships' og 'Copenhagen – From harbour to Houses'.

Flemming Rieck

Deltog d. 21. februar i seminar vedr. Sutton Hoo-skibet i London med indlæg om skibene fra Nydam Mose. Arr: The National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty.

Deltog 18.-20. maj i seminaret 'Klink og Seil' ved Norsk Søfartsmuseum i Oslo med indlæg om indretningen af roskibene fra Nydam Mose. Arr: Norsk Sjøfartsmuseum og Kulturhistorisk Museum. Indlægget publiceres primo 2006.

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidshverv

Søren H. Andersen

Medlem af AMS-C14-Dateringsudvalget.

Medlem af bestyrelsen for Jysk Arkæologisk Selskab.

Morten Gøthsche

Medlem af Skibsbevaringsfondens bestyrelse.

Jørgen Dencker

Medlem af styringsgruppen Kultur- og Miljöhistorie i Nordisk Vikingetid og Medeltid. Et nordisk netværk støttet af NordForsk.

Ekstern vejleder for Ph.d-studerende ved University of Connecticut, USA.

Konsulent for Bohuslän Museum vedr. tolkning af Side Scan Sonar anomalier og topografi ud fra 3D-modeller lavet med Multi Beam Echosounder.

Konsulent for Arkæologisk Institut, Reykjavik ved udarbejdelse af: 'Vurdering af det marinarkæologiske potentiale ved tingstedet Thingvellir og oplæg til et marinarkæologisk undersøgelsesprogram'.

Konsulent i Dansk Sportsdykker Forbunds Arkæologisk Udvalg, repræsenterende de marinarkæologiske arbejdende museer i Danmark.

Repræsenterer Nationalmuseets marinarkæologiske beredskab i MARINET, der er kontaktorgan til marinarkæologien ved de danske museer.

Flemming Rieck

Medlem af det videnskabelige råd for Center for Maritime og Regionale Studier ved Syddansk Universitet, Esbjerg.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Inden for stillingsstrukturen

Flemming Kaul, seniorforsker ved NM

Uden for stillingsstrukturen

Søren H. Andersen, museumsinspektør ved NM

Jan Bill, museumsinspektør ved VM

Jørgen Dencker, museumsinspektør ved VM

Morten Gøthche, museumsinspektør ved VM

Flemming Rieck, museumsinspektør, projektforsker ved NM (på orlov fra VM)

Projekter

Projekter der stadig løber i 2005

U. nr. Roskildeskibene (udføres ved Vikingskibsmuseet)

Projektbeskrivelse: Ni skibsvrag fra overgangen vikingetid / tidlig middelalder blev udgravet ved anlæggelse af museumshavnen i Roskilde, heriblandt rester af det længste vikingskib, der er fundet. Dokumentationen af skibsdelene fortsætter efter arbejdsprogrammet frem til 2007, hvorefter den egentlige, videnskabelige bearbejdning finder sted. Sideløbende med dokumentationen påbegyndes dog analyser, og der foretages naturvidenskabelige bestemmelser og dateringer, heriblandt dendrodateringer af op til 15 prøver pr. vrag, et arbejde som udføres af Danmarks Oldtid – Naturvidenskab (NNU). Målet for 2005 var at afslutte dokumentationen af Roskilde 1, fortsætte dokumentationen af Roskilde 6 samt at påbegynde analysen af fundene. Det er ikke lykkedes at afslutte dokumentationen af Roskilde 1 og arbejdet med Roskilde 6 er af forskellige årsager heller ikke blevet genoptaget. Derimod er analysearbejdet blevet påbegyndt, idet der er bygget papmodel af Roskilde 7. Forsinkelsen i dokumentationen af Roskilde 1 har også medført, at karrene med Roskilde-skibene endnu ikke har kunnet reduceres i antal. Der er derfor for 2005 fortsat regnet med en fuld magasinudgift på 60.000 kr.

Projektperiode: 2004-2011.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Morten Gøthche, Vikingskibsmuseet, i samarbejde med Danmarks Middelalder & Renæssance.

Eksterne/interne tilskud: Udgravningen betales af A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney-Møllers Fond til almene Formaal. Dokumentation og videnskabelig bearbejdning betales med et årligt beløb på 365.000 kr. af Nationalmuseets direktion som en del af kontrakten med Vikingskibsmuseet

3221 Bronzealderens Skibe på Sten

Projektbeskrivelse: Projektet blev igangsat i kraft af en bevilling fra Nationalmuseets Marinarkæologiske Forskningscenter til frikøb til Flemming Kaul og ansættelse af Gerhard Milstreu, Tanums Hällristningsmuseum, Underslös samt til studentermedhjælp m.v. Projektet omfatter dokumentation og registrering af Danmarks helleristninger, hvori indgår skibsbilleder. Der vil også blive lagt vægt på at beskrive helleristningernes placering i kulturlandskabet. Projektet vil inddrage digitalfotos og bearbejdning af digitalfotos, og der vil i øvrigt blive lagt vægt på dokumentation i form af frottager og natfotos ved skrålys. I 2005 er der udført dokumentation af helleristningsfelter på Nordbornholm.

Projektperiode: 2001-2006.

Indsamling af data: 2001-2005. *Bearbejdning og publicering:* 2006. I forbindelse med 'RANE-projektet' og projektet 'Helleristninger i deres arkæologiske kontekst' (se under forhistorisk arkæologi) er dokumentationen af nyfundne helleristningsfelter med skibsbilleder samt enkelte skåltegnfelter fortsat i Allinge-Sandvig-området på Bornholm.

Præsentation/rapportering: Projektet vil bidrage til skabelse af en samlet database over Danmarks skibsrister, hvor der også vil være lagt vægt på en kvalitativ beskrivelse af de enkelte skibsbilleder. Det er hensigten, såfremt midler kan bevilges hertil, at materialet viderebearbejdes i internet-publikationsform tilknyttet internet-publikationen *Guder og Grave*. Det indvundne materiale skal primært benyttes i almindelig publikationsform, herunder dels en monografi over emnet, hvortil der er afsat forskningstid i 2006, dels til nye oversigter over Bornholms helleristninger. I 2005 er udgivet en populærvidenskabelig bog om Bornholms helleristninger, hvor noget af materialet er blevet fremlagt, og en artikel om projektets tema er trykt i *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2005.

Projektansvarlig: Flemming Kaul, Danmarks Oldtid.

Samarbejdspartnere: Bornholms Museum, Tanums Hällristningsmuseum.

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Andersen, Søren H.: En glittestok fra Dogger Banke i Nordsøen. *Kuml* 2005, p. 9-16, Århus, 2005.

Kaul, Flemming; Nielsen, Finn Ole; Milstreu, Gerhard; Stoltze, Martin: Helleristninger. Billeder fra Bornholms bronzealder. *Bornholms Museum & Wormianum*, Rønne, 2005. 167 pp. (F. Kauls bidrag: p. 44-67, p. 74-111 & p. 134-139).

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Bill, Jan: Kiloran Bay revisited - confirmation of a doubtful boat-grave. In: Mortensen, Andras.; Arge, Simun V. (eds.). *Viking and Norse in the North Atlantic*, p. 345-358, Thórshavn, 2005.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Bill, Jan: Endangered Urban Heritage of the Sea Floor. In: Lehtimäki, Marianne (ed.). *Urban Heritage Collective Privilege. Report on the 2nd Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum*, p. 113-115, Helsinki, 2005.

Gøthche, Morten: At "gøre havn" - skibe og bolværk. In: Roland, Thomas (ed.). *Bolværker - fra middelalderen og nyere tid. Indlæg fra et seminar afholdt på Næstved Museum 24. maj 2002*, p. 15-18, Næstved, 2005.

Gøthche, Morten: Copenhagen - from Harbour to Housing og The Roskilde Ships. In: Lehtimäki, Marianne (ed.). *Urban Heritage - Collective Privilege. Report on the 2nd Baltic Sea Region Cultural Heritage Forum*, p. 85-93, Helsinki, 2005.

Middelalderens og renæssancens arkæologi, historie og kultur

Forskningsaktiviteter

Perioden omfatter i princippet tiden fra vikingetidens slutning i starten af 1000-årene og frem til enevældens indførelse i 1660. I praksis rækker flere af basisaktiviteterne væsentligt ud over denne ramme. Runologien arbejder med indskrifter allerede fra romersk jernalder. Også de undersøgelser, der beskæftiger sig med våben og krigskunst samt magtens fremtræden, tager udgangspunkt før år 1000; men i kraft af sammenhængen med de middelalderlige borge og voldsteder samt renæssancens bygningskunst udgør de en vigtig del af basis. Dette gælder i høj grad også arbejdet med de danske kirker og med kristendommens forskellige kulturpåvirkninger. Enhedens varetagelse af den antikvarisk-historiske rådgivningsforpligtelse vedrørende folkekirkens bygninger og kirkegårde m.v. inddrager tillige tiden helt frem til i dag. Samlingspunktet for den viden, der opbygges på disse og flere andre områder, er Antikvarisk-Topografisk Arkiv, som også danner udgangspunkt for udviklingen af bygningsantikvarisk forskning og rådgivning uden for det rent kirkelige område. Potentialet i Antikvarisk-Topografisk Arkiv i tilknytning til den arkitekturhistoriske forskning illustreres af det igangværende projekt om en betydelig dansk 1700-tals arkitekt.

Geografisk beskæftiger enheden sig med hele Danmark inklusive dets rigsfællesskaber, dog i denne forbindelse med hovedvægten på Grønland, hvor udforskningen af den norrøne kultur i middelalderen udgør et selvstændigt forskningsområde.

Enheden har tradition for at integrere de arkæologiske, historiske, kunsthistoriske, arkitektoniske og filologiske problemstillinger, som varetages af de videnskabelige medarbejdere. Dette sker på baggrund af museets samlinger og under anlæggelse af et såvel nationalt som internationalt perspektiv. Overordnet set vedrører arbejdet kulturlandskabet og dets organisering i tid og rum. Et fremstående eksempel herpå er den løbende forskning, som ligger til grund for udarbejdelsen af bogværket *Danmarks Kirker*. I 2005 er udgivet flere bind omfattende kirker i henholdsvis Århus Amt og Vejle Amt.

I Runologisk Laboratorium varetages den primære videnskabelige undersøgelse og publicering af nyfund fra det gammeldanske område samt Færøerne og Grønland. Samtidig arbejdes der løbende med at inddrage ny viden og med at tilvejebringe og opdatere oversigter over runeindskrifterne. Et ph.d.-stipendium inden for runologien har til hensigt at skabe forskningsmæssig bredde og kontinuitet på området.

Udforskningen af den materielle kultur på overgangen mellem vikingetid og middelalder er videreført, og på borgforskningsområdet er der fortsatte undersøgelser både af selve anlæggene og af den materielle kultur, som knytter sig til borgene. Grundlaget for disse aktiviteter udgøres i stor udstrækning af ældre fund i museets samling, som belyses yderligere ved gennemførelse af nye punktundersøgelser.

Gennem de sidste par år er etableret et nært samarbejde med enhedens særlige afdeling for ruin-restaurering, hvor nye undersøgelser kombineres med restaureringen af de historiske ruiner. På

længere sigt er det målet at etablere et forskningsbaseret registreringsprojekt for voldsteder og borge i det middelalderlige Danmark.

Enheden udgiver det nationale bogværk *Danmarks Kirker*, og medarbejdere deltager i redaktionen af skriftrækken *Castella Maris Baltici*.

Projektaktiviteter under 4 uger

Anne Pedersen

Projekttitel: 'Ancient mounds for new graves – an aspect of Viking-Age burial customs in southern Scandinavia'.

Projekttitel: 'Ryttergraven fra Velds – Anglo-skandinavisk kontakt omkring år 1000'.

Planlagt undersøgelse af fundet i samarbejde med Nationalmuseets Bevaringsafdeling, Arkæologi.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.m.

Michael Andersen

Konference for 'The Association of Castles and Museums around the Baltic Sea', Malbork, 7.-9. oktober 2005. Indlæg: 'Kings, Crusaders and Merchants – Medieval Danish Aspirations around the Baltic Sea, and the traces they left'.

Jette Arneborg

Foredrag i Det grønlandske Hus i Århus: 'Nordboerne i Grønland. Arktiske bønder og handelsfolk'.

Nils Engberg

Seminar: 'Borgforskerforum 2005'. Indlæg 1: 'Arkæologiske resultater af udgravningerne ved og over Kassematterne på Kronborg'. Indlæg 2: 'Sprogø. Et eksempel på arkæologiske undersøgelser i forbindelse med restaureringsarbejder'.

Seminar: 'Den mangfoldige kirkestruktur – Kirke og sogn i middelalderbyen' afholdt i Ribe.

Indlæg: 'Ødekirker i købstæderne'.

Kongres: 'Castles in the Age of the first fire Weapons'. *Castella Maris Baltici* 8. Indlæg: 'The Royal Castle on the island of Slotø: a fortified shipyard from the beginning of the 16th century'.

Seminar: 'Land- og By i middelalderen'. Bisserup, 28.-30. oktober. Indlæg: 'Engelsborg på Slotø – et befæstet skibsværft, et hovedlen, Nakskovs beskytter'.

Kongres: 'Christianisation in the North'. Syddansk Universitet. Indlæg: 'Christianisation in Denmark from an archaeological viewpoint'.

Seminar: 'Overgangsproblemer i perioden 500-1200'. Fuglsø. Indlæg: 'Helligsteder – kult og kirke'.

Vivian Etting

Seminar: 'Krig og krigskunst i middelalderen'. Aalborg Universitet, 20. april. Indlæg: 'Krigen om borgene – borgene i krig'.

Seminar: 'Land og By i middelalderen'. Bisserup, 28.-30. oktober 2005. Indlæg: 'Kampen om borgene i 1300-tallet'.

Lisbeth Imer

Symposium: 'The Sixth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions'. Lancaster, august 2005. Indlæg: 'Latin Stamps and Runic Inscriptions'.

Seminar: 'Runor och namn', nr 2. Uppsala, 2005. Indlæg: 'S-runen i runeindskrifter fra yngre romersk jernalder'.

Gæsteforelæsning på Stockholms Universitet: 'Runer og runeindskrifter – kronologi og kontekst i jernalder og vikingetid i Skandinavien'.

Birgitte Bøggild Johannsen

Seminar: 'Fynske antikvarer'. Syddansk Universitet. Center for Middelalderstudier, 27. april. Indlæg: 'Slægten Bircherod. Et antikvarisk dynasti fra o.1700'.

Hugo Johannsen

'Frederik II's bygmestre'. Foredrag i Forum for Renæssancestudiers temadag: 'Frederik II som mæcen', afholdt på Kronborg, 20. maj.

Anne Pedersen

'XVth Viking Congress'. International kongres i Cork, Irland, 18.-24. august, post-congress tour 25.-27. august. Indlæg: 'Bridging the distribution gap – inscribed swords and unusual weaponry from Denmark'.

Udstillingsprojektet Canossa 1077 – Erschütterung der Welt (2006). Seminar for følgegruppen, Paderborn, 1.-2. december.

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidserhverv

Michael Andersen

Opponent ved forsvar af doktorafhandling ved Lunds Universitet 10. juni 2005: Kristina Josefson: 'Sökandet efter en tidsanda. I spåren efter Absalon'.

Censor i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet (næstformand for censorkorpset).

Næstformand for Dansk Selskab for Oldtid og Middelalder.

Jette Arneborg

Censor i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet/Moesgård.

Medlem af udvalg for dansk forskning i Arktis, nedsat af Forsknings- og Innovationsstyrelsen.

Medlem af Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland. Nedsat af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling.

Medlem af styregruppen bag Leverhulme forskningsprojektet 'Landscapes Circum Lannam'.

Aberdeen University.

Næstformand i Nationalkomiteen for International Polar Year 2007/08. Nedsat af Videnskabernes Selskab.

Medlem af redaktionen for *Archaeologia Islandica*, Reykjavik.

Nils Engberg

Dansk medlem af organisationskomiteen for *Castella Maris Baltici*.

Medlem i Repræsentantskabet for Museet på Kroppedal.

Medlem af Riberhus Slotsbankeudvalg.

Medlem af bestyrelserne for: Byarkæologisk Forum, Borgforskerforum.

Faglig bivejleder for ph.d.-studerende Aoife Daly, Forskerskolen MARINERS, Syddansk Universitet.

Vivian Etting

Censor ved forsvar af doktorafhandling ved Lunds Universitet, 10. juni 2005: Kristina Josefson: 'Sökandet efter en tidsanda. I spåren efter Absalon'.

Koordinator og projektansvarlig i forbindelse med databaseprojektet for Middelalderens borge og voldsteder.

Medlem af bestyrelsen for Borgforskerforum.

Poul Grinder-Hansen

Censor ved historiestudiet ved de danske universiteter.

Medvirkende vejleder for ph.d.-studerende Henriette Rensbro, Nationalmuseet.

Lisbeth Imer

Medlem af bestyrelsen for 'Internationales Sachsensymposion'.

Birgitte Bøggild Johannsen

Censor i kunsthistorie ved universiteterne i Århus og København.

Medlem af repræsentantskabet for Kunst og kristendom.

Medlem af redaktionen for *Transfiguration*. Nordisk Tidsskrift for Kunst og kristendom.

Medlem af bestyrelsen for Selskabet for Københavns Historie.

Medvirkende vejleder for ph.d.-studerende ved Københavns Universitet.

Rikke Ilsted Kristiansen

Medlem af redaktionen for *1066 – Tidsskrift for Historie*.

Ebbe Nyborg

Censor i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet.

Tilknyttet Norges Forskningsråd med henblik på at give udtalelser vedr. ansøgte forsknings-projekter.

Medvirkende vejleder for ph.d.-studerende ved Ålborg universitet.

Medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund ved Københavns Universitet.

Anne Pedersen

Censor i middelalderarkæologi ved Aarhus Universitet.

Undervisningsvikar og vejleder for specialestuderende ved Institut for Middelalder- og Renæssancearkæologi, Aarhus Universitet.

Medlem af følgegruppen for den Internationale Forskningsevaluering på Nationalmuseet.

Medlem af bestyrelsen for Dansk Selskab for Oldtid og Middelalder.

Niels Jørgen Poulsen

Medvirkende vejleder for ph.d.-studerende ved Århus Universitet.

Mogens Vedsø

Censor i middelalderarkæologi ved Århus Universitet.

Redaktør ved tidsskriftet *Bygningsarkæologiske Studier*.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Inden for stillingsstrukturen:

Seniorforsker: Jette Arneborg

Seniorforsker: Vivian Etting

Seniorforsker: Poul Grinder-Hansen

Seniorforsker: Ulla Kjær

Seniorforsker: Anne Pedersen

Seniorrådgiver: Nils Engberg

Ph.d.-studerende: Lisbeth Imer

Ph.d.-studerende: Henriette Rensbro

Uden for stillingsstrukturen:

Overinspektør: Michael Andersen

Redaktør (VIP/TAP): Birgitte Bøggild Johannsen

Redaktør (VIP/TAP): Hugo Johannsen

Redaktør (VIP/TAP): Rikke Ilsted Kristiansen

Redaktør (VIP/TAP): Ebbe Nyborg

Museumsinspektør (VIP/TAP): Sissel Plathe

Redaktør (VIP/TAP): Niels Jørgen Poulsen

Redaktør (VIP/TAP): Mogens Vedsø

(Museumschef Per Kristian Madsen)

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

5266 Danmarks Middelalderlige Gulvfliser

Projektbeskrivelse: Projekt til inventarisering af alle dekorerede gulvfliser fra middelalderen i Danmark. *Projektperiode:* 1998-2005.

Præsentation/rapportering: Materialet er publiceret som monografi i 2005.

Projektansvarlig: Birgit Als Hansen, Danmarks Middelalder og Renæssance.

Tilskud: Museets interne frikøbspulje.

Projekter der stadig løber i 2005

3336 Frederiksborg Slotskirke (1606-17) og de evangelisk-lutherske slotskapeller

Projektbeskrivelse: Analyse og tolkning af Frederiksborg Slotskirke, der repræsenterer et højdepunkt inden for udviklingen af det evangeliske kirkerum. Slotskirken, der i sin arkitektoniske

struktur afspejler de efter Reformationen ændrede krav til gudstjenesten og fyrstens nye status som landskirkens overhoved, vurderes i relation til ældre og samtidige fyrstekapeller i Nordeuropa, fortrinsvis i Danmark og Tyskland.

Projektperiode: 1999-2006.

Præsentation/rapportering: Konferenceindlæg 'The Protestant Palace Chapel - Monument to Evangelical Religion and Sacred Rulership' i 2000 (publiceret i 2004), tidsskriftartikel (publiceret 2002/03). Sammenfattende publikation (dansk/engelsk) forventes publiceret efterfølgende.

Projektansvarlig: Hugo Johannsen, Danmarks Middelalder og Renæssance, Forsknings- og Formidlingsafdelingen.

Tilskud: Carlsbergfondet til løn i 1 år (1999-2000) og 2 måneders løn (2002) og 1 måneds løn i (2003) fra Nationalmuseets interne frikøbspulje.

3343 (0401) Gård, kirke og voldsted i middelalderen

Projektbeskrivelse: Projektet fokuserer på aristokratiet i middelalderen ved at se på udviklingen i bosættelsesmønstre, driftsøkonomi og magtsymbolik. Sammenhængende komplekser med gård og kirke (og vandmølle) er ét undersøgelsesfelt, voldstederne et andet, kirkernes stormandskarakter et tredje, men også den øvrige landbebyggelse hører med i billedet. I 2005 blev der gennemført arkæologiske undersøgelser af borgen og skibsværftet Engelsborg på Slotø samtidig med, at et flerårigt restaureringsarbejde kunne afsluttes.

Projektperiode: 1993-2006.

Præsentation/rapportering: Foredrag og artikler i nationale og internationale antologier.

Projektansvarlig: Nils Engberg, Danmarks middelalder og Renæssance, Forsknings- og Formidlingsafdelingen.

3351 Middelalderens borg og voldsteder - et databaseprojekt

Projektbeskrivelse: Projektet har til formål at indsamle, systematisere og formidle resultaterne af forskningen inden for middelalderens borg og voldsteder gennem oprettelse af en database. Denne database skal give systematisk indgang til de arkæologiske, skriftlige, kartografiske og naturvidenskabelige kilder til samtlige borg og voldsteder i Danmark (evt. inkluderet de gammeldanske områder i Skåne, Halland og Blekinge samt Slesvig). Databasen skal løbende udbygges og revideres, og skal være tilgængelig for alle på Internettet. Det er under overvejelse at lade oprettelsen af databasen blive del af et større forskningsprojekt.

Projektperiode: Projektets tidsmæssige rammer er ikke fastsat pga. usikkerhed omkring finansieringen.

Præsentation/rapportering: Etableringen af databasen er det direkte formål med projektet.

Projektansvarlig: Vivian Etting og Nils Engberg, Danmarks Middelalder og Renæssance, Forsknings- og Formidlingsafdelingen.

Samarbejdspartnere: Der er etableret et samarbejde med det kommende 'Dansk Borgcenter' i Vordingborg med henblik på igangsættelsen af et pilotprojekt til opbygning af en borgdatabase.

Tilskud: Der søges om fondsstøtte til oprettelsen af databasen, eventuelt som del af et større forskningsprojekt.

3352 Ødekirkerne i det åbne land – status og fremtid

Projektbeskrivelse: At udarbejde oplæg til rapport og bog om de nedlagte kirker, kapeller og klostre. I samarbejde med Kulturarvsstyrelsen er centralt tilgængelige oplysninger indsamlet i en database, som gennem samarbejde med de arkæologisk ansvarlige lokalmuseer er udbygget som baggrund for rapporten.

Projektperiode: 2001-2007.

Præsentation/rapportering: Katalog forventes udgivet af Kulturarvsstyrelsen og bog af Nationalmuseet i 2007.

Projektansvarlig: Nils Engberg.

Samarbejdspartnere: KUAS og de arkæologisk ansvarlige lokalmuseer i Danmark.

Tilskud: Kulturarvsstyrelsen.

5267 Danmarks Middelalderlige Seglstemper.

Projektbeskrivelse: Projekt til inventarisering og udgivelse af alle bevarede seglstemper fra middelalderen i danske samlinger. Inventeringen er afsluttet, men udarbejdelsen af bogens manuskript forestår.

Projektperiode: 2002-ikke fastsat.

Præsentation/rapportering: Katalog.

Projektansvarlig: Michael Andersen.

Tilskud: Inventariseringen støttet af det daværende Statens Museumsnævn. Udarbejdelsen af manuskript til bogen finansieres via Nationalmuseets interne frikøbspulje.

5311 Danske runeindskrifter

Projektbeskrivelse: Det tidligere arbejde med en revision og opdatering af 'Danmarks runeindskrifter' er videreført, men nu i samarbejde med det runecenter, der efter en bevilling fra Statens Humanistiske Forskningsråd blev oprettet 3. marts 2003 med henblik på en digital publicering af de danske runeindskrifter, baseret på et samarbejde mellem Nordisk Forskningsinstitut, KU og Nationalmuseet.

Projektperiode: 2003 - 2006.

Præsentation/rapportering: Antologi.

Projektansvarlig: Marie Stocklund.

Samarbejdspartnere: Bl.a. Michael Lerche Nielsen, Afdeling for Navneforskning, KU og Jan Owe, Den Samnordiska Rundatabas, Uppsala.

531305 Viking Age Burials

Projektbeskrivelse: Gennemarbejdning og opdatering af ph.d.-afhandling udarbejdet ved Nationalmuseet, 'Vikingetidens grave med våben og hesteudstyr i det gammeldanske område – inventar og datering, idé og hensigt'.

Projektperiode: 2005-2006.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Anne Pedersen, seniorforsker.

9502 Runer og Runeindskrifter – Kronologi, Kontekst og Kommunikation i Skandinaviens Jernalder og Vikingetid (ph.d.-projekt).

Projektbeskrivelse: En arkæologisk kontekstuel analyse af skandinaviske runeindskrifter fra jernalder og vikingetid.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation/rapportering: Udarbejdelse af ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Lisbeth Imer.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9503 Spor i kirkegulve (ph.d.-projekt)

Projektbeskrivelse: De sidste årtiers arkæologiske udgravninger og besigtigelser af spor i kirkegulve som kilde til sognekirkernes indretning og brug i middelalder og renæssance.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation/rapportering: Udarbejdelse af ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Henriette Rensbro.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9511 Magt og minde: Kongelig begravelseskultur og erindringspolitik i senmiddelalder og renaissance

Projektbeskrivelse: I videreførelse af tidligere undersøgelser af kongelig begravelseskultur i relation til det forsvundne gravkompleks for kong Hans, dronning Christine og deres nærmeste familie udarbejdes en sammenfattende redegørelse for den rituelle og monumentale iscenesættelse af de kongelige begravelser i tidsrummet o. 1350-1600, vurderet som centrale bidrag til epokens politiske kultur og perspektiveret i forhold til den almindelige europæiske udvikling, bl.a. for at fastslå kontinuitets- eller nybrudstendenser.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Udarbejdelse af afhandling/disputats på dansk/engelsk.

Projektansvarlig: Birgitte Bøggild Johannsen, Danmarks Kirker,

Interne tilskud: UMTS-midlerne for 2003-2005.

9512 Arkitekten Nicholas-Henri Jardin

Projektbeskrivelse: Projektet gælder en afhandling om den franskfødte arkitekt Nicolas-Henri Jardin (1720-99), der opholdt sig i Danmark 1755-71, og som gennem sit virke som dels udøvende arkitekt, dels professor på det nyåbnede danske Kunstakademi fik afgørende indflydelse på den danske arkitekturs udvikling.

Projektperiode: Manuskriptet udarbejdes 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Monografi/afhandling.

Projektansvarlig: Ulla Kjær.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

Projekter igangsat i 2005

531304 The Royal Castles of Denmark during the 14th Century

Projektbeskrivelse: Projektet fokuserer på de store rigsborge med særligt henblik på deres funktioner og strategiske betydning. På baggrund af forskningen op til i dag udarbejdes en sammenfatning og analyse af de hidtidige resultater kombineret med nye undersøgelser. Gennem en række tværgående analyser opstilles et udviklingsforløb over borgenes bygningshistorie, sammenholdt med den europæiske udvikling generelt.

Projektperiode: 2005-2008.

Præsentation/rapportering: Monografi på engelsk.

Projektansvarlig: Vivian Etting.

531313 1000-/1100-årenes smykkeinventar

Projektbeskrivelse: Projektet fokuserer på smykkeinventaret i den tidlige middelalder, primært med udgangspunkt i de senere års detektorfund, med henblik på en analyse af motivvalg, herunder et evt. religiøst betydningsindhold, produktionsproces og -organisation.

Projektperiode: 2006-2008.

Præsentation/rapportering: Endnu ikke fastlagt.

Projektansvarlig: Anne Pedersen.

Samarbejdspartnere: Nationalmuseets Bevaringsafdeling forventes inddraget.

4062 Resources, mobility, and cultural identity in the North Atlantic - Norse settlement in the Vatnahverfi Region, South Greenland ca. AD 985 – ca. AD 1450

Projektbeskrivelse: The aim of the project is to discuss landnam (landtaking) strategies and depopulation in the light of the relationship and interaction between the two crucial economic spheres of the Norse Greenland Economy: subsistence economy based on the resources of the local, settled area in South Greenland and trade with the homelands based on North and East Greenland resources. Key concepts are resources, mobility, cultural strategy and identity, and long distance trade. The multi-site cultural landscape of Vatnahverfi holds farms of different size and status and is supposed to be representative for the Norse society in Greenland in general. The project is an interdisciplinary landscape and settlement study and is meant as an ‘umbrella project’ where the objectives will be addressed in independent although still connected projects.

Projektperiode: 2005- 2008.

Præsentation/rapportering: Artikler i internationale tidsskrifter.

Projektansvalig: Jette Arneborg SILA/DMR – Field work conducted by stud.mag. Niels Algreen Møller. Copenhagen University

Samarbejds partnere: The Norse Settlement in the Vatnahverfi region, South Greenland ca. AD 985 – 1450 project forms part of the international research programme titled MARENA – Marine resource exploitation in the North Atlantic submitted to and accepted by the international IPY (International Polar Year) committee.

Eksterne tilskud: The fieldwork is financed by The Danish Research Agency through SILA – The Greenland research Centre at The Danish National Museum.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Hansen, Birgit Als; Sørensen, Morten Aaman: Ornamenterede middelalderlige gulvfliser i Danmark. *Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab*, København, 2005. 226 pp.

Johannsen, Birgitte Bøggild; Johannsen, Hugo; Kristiansen, Rikke Ilsted: Danmarks Kirker, Århus Amt 58-61, Horsens Klosterkirke. Nationalmuseet, 2005. 406 pp.

Kristiansen, Rikke Ilsted; Nyborg, Ebbe; Poulsen, Niels Jørgen: Danmarks Kirker, Århus Amt 62, Horsens, Nyere kirker. Kirkegårde. Forsvundne kirker. Nationalmuseet, 2005. 100 pp.

Nyborg, Ebbe; Poulsen, Niels Jørgen: *Danmarks Kirker*, Vejle Amt 2-3, Kirkerne i Vejle. Nationalmuseet, 2005. 208 pp.

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Johannsen, Birgitte Bøggild; Johannsen, Hugo: Adelsvælde og renæssance. In: Erichsen, John; Pedersen, Mikkel Vendborg (eds.). *Herregården. Menneske – samfund – landskab – bygninger*, Bd. 2, p. 21-94, Nationalmuseet, 2005.

Kjær, Ulla; Andersson Møller, Vibeke: Nye Tider. In: Erichsen, John; Pedersen, Mikkel Vendborg (eds.). *Herregården. Menneske – samfund – landskab – bygninger*, Bd. 2, p. 157-224, Nationalmuseet, 2005.

Madsen, Per Kristian: Kalvslund Kirke – en tilsyneladende beskeden kirkes alder og stråtag, By, marsk og geest 17. *Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen*, p. 22-42, 2005. (English summary and subtitles).

Nyborg, Ebbe; Johansen, Birgitte Bøggild: Herregård og kirke. In: Erichsen, John; Pedersen, Mikkel Vendborg (eds.). *Herregården. Menneske – samfund – landskab – bygninger*, Bd. 3, p. 241-290, Nationalmuseet, 2005.

Rensbro, Henriette; Finderup, Thomas: Træværket fra Stege Borg - Håndværk, teknologi og ressourcer i 1314. *KUML*, p. 225-268, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Pedersen, Anne: Søllested. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (HOOPS), Bd. 29, p. 201-203, Walter de Gruyter, Berlin New York, 2005.

Plathe, Sissel F.: The wound of Christ and the implements of the Passion in needlework - a Birgittine cross from a chasuble in Maribo, Denmark. *Birgittiana*, 16, 2003, Napoli 2004, p. 107 - 115, 2005.

Stoklund, Marie: Skovgårde. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (HOOPS) Bd. 29, p. 28-29, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2005.

Stoklund, Marie: Snoldelev. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (HOOPS) Bd. 29, p. 168-170, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2005.

Stoklund, Marie: Sønder Vissing. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde* (HOOPS) Bd. 29, p. 203-205, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 2005.

1.4. Artikler i museets egne serier

Etting, Vivian; Frandsen, Jørgen; Mikkelsen, Hans; Vesth, Kjeld Borch: Kelstrup – en middelalderborg i Odsherred. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 11-31, 2005.

Madsen, Per Kristian: Pest, krig, borge, en uægte søn og et nyt tag på Arrild Kirke. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 125-139, 2005. (English summary and subtitles).

Stoklund, Marie; Roesdahl, Else: En dekoreret hvalrosskalle med tænder og runer i Le Mans - og om runeindskrifter på hvalros- og narhvaltand. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 2002, p. 163-184, 2005. **Peer reviewed.**

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Kristiansen, Rikke Ilsted: Anmeldelse af Jens Anker Jørgensen og Bente Thomsens bog om danske klostre, Gyldendal 2004. In: *Fortid og Nutid* 4, p. 316-317, 2005.

Nyborg, Ebbe: Anmeldelse af Steinwarder, Werner: Romanische Kunst als politische Propaganda im Erzbistum Lund während der Waldemarzeit. Studien besonders zum Bild der Heiligen Drei Könige, Frankfurt am Main 2003. In: *Historisk Tidsskrift* 105, hf.1, p. 298-300, 2005. (Samme værk er endvidere anmeldt i: *Journal of ecclesiastical History*, p. 571-72, 2005).

Nyborg, Ebbe: Anmeldelse af Martin Blindheim: Gothic painted wooden sculpture in Norway 1220-1350. Oslo 2005. Findes på netstedet: *Sehepunkte historicum*, 5 nr. 10, p. 4.

Pedersen, Anne: Anmeldelse af Eisenschmidt, Silke: Grabfunde des 8. bis 11. Jahrhunderts zwischen Kongeå og Eider. Zur Bestattungssitte der Wikingerzeit im südlichen Altdänemark. Studien zur Siedlungsgeschichte und Archäologie der Ostseegebiete, Band 5, 1+2, Neumünster, 2004. 822 pp. In: *Sønderjyske årbøger*, p. 195-198, 2005.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Arneborg, Jette: Greenland irrigation systems on a West Nordic background. An overview of the evidence of irrigation systems in Norse Greenland c. 980 – 1450 AD. In: Klápste, Jan (ed). *Water management in medieval rural economy. Ruralia V. Památky Archeologické – Supplementum 17*, Ruralia V. Institute of Archaeology, Academy of Sciences of the Czech Republic, p. 137-145, Prague, 2005.

Etting, Vivian: Crusade and pilgrimage. Different Ways to the City of God. In: Lehtonen, Thomas M.S; Villads Jensen, Kurt; Malkki, Janne; Ritari, Katja (eds.). *Medieval History Writing and Crusading Ideology. Studia Fennica Historica*, nr. 9, p. 185-195, Tampere, 2005.

Johannsen, Birgitte Bøggild: Slægten Bircherod. Et antikvarisk dynasti fra o. 1700. In: Møller Jensen, Janus (ed.). *Fynske Antikvarer* (Mindre Skrifter, udgivet af Center for Middelalderstudier ved Syddansk Universitet, nr. 26), p. 1-26, 2005.

Johannsen, Birgitte Bøggild: Genealogical Representation in Gendered Perspective: On a lost Royal Mausoleum from Early Sixteenth-Century Denmark. In: Bueren, Truus van; Leerdam, Andrea van (eds). *Care for the Here and the Hereafter: Memoria, Art and Ritual in the Middle Ages*, p. 79-105, Turnhout, 2005. **Peer reviewed.**

Johannsen, Hugo: On the Significance of Hans Vredeman de Vries for Architecture, Arts and Crafts in Denmark during the Reigns of Frederick II and Christian IV. In: Borggreffe, Heiner; Lüpkes, Vera (eds.). *Hans Vredeman und die Folgen* (Studien zur Kultur der Renaissance, 3. Hrsg. am Weserrenaissance-Museum Schloss Brake), p. 42-49, Marburg, 2005.

Pedersen, Anne: The Metal Detector and the Viking Age in Denmark. In: Mortensen, Andras; Arge, Símun V. (eds.). *Viking and Norse in the North Atlantic. Select Papers from the Proceedings of the Fourteenth Viking Congress, Tórshavn, 19-30 July 2001*, p. 402-411, Torshavn, 2005.

Stoklund, Marie: Faroese Runic Inscriptions. In: Mortensen, Andras; Arge, Símun V. (eds.). *Viking and Norse in the North Atlantic. Select Papers from the Proceedings of the Fourteenth Viking Congress, Tórshavn, 19-30 July 2001. Annales Societatis Scientiarum Færooensis Supplementum XLIV*, Tórshavn, p. 109-124, 2005. **Peer reviewed**

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Andersen, Michael: Roskildes middelalderlige bispegård. *Roskilde Stiftsbog*, p. 22-28, 2005.

Arneborg, Jette; Secher, Karsten: Forskning i Grønland – forskning for Grønland. In: Kirsten Thisted (ed.). *Grønlandsforskning – Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXXVIII*, Det Grønlandske Selskab, p. 11-21, 2005.

Arneborg, Jette: Nordboarkæologi – videnskaben om fortiden tager form - In: Kirsten Thisted (ed.). *Grønlandsforskning – Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXXVIII*, Det Grønlandske Selskab, p. 163-174, 2005.

Engberg, Nils: Våben og udrustning. *Nyt fra Nationalmuseet* 109, p. 16-17, 2005.

Grinder-Hansen, Poul: Kirkebrækkere – Om kirkenedlæggelser i Danmarkshistorien. *Kirken i dag* nr. 1/ marts 2005, p. 8-9, 2005.

Grinder-Hansen, Poul: Jesus, Maria, Erik, Knud og Agnes. Om kalkmalerierne i Sankt Bendts kirkes hvælv. *Valdemar 1*, p. 4-5, 2005.

Plathe, Sissel F.: Kirkeinventaret – dets usikre skæbne ved kirkenedlæggelser. *Kirken i dag*, nr. 1/ marts 2005, p. 24-25, 2005.

Stoklund, Marie: En lille blypind med runer fra Hedegade i Roskilde. *ROMU. Årsskrift fra Roskilde Museum 2004*, p. 7-14, 2005.

Stoklund, Marie: Danske runeindskrifter ved udgangen af 2005. *Mål og Måle* 28, 3-4, p. 30-33, 2005.

Nyere tids kulturhistorie og etnologi

Danmarks Nyere Tid

Enheden varetager landets største samlinger af genstande fra 1660 til nutiden og rummer store centrale arkiver med materiale fra perioden. Danmarks Nyere Tid er således landets kulturhistoriske hovedmuseum på en række områder, fortrinsvis de nationale genstandssamlinger, de landsdækkende arkiver samt et koordinerende arbejde på landsplan gennem bl.a. puljesamarbejdet (Boligpulje, Dragtpulje, Industri- og håndværkspulje, Fritidspulje etc.)

Forskningen knytter sig til fagdisciplinerne europæisk etnologi, historie og kunsthistorie. I forsknings- og indsamlingspolitikken fokuseres især på de seks kerneområder: Bygningskultur, boligkultur og familieliv, dragt- og kropskultur, produktions- og arbejdsliv, fritidsliv samt offentligt liv, med henblik på at dokumentere, udforske og formidle varierende og kontrasterende kultur- og livsformer ud fra et komparativt perspektiv. Hvor området dragt- og kropskultur har været ubemandet siden 1998, blev der i 2003 opslået en ph.d. i emnet med projektet: 'Dress Code - arbejdsbeklædningens kulturelle kontekst', og ph.d.-projektet blev igangsat i februar 2004.

Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelser (NEU) vil som hidtil spille en vigtig rolle for indsamling af data gennem udsendte spørgelister om udvalgte emner fx i forbindelse med forsknings-, formidlings- og indsamlingsprojekter.

Forskerne indgår i en række forskellige netværk struktureret omkring ad hoc projekter, koordineret gennem museernes samarbejdspuljer og/eller gennem det nordiske/europæiske netværkssamarbejde. Forskerne er endvidere placeret i en række faglige råd, udvalg og bestyrelser.

Forskningsaktiviteter

Forskningsaktiviteterne tager udgangspunkt i enhedens samlinger og beretningsarkiver, dokumentationsprojekter og antikvarisk arbejde.

I 2005 har museumsinspektør, seniorforsker Birgit Vorre arbejdet med at bearbejde indsamlet materiale om boligens indretning i det 20. århundrede til en monografi.

Museumsinspektør, seniorforsker Lykke L. Pedersen har i sit forskningsår arbejdet med projektet 'Fritid, forbrug og familieliv'. Projektet bygger på en gennemgang af kildemateriale fra perioden, bl.a. erindringsmateriale, foreningsarkiver og statslige udredninger. Formålet er at analysere sammenhængen mellem forbrug og familieliv.

Museumsinspektør, seniorforsker Vibeke Andersson Møller har påbegyndt arbejdet med en analyse af farveholdningen i funktionalismens byggeri i et samarbejde med Bevaringsafdelingen. Materialet udgør en del af forskningsprojektet om funktionalismens byggeri som igangsættes 2006.

Museumsinspektør, ph.d. Lars K. Christensen har bidraget til internationale artikelsamlinger og seminarrapporter om tekstilarbejdets historie i Danmark samt om lav og faglige organisationer. Lars K. Christensen har desuden bidraget til en monografi om arbejdets historie i Danmark.

Ph.d.-studerende Helle Leilund har fortsat arbejdet med Ph.d.-projektet 'Dress Code'. Hun har deltaget i forskerkurser arrangeret af Kulturarvens forskerskole samt i DPU's forskningsprogram 'Sanselig erfaring og sanselig orientering', herunder fokusområdet Materielle Kulturstudier. Hun har sammen med forskere fra CBS, Kunstindustrimuseet og Danmarks Designskole arrangeret en international konference i København med titlen 'Interdisciplinary Conference of Fashion and Dress Cultures'. Hun har samarbejdet med Centre for Textile Research, SAXO-Instituttet, KU, deltaget i ICOM Costume Committee konference i Berlin, 'On Men' og i Nordisk tekstilforsknings-symposium arrangeret af Nordiska Museet/Stockholm Universitet. Hun er med i netværk sammen med deltagere fra KU, Danmarks Designskole, der forsker i Materialitet og Materiel Kultur. Desuden er hun medlem af Danske Museers Dragtpulje.

Fra Farumgaard-Fonden har enheden fået tildelt midler til afslutning af forskningsprojektet 'Race og klasse i Dansk Vestindien' ved projektforsker Per Nielsen. I den forbindelse har enheden aktivt medvirket til etableringen af et kolonihistorisk netværk på tværs af samlingerne.

Af tværgående forskningsaktiviteter kan nævnes:

Forskernetværket Industrielle Kulturmiljøer med hjemmesiden www.industrikultur.dk, der præsenterer netværket. Der er nedsat en styregruppe, udgivet 2 nyhedsbreve samt afholdt 1 seminar. Nyhedsbreve, oplæg fra seminaret etc. ligger på hjemmesiden. Over 30 personer fra universiteter og museer deltager aktivt i netværket.

Dannelse af et forskningsnetværk omkring industrialismens tekstiler (juni 2004). Netværket er etableret med udgangspunkt i Danske Museers Dragtpulje. Øvrige netværksdeltagere kommer fra Københavns Universitet, Institut for Sociologi og Institut for Arkæologi og Etnologi samt fra Kunstindustrimuseet, Købstadsmuseet 'Den gamle By', DPU og Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid. Netværket støttes økonomisk af Kulturarvsstyrelsen.

Etablering af et tværfagligt netværk vedr. forskning i mode, dragt og tekstil i Danmark, med deltagere fra KU, DPU, Danmarks Designskole, Kunstindustrimuseet, Nationalmuseet, Købstadsmuseet 'Den gamle By' m.m. I forlængelse heraf er der afholdt en international konference i København med titlen 'Interdisciplinary Conference of Fashion and Dress Cultures'. Der er indledt samarbejde med Centre for Textile Research, SAXO-Instituttet, KU.

Inden for samlingerne har enheden forsket i emner som interiørtegninger og Kaj Uldalls kulturhistoriske foto- og filmdokumentation.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidshverv

Vibeke Andersson Møller

Censor ved Institut for Kunsthistorie, Københavns Universitet og Aarhus Universitet.

Lykke L. Pedersen

Censor ved Institut for Æstetiske Fag og ved Center for Museologi, Aarhus Universitet.
Eksaminator ved Institut for Europæisk Etnologi, Københavns Universitet.

Annette Vasström

Censor ved Institut for Europæisk Etnologi, Københavns Universitet.

Medarbejdere med forskningsopgaver i 2005 inden for forskningsområdet Nyere tids kulturhistorie og etnologi

Inden for stillingsstrukturen

Seniorforsker: Vibeke Andersson Møller

Seniorforsker: Lykke Pedersen

Seniorforsker: Birgit Vorre

Seniorforsker: Lars K. Christensen

Ph.d.-studerende: Helle Leilund

Uden for stillingsstrukturen

Museumsinspektør (VIP/TAP): Wibeke Haldrup Pedersen

Museumsinspektør (VIP/TAP): Per Nielsen

Registrator (VIP/TAP) Mona Rasmussen

Projekter

Projekter der stadig løber i 2005

9513 Hjem og familie – kontinuitet og nybrud inden for det 20. århundredes boligkultur

Projektbeskrivelse: Undersøgelsens mål er at give en samlet fremstilling af det 20. århundredes boligkultur med særlig vægt på kontinuitet og nybrud. Undersøgelsen beskæftiger sig med boligens indretning og brug i forskellige perioder og sociale miljøer/livsstilegrupper med udvalgte eksempler på boligideal og boligpraksis gennem perioden. Der arbejdes ud fra et etnologisk helhedssyn, forstået således, at boligen opfattes som en helhed, der dels ansues som den fysiske ramme, dels inddrager det familieliv, den har dannet ramme om. Gennem en analyse og beskrivelse af boligens indretning og brug i udvalgte miljøer er det formålet at søge at afdække periodens forskellige familie- og boligmonstre, deres baggrund, og hvad der har betinget eventuelle ændringer. Derfor ses boligen ikke isoleret, men i relation til samfundsforholdene generelt, herunder boligpolitik og boligbyggeri, høj- og lavkonjunkturer, nye kønsroller, ændrede forbrugsvaner m.m. Undersøgelsen falder i to hoveddele: perioden ca. 1900-1950 og 1950-2000. For første periode anvendes bl.a. NEU-beretninger, billeder og trykte erindringer, mens anden periode primært bygger på Nationalmuseets boligundersøgelser samt besvarelser på en ny spørgeliste. Som museumsrelateret undersøgelse vil der blive lagt speciel vægt på den materielle kultur i form af valg af møbler og andet indbo, der er med til at skabe det personlige, men måske også det tidstypiske hjem.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Artikel i *Folk & Kultur* i 2005. Manus til monografi færdig til trykning i 2006.

Projektansvarlig: Birgit Vorre.

Samarbejdspartnere: Boligpuljen, museernes samarbejdsgruppe på boligområdet.

Internt tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9516 Forskernetværket Industrielle Kulturmiljøer

Projektbeskrivelse: På baggrund af Nationalmuseets (Danmarks Nyere Tids) forskning inden for industri- og arbejds historie er der oprettet et Forskernetværk, som har til formål at samle

repræsentanter for eksisterende forskningsmiljøer uden for Nationalmuseet, først og fremmest andre museer og universiteter med forskellige faglige traditioner. Netværket skal anlægge et helhedssyn på den kulturelle kulturarv og gennem fokusering på industrielle kulturmiljøer bidrage til at forbedre det teoretiske, metodiske og empiriske fundament for det praktiske bevaringsarbejde. Der er oprettet en hjemmeside www.industrikultur.dk med præsentation af netværket.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Web-publicering, elektroniske nyhedsbreve.

Projektansvarlig: Lars K. Christensen.

Samarbejdspartnere: Over 30 personer fra universiteter og museer deltager aktivt i netværket.

Internt tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9504 Dress Code - En kulturhistorisk analyse af det 20. århundredes dragt- og kropskultur i relation til arbejdsbeklædningens kulturhistoriske kontekst (ph.d.-projekt)

Projektbeskrivelse: Gennem en etnologisk analyse belyses arbejdsbeklædningens design, praktisk-funktionelle, symbolske og kommunikative betydninger inden for udvalgte virksomheder/institutioner med uniformeringspligt eller officiel dress code. Analysen afgrænses tidsmæssigt til det 20. århundrede.

Projektperiode: 2004-2007.

Præsentation/rapportering: Artikler, oplæg ved nationale og internationale seminarer samt ph.d.-afhandling.

Projektansvarlig: Helle Leilund.

Internt tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

9702 Riget på den anden ende. Dokumentation af Danskerne og Kronprinsbrylluppet 14. maj 2004

Projektbeskrivelse: Samtidsdokumentationsprojekt om den folkelige fejring af kronprinsbrylluppet i 2004. Samarbejdsprojekt med en lang række institutioner og museer (Institut for Arkæologi og Etnologi, Museet for Holbæk og Omegn, Københavns Bymuseum, Vejle Museum, Vejle Byhistoriske Arkiv og Stadsarkiv, Qaqortoq Museum, Narsaq Museum, Danske Historisk Fællesråds www.historie-online.dk).

Projektperiode: 2004-07.

Præsentation/rapportering: Forskellige populære artikler samt tv/radioprogrammer. Hjemmeside med præsentation af projektet. Statusrapport til Kulturarvsstyrelsen nov. 2004. Opfølgning Prinsedåb 2006 (spørgeliste på hjemmeside).

Projektansvarlig: Lykke L. Pedersen.

Eksterne tilskud: Finansieret af Kulturarvsstyrelsens hastesum.

5382 Race og klasse i Dansk Vestindien 1860-1917 – En undersøgelse af udsendte danskeres syn på den sorte og den blandede befolkning, udtrykt i beretninger og fotografier

Projektbeskrivelse: Projektets sigte er gennem tekst- og billedanalyse at udnytte Nationalmuseets beretninger og fotografier fra Dansk Vestindien til at gennemføre en undersøgelse af udsendte danskeres syn på deres sorte vestindiske landsmænd i perioden 1860-1917. I den internationale forskningsverden indtager spørgsmålet om sammenblandingen af race- og klassebegreber en central position, og denne diskussion ønskes for første gang overført på danske forhold.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Videnskabelig monografi.

Projektansvarlig: Per Nielsen og Vibeke Andersson Møller.

Eksterne tilskud: Finansieret af Kulturministeriets Forskningspulje og Farumgaard-Fonden.

5380-10 Farvens betydning i dansk funktionalistisk byggeri ca. 1925-40

Projektbeskrivelse: Undersøgelsen af farvebrug og -holdning i dansk funktionalistisk byggeri skal kaste lys over dette stort set uudforskede felt inden for byggeri og indretningspraksis. Emnet er generelt aktuelt inden for europæisk arkitekturhistorisk forskning, hvor nye undersøgelser er i færd med at korrigere den hidtidige viden. Det forventes, at nærværende forskningsprojekt vil medvirke til at bringe dansk forskning på niveau med, såvel som i dialog med, den udenlandske.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Videnskabelig monografi.

Projektansvarlig: Vibeke Andersson Møller.

Samarbejdspartner: Søren Møller og Mads Chr. Christensen, Bevaringsafdelingen.

Interne tilskud: UMTS-midler for 2003-2005.

5380-6 Christiania

Projektbeskrivelse: I forlængelse af indsamling af genstande i 2003 (fx den farvestrålende hashbod) indsamles en række interview m.v. omhandlende hverdagslivet i Christiania: boliger, arbejdspladser, julemarked og intern organisering m.v.

Projektperiode: 2004-2008.

Præsentation/rapportering: Intern rapport (samt interview til NEU).

Projektansvarlig: Lykke L. Pedersen.

5380-11 Katalog over malerier og tegninger i DNT's skilderisamling

Projektbeskrivelse: Udarbejdelse af katalog over malerier og tegninger i DNT's skilderisamling baseret på en revision af den eksisterende registrering og suppleret med yderligere dokumentation fra enhedens arkiver og relevante håndbøger. Indledningsvis fokuseres på portrætter.

Projektperiode: 2004-2008.

Præsentation/rapportering: Katalog i bogform.

Projektansvarlig: Mona Rasmussen.

5380-13 Fotografier som dokumentation, foreteelse og kilde

Projektbeskrivelse: Med udgangspunkt i Kai Uldalls dokumentar-fotografier diskuteres fotografiet ud fra dets status som henholdsvis levn og kilde til dansk museumshistorie.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Artikel til *Nationalmuseets Arbejdsmark* samt artikel til *Idrætshistorisk årbog*.

Projektansvarlig: Wibeke Haldrup Pedersen.

5380-8 A Global History of Textile Workers 1650-2000

Projektbeskrivelse: Deltagelse i internationalt projekt, ledet af International Institute of Social History, Amsterdam, med det formål at publicere en antologi om tekstilarbejdets globale historier. Der bidrages dels med en artikel om tekstilarbejdets historie i Danmark, dels med en komparativ artikel om lav og faglige organisationer.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: To artikler i en videnskabelig antologi.

Projektansvarlig: Lars K. Christensen.

5380-9 Arbejdets historie i Danmark

Projektbeskrivelse: Udarbejdelse af del-manuskript og deltagelse i redaktionen af værk om arbejderklassens historie i Danmark. Værket, som bl.a. er tænkt til undervisningsbrug på videregående uddannelser, udgives af Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Lars K. Christensen.

Projekter igangsat i 2005

5380-15 Fritid, forbrugsmønster og familieliv

Projektbeskrivelse: 'Det daglige brød. Fritid, forbrug og familieliv 1853-1920'. Med udgangspunkt i et enestående kildemateriale fra Københavns ældste brugsforening, Østerbro

Husholdningsforening fra 1868, analyseres som rammen om de mindst bemedlede hverdagsliv, samtidens filantroper lagde gennem oprettelsen af Lægeforeningens Boliger og de dertil knyttede institutioner og foreninger. Lægeforeningens Boliger blev et af de første store planlagte boligområder efter koleraepidemien i 1853, hvor europæiske ideer om hygiejnens betydning og boligens indretning blev omplantet til danske forhold. Over for intentionerne om at forbedre de fattiges sundhed, men også deres moral gennem oprettelsen af en på alle måder kontrolleret mønsterby, stod de fattiges brug af og opfattelse af disse tilbud.

Som en tidlig diskussion af sammenhængen mellem forsørgelse, hjælpeforanstaltninger og brugere kan projektet indgå som en historisk perspektivering af velfærdssamfundets forandring.

Projektperiode: 2005-?

Præsentation/rapportering: Monografi.

Projektansvarlig: Lykke L. Pedersen.

Samarbejdspartnere: Robert Larsen (bevaringsafdelingen), Netværket: Mad, drikke og tobak i det 19. århundrede, SAXO-Instituttet, Afd. For Historie, Københavns Universitet, Brumleby Museum.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Christensen, Lars K.: Fra det mugne liv.. - om kulturradikalisme og museer. In: Bredsdorff, Nils; Christiansen, Niels Finn (eds.). *Det kritiske blik* (festskrift til Morten Thing), p.205-221 [København](#), 2005. (check med Lars Christensen, BR)

Kjær, Ulla; Møller, Vibeke Andersson: Nye idealer. In: Erichsen, John; Pedersen, Mikkel Vendborg (eds.). *Herregården. Anlæg, interiør og have*, p. 157-224, København, 2005.

Pedersen, Wibeke Haldrup; Munk-Nielsen, Karen: Fotografier som historisk kilde. *Digitale bevægelser - idræt, historie og formidling, Idrætshistorisk Årbog*, p. 65-71, 2005.

Pedersen, Lykke L.: Kulturhistorie som studiet af folk og kultur. Indledning. *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og folkemindevidenskab*, p. 5-10, København, 2005.

Vasström, Annette: Alt for mange kaffekander? In: Mordhorst, Camilla; Tøndborg, Britta (eds). *(Ind)samlinger i det 21. århundrede. Museologisk Skriftserie*, p. 45-56, Inst. F. Kunst- og kulturvidenskab, Københavns Universitet, 2005.

Vorre, Birgit: Indkøb, forbrug og livsstil – om husholdningsregnskaber som kulturhistorisk Kilde 1860-1970. *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og folkemindevidenskab*, p. 70-96, København, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Christensen, Lars K.: Industrisamfundets kulturhistoriske betydning. *Nordisk Museologi*, nr. 1, p. 15-28, 2005.

1.4. Artikler i museets egne serier

Pedersen, Wibeke Haldrup: Midsommerkrone og Marskandskab - museumsfotografiet som kilde og genstand. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 205-221, 2005.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Pedersen, Lykke L.: Anmeldelse af Sommer, Anne-Louise: De dødes haver. Den moderne storbykirkegård. University of Southern Denmark, Studies in History and Social Sciences vol. 261, Syddansk Universitetsforlag, Odense 2003. In: *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og folkemindevidenskab*, p. 128-130, København, 2005.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Christiansen, Jørgen Hegner; Møller, Vibeke Andersson (eds.): Architectura 27. Arkitekturhistorisk Årsskrift. Selskabet for Arkitekturhistorie, København, 2005.

Pedersen, Lykke L. Medredaktør af Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab.

3. Generel formidling

Hansen, Wibeke; Hemmersam, Karl-Johann: Digitalisering af Kulturarven. *Danske Museer*, nr. 2, p. 40-42, 2005.

Frilandsmuseet

Forskningsaktiviteter

Frilandsmuseet er et bygnings- og landskabsmuseum. Samlingerne rummer overvejende bygninger, interiørgenstande samt redskaber knyttet til landbrugs- og skovdrift og de forskellige bygningshåndværk. Dertil kommer de genskabte landskaber i sig selv, broer, veje m.m. Som en del af Frilandsmuseet indgår det fredede fabriksanlæg i Brede samt en formidling af Mølleådalens kulturlandskab. Frilandsmuseet er Danmarks centrale bygningsmuseum for landbygningskulturen og har hovedvægt fra Renæssancen til ca. 1900. Museet har i indsamling og undersøgelser i mange år arbejdet med en kronologisk og tematisk udvidelse, der medfører, at museet også vil omfatte tiden 1900-1950. Formidlingen af denne interesse koncentrerer sig i skabelsen af Andelsbyen, der rejser sig på museet i disse år. Udover samlingerne har Frilandsmuseet væsentlige arkiver knyttet til samlingens bygninger, genstande og landskaber.

Frilandsmuseets forskning tager overvejende udgangspunkt i dels museets bygninger og landskabstyper, dels i en række netværk, puljer og samarbejdsgrupper, som museets videnskabelige personale deltager i. Det er Frilandsmuseets formål at forske i og formidle den ældre danske bondekultur, dagligt liv og bondesamfundets organisering inklusive de til bondesamfundet relaterede sociale grupper, bygningskultur og kulturlandskab, samt den ældre danske industrikultur i tilknytning til Brede Værk og Mølleådalen og landbrugets industrialisering og nye organisationsformer i andeltiden. Frilandsmuseet relaterer sig således i sin forskning også umiddelbart til samlingen Danmarks Nyere Tid og samlingen Danmarks Middelalder og Renæssance.

Frilandsmuseets forskning knytter sig primært til disciplinerne historie, europæisk etnologi, arkitekturhistorie og bygningsbevaring. I forbindelse med den stadig stærkere fokus på forbindelsen mellem forskning og formidling ligger Frilandsmuseet centralt med sin levende museumsform og sin af små fortællinger samlede totalitet. Det er således et kendetegn for forskningen på museet, at den, både i sine temaer, metoder og inspireret af den internationale videnskabelige debat, søger at forene traditionelle og nye kulturhistoriske tilgange. Der udspringer endvidere forskningsrelateret formidling gennem arbejdet med samlingerne, f.eks. arbejdet med Andelsbyen, med Bredeområdet, herunder parken, eller med de kulturlandskabelige karakteristika på museet (hegn, klitlandskab m.v.).

Forskningen er overvejende at placere inden for følgende tre overordnede områder, alt samlet under konceptet Landskab – Bygning – Menneske:

- 1) Kulturlandskab og bebyggelse
- 2) Elitekultur og elitære sociale grupper på landet
- 3) Materiel Kultur og hverdagsliv

Projektaktiviteter under fire uger

Frilandsmuseets medarbejdere er aktive i følgende tværfaglige puljer:

- Landbrugspuljen
- Herregårdspuljen
- Havepuljen (Frilandsmuseet sekretariat)

- Møllepuljen

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidshverv

Inger Tolstrup

Medlem af komiteen for Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum.

Medlem af komiteen for Dansk Landbrugsmuseum.

Medlem af Københavns Amts Museumsråd.

Mikkel Venborg Pedersen

Medvejleder for ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afd. for historie: 'Grænser for fællesskab? Netværksrelationer i det danske landbosamfund 1750-1850'.

Medvejleder for kandidatspeciale, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afd. for etnologi: 'Blink fra den graa Oldtid'. En undersøgelse af Frilandsmuseets nutidige formidlingsstrategier i et historisk perspektiv.

Vejleder for praktikanter i Museums- og Arkivkundskab på Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afd. for etnologi og Afd. for historie.

Censor i fagene Almen og Europæisk Etnologi.

Medlem af bestyrelsen for Dansk Center for Herregårdsforskning, som er et samarbejde mellem Aarhus Universitet, Nationalmuseet og Gammel Estrup, Jyllands Herregårdsmuseum.

Medlem af Kulturarvsstyrelsens Faglige Råd for Nyere Tids Kulturhistorie.

Rikke Bengtha Ruhe

Vejleder for praktikanter i Museums- og Arkivkundskab og i Etnologisk Formidling på Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afd. for etnologi.

Anja Jørgensen

Vejleder for praktikanter i Etnologisk Formidling, Københavns Universitet, Saxo-instituttet, Afd. for etnologi.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Frilandsmuseet har en seniorforsker under den videnskabelige stillingsstruktur samt to museumsinspektører knyttet til samlingen, en museumsinspektør med ansvar for skoleundervisning og formidling og en overinspektør. Endvidere huser museet ofte projektansatte videnskabelige medarbejdere, i 2005 en museumsinspektør. Der er altid knyttet studenter til Frilandsmuseet (praktik, specialer, ph.d.-uddannelse m.v.). Alle medarbejdere deltager i relevante konferencer og seminarer i ind- og udland.

Inden for stillingsstrukturen

Museumsinspektør, seniorforsker, ph.d. Mikkel Venborg Pedersen

Uden for stillingsstrukturen

Overinspektør, mag.art. Inger Tolstrup

Museumsinspektør, arkitekt, m.a.a. Niels Erik Jensen

Museumsinspektør, cand.mag. Rikke Bengtha Ruhe

Museumsinspektør, cand.phil. Anja Jørgensen
Museumsinspektør, cand.mag. Else Michelsen

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

8629 Herregården. 500 års drøm og virkelighed

Projektbeskrivelse: Etablering af udstilling på NM med tilhørende formidling.

Projektperiode: Igangsat 2003-2005

Præsentation/rapportering: Udstilling i Nationalmuseets Egmonthal 24/9-2004 – 28/3 2005 samt tilhørende skriftligt materiale.

Projektansvarlig: For Frilandsmuseet: Mikkel Venborg Pedersen.

Samarbejdspartnere: Nationalmuseets personale, ledere og chefer samt en række andre både på andre institutioner og blandt private.

Eksterne tilskud: 1.000.000 kr. til udstillingen via Direktøren.

Projekter der stadig løber i 2005

5041 Herregården. Menneske - Samfund - Landskab - Bygninger

Projektbeskrivelse: Ud over Danmark ligger herregårdene som en del af det kulturlandskab, de selv gennem tiderne har været med til at forme. De store huse vidner om århundreders liv og virke og om den væsentlige indflydelse, gårdene og deres ejere har øvet på livet i Danmark – kulturelt, politisk og økonomisk. Men gennem de sidste hundrede år har herregårdenes situation ændret sig i takt med den samfundsmæssige udvikling i Danmark. Godserne med deres prægtige bygninger, parker og vidtstrakte marker skal finde en ny rolle. Et centralt spørgsmål er: Hvordan sikres de store kulturværdier for fremtiden? Der er behov for saglig formidling af herregårdenes betydning og aktuelle situation. Dertil kræves viden om både fortid og nutid. Værket vil tilsammen udgøre en nuanceret behandling af herregårdsmiljøet gennem 500 år, fra senmiddelalderen til den nyeste nutid. Temaerne er: Gods og Samfund – Anlæg, Interiør og Have – Drift og Landskab – Moderne Brug og Bevaring.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Værk i fire bind (antologier).

Projektansvarlig: For Frilandsmuseet: Mikkel Venborg Pedersen.

Samarbejdspartnere: John Erichsen, Peter Bering og fra Nationalmuseet: Per Kristian Madsen, Ulla Kjær, Bente Gammeltoft, Roberto Fortuna m.fl.

Projekter igangsat i 2005

5639 Søvnens kulturhistorie. En studie af søvnens kulturelle betydning og dens tilknyttede genstande

Projektbeskrivelse: I kulturstudier er der kun få konstanter, men der er enkelte, som til stadighed tiltrækker sig forskningens opmærksomhed. Disse er ofte udsprunget af det fællesmenneskelige. Vi skal bl.a. alle sammen sove. Der har til forskellige tider og i forskellige sammenhænge hersket varierende kulturelle normer for, hvorledes søvnen opfattes og værdisættes. Der er udviklet en elaboreret kode, også i genstande, for den kulturelt rette måde at sove på. Hvordan er mennesket

gået i seng i nyere tid, og hvad har det kulturelt betydet? Dette er projektets ledende spørgsmål. Den kronologiske ramme vil være nyere tid. Materiale fra både elitekultur og folkekultur, men med vægt på det sidste, vil blive inddraget. Genstande vil typisk være i Nationalmuseets, særligt Frilandsmuseets samlinger.

Projektperiode: 2005-2007.

Præsentation/rapportering: Videnskabelige og populærvidenskabelige arbejder.

Projektansvarlig: Mikkel Venborg Pedersen.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 2: Anlæg, interiør og have. Nationalmuseet, København, 2005. 308 pp. (Referee).

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.): Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 3: Drift og landskab. Nationalmuseet, København 2005. 299 pp. (Referee).

Venborg Pedersen, Mikkel: Hertuger, At synes og at være i Augustenborg 1700-1850. Museum Tusulanums Forlag, København, 2005. 297 pp. (Referee)

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel: Indledning. In: Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.). *Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 2: Anlæg, interiør og have*, p. 7-20, Nationalmuseet, København, 2005. (Referee).

Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel: Indledning. In: Erichsen, John; Venborg Pedersen, Mikkel (eds.). *Herregården. Menneske – Samfund – Landskab – Bygninger, Bd. 3: Drift og landskab*, p. 7-24, Nationalmuseet, København, 2005. (Referee).

Michelsen, Else: Landskabet – set og indberettet. Haderup sogn i 1800-tallet. *Landbohistorisk tidsskrift* 2004:2, p. 71-93, 2005. (Referee)

Venborg Pedersen, Mikkel: Augustenborgerne. In: Rasmussen, Carsten Porskrog; Adriansen, Inge; Madsen, Lennart S. (eds.). *De slesvigske hertuger*, p. 265-300, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa, 2005. (Referee)

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Venborg Pedersen, Mikkel: Anmeldelse af: Rasmussen, Søren (ed.): Sandbjerg mellem sø og sund. Strejftog i historie, kultur og natur. I 50-året for Ellen Dahls overdragelse af Sandbjerg Gods til Aarhus Universitet. Aarhus Universitetsforlag, Århus, 2004. In: *Sønderjyske Årbøger*, 2005.

Venborg Pedersen, Mikkel: Anmeldelse af: Sjöberg-Pietarinen, Solveig: Museer ger mening. Friluftsmuseerna Klosterbacken och Amuri som representationer. In: *Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology* 35, p. 117-119, 2005.

3. Generel formidling, herunder populærvitenskaber

Boritz, Mette; Venborg Pedersen, Mikkel: Med flyvestation Karup som nabo. *Nyt fra Nationalmuseet* 108, p. 34, 2005.

Michelsen, Else: En herregårdskøkkenhave – grøntsager til herskab og tjenestefolk. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 34-35, 2005.

Ruhe, Rikke Bengtha: Kareter og trillebøre. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 32-33, 2005.

Frihedsmuseet og Frøslevlejrens Museum

Forskningsaktiviteterne på Museet for Danmarks Frihedskamp 1940-1945 og Frøslevlejrens Museum er koncentreret om at dokumentere modstandskampen og alle forhold i forbindelse med den tyske besættelse 1940-1945.

Forskningsaktiviteter

Henrik Skov Kristensen, Frøslevlejrens Museum

Forskningsaktiviteter (basis)

Beskikket censor ved universiteterne (historie)

Medlem af styrelse og skriftudvalg i *Historisk Samfund for Sønderjylland*

Medlem (udpeget af kulturministeren i Schleswig-Holstein) af videnskabelig følgegruppe for *Bürgerstiftung Schleswig-Holsteinische Gedenkstätten*.

Medarbejdere der har haft forskningsopgaver i 2005 inden for forskningsområdet Nyere Tids kulturhistorie og Etnologi

Udenfor stillingsstrukturen

Museumsleder (VIP/TAP): Henrik Skov Kristensen (Frøslevlejrens Museum)

Museumsleder (VIP/TAP): Esben Kjelbæk

Projekter

Uden nr. De tyske politifangelejre Horserød og Frøslev 1943-45.

Der arbejdes hen mod en monografi. Publiceringstidspunkt endnu ukendt.

Uden nr. Det tyske mindretal og Fårhuslejren. Retsopgøret på Museum (afsluttet – se publiceringer)

Uden nr. København-Bonn Erklæringerne 1955-2005.

De dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning. I samarbejde med bl.a. Syddansk Universitet (afsluttet – se publiceringer)

Uden nr. Kilder til belysning af mindretalenes forhold i Nord- og Sydslesvig 1933-45.

Grænseoverskridende projekt med deltagelse af flere forskningsinstitutioner i grænselandet. (afsluttes efterår 2006)

Publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Kristensen, Henrik Skov; Adriansen, Inge: Als og Sundeved 1940-1945, 2005 (2. udg.). Sønderborg, Historisk Samfund for Als og Sundeved. 304pp.

1.2 Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Hansen, Hans Schultz; Kristensen, Henrik Skov: Mindretal og flertal i Nordslesvig 1945-1955. In: Kühl, Jørgen (ed.) *København-Bonn Erklæringerne 1955-2005. De dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning*, p. 125-196, Aabenraa, Syddansk Universitet, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Luftkrigen og Århus. In: Fode, Henrik (ed.) *Århus besat*, p. 80-110, Århus Byhistoriske Fond, Århus, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: 26 enkeltbiografier in: Kirchhoff, Hans; Lauridsen John.T.; Trommer, Aage (eds.) *Hvem var Hvem under Besættelsen*, København, Gads Forlag, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Det tyske mindretal og Fårhuslejren – retsopgøret på museum. *Historie* 1, p. 54-110, 2005 (også publiceret som selvstændigt tryk).

Kristensen, Henrik Skov: En politik med rækkevidde. Samarbejdspolitikken og de danske kz-fanger. *Magasin fra det Kongelige Bibliotek*, september, p. 31-45, 2005.

3. Generel Formidling

Kjelbæk, Esben: 9 enkeltbiografier. In: Kirchhoff, Hans; Lauridsen, John T.; Trommer, Aage (eds.). *Gads leksikon Hvem var hvem 1940-1945*, København, 2005.

Lundbak, Henrik: 26 enkeltbiografier. In: Kirchhoff, Hans; Lauridsen, John T.; Trommer, Aage (eds.). *Gads leksikon Hvem var hvem 1940-1945*, København, 2005.

Bendixen, Thomas: 2 artikler. In: Lundbak, Henrik (ed.). *Spærretid. Hverdag under besættelsen 1940-45*. København 2005.

Kjeldbæk, Esben: 20 artikler. In: Lundbak, Henrik (ed.). *Spærretid. Hverdag under besættelsen 1940-45*. København, 2005.

Lundbak, Henrik: 20 artikler. In: Lundbak, Henrik (ed.). *Spærretid. Hverdag under besættelsen 1940-45*, København, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Klapjagt i Kattegat. *JyllandsPosten* (Århus-udgave) den 30. april 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Samarbejdspolitikken og grænsespørgsmålet. *Flensborg Avis* den 28. og 30. maj 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Frøslevlej og Fårhuslej – samme sted, forskellig betydning. In: Adriansen, Inge, Dragsbo, Peter (eds.): *Sønderjysk Kulturarv*, p. 82-91, Sønderjyske Museer 2003-2004, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: Luftkrigen over Danmark. *Nyt fra Nationalmuseet* 108, 2005. (Også indrapporteret som ”Museal formidling”)

Kristensen, Henrik Skov: Efterskrift. In: Gammelgaard Arne *På Hitlers befaling. De tyske flygtninge i Danmark 1945-1949*, p.225-229, 2005.

Kristensen, Henrik Skov: 14 artikler. In: Lundbak, Henrik (ed.). *Spærretid. Hverdag under Besættelsen 1940-45*, København, Nationalmuseets Forlag, 2005. (Også indrapporteret som ”Museal formidling”)

Klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi

Forskningsområdet klassisk/nærorientalsk arkæologi og ægyptologi varetages af Antiksamlingen.

Forskningsaktiviteter i Antiksamlingen

Antiksamlingens forskningsområde omfatter de materielle levn fra Middelhavslandenes oldtidskulturer, repræsenteret ved fagene klassisk og nærorientalsk arkæologi og ægyptologi, fra de ældste tider frem til ca. 700 e.Kr.

Antiksamlingen opfatter basis- og projektrelateret forskning som to sider af samme sag. I begge tilfælde er det overordnede sigte at tilvejebringe ny viden om - og forståelse for - de pågældende kulturer som led i Nationalmuseets lovbundne forpligtelse til 'at belyse Danmarks kultur og verdens kulturer og deres indbyrdes afhængighed'.

Samlingens egne genstande udgør basisforskningens naturlige udgangspunkt – et stort og udtømmeligt arbejdsfelt. Samlingens rødder rækker tilbage til Det kongelige Kunstkammer, der blev oprettet af Frederik III ca. 1650. Genstandene herfra indgik i begyndelsen af 1800-tallet i Kunstmuseet i Dronningens Tværgade. De blev i midten af 1800-tallet forenet med Christian VIII's Antikcabinet, der efter kongens død kom i offentlig eje. Samlingen er senere forøget væsentligt blandt andet med et stort materiale fra danske udgravninger på Rhodos og i Syrien, fra svenske udgravninger på Cypern og engelske udgravninger i Ægypten.

Forskning indgår i mange forskellige sammenhænge i det daglige arbejde; tilrettelæggelse af udstillinger, besvarelse af forespørgsler fra ind- og udland, udlån af genstande til internationale udstillinger, undersøgelser i forbindelse med nyerehverser og udarbejdelse af indlæg til danske og internationale kongresser m.m.

Forskning med udgangspunkt i samlingens genstande

I kraft af Antiksamlingens historie og genstandsmæssige sammensætning arbejder enheden til stadighed med samlingens museumshistoriske og museologiske aspekter.

En række indlæg ved en foredragsrække i 2001 er blevet bearbejdet til videnskabelige artikler, der præsenterer ny viden om udvalgte genstande i samlingen, deres museumshistoriske betydning og arkæologiske kontekst – heraf flere upublicerede fund. Artiklerne publiceres på dansk og engelsk i 2006.

Dele af Antiksamlingens genstandsmateriale er upubliceret. Det er derfor et væsentligt element i enhedens løbende forskning at bearbejde udvalgte genstande og genstandsgrupper med henblik på publicering i artikler, monografier og kataloger.

I år 2005 er følgende genstandsgrupper blevet bearbejdet:

Genstandsmateriale fra Den nære Orient (Syrien, Tyrkiet, Irak og Iran) er blevet gennemarbejdet med henblik på udvælgelse af genstande til et nyt permanent udstillingsafsnit om Den nære Orient.

I samarbejde med Antiksamlingen arbejder lektor ved Institut for græsk og latin, Københavns Universitet, Helle Salskov Roberts på et videnskabeligt katalog over etruskiske bronzer.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.v.

Anne Haslund Hansen

'Emperical encounters with the Biblical world. A scientific expedition in the making. Carsten Niebuhr's voyage to Arabia Felix (1761-1767)', ægyptologisk seminarække, Oriental Institute, University of Oxford, 8.november.

Medlem af initiativtagergruppe vedrørende projekt om dansk ekspeditionshistorie (ved Steno Institutet, Århus Universitet).

Medlem af gruppen bag seminarækken 1700-tallets samlinger - et tværfagligt forskernetværk

John Lund

'Transport amphorae as a possible source for the land use and economic history of the Akamas peninsula, Western Cyprus', foredrag ved '2nd International Conference on Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry', Aix-en-Provence, Marseille, Arles, 13th-16th April 2005.

'Transportamforaer som en kilde til landbrug og økonomisk historie på Akamas halvøen, Cypern', oplæg ved seminar i 'Antikkens historie' ved Saxo-institutet, Københavns Universitet, d. 5. oktober, 2005.

Deltagelse i 'Ancient lamps of the Bilad esh-Sham, from the Bronze Age to the transition Byzantine-Umayyad', ved Institut Français du Proche Orient, Amman, 6.-13. November, 2005.

'Late antique transport amphorae in Cyprus: production - circulation and economic implications Mithridates' (med Kristina Winther Jacobsen), foredrag ved ROCT-workshop 'From Amphorae to Modelling the Late Roman Economy', Ghent University, 5. - 6. December, 2005.

Deltagelse i årsmøde i Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier, 'Dion fra Prusa - en græsk intellektuel mellem Sortehavet og Rom', Aarhus Universitet, 8. oktober, 2005.

Bodil Bundgaard Rasmussen

Keramikworkshop XI: Keramik i Middelhavsområdet, Københavns Universitet, 25. februar 2005.

Studieophold ved British Museum: 'P.O.Brøndsteds aktiviteter i London'. Tre uger september-oktober, 2005.

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed m.m.

Lund, John

Medlem af bedømmelsespanel ved to forskellige Ph.d.-afhandlinger, University of Sydney.

Medlem af Editorial Board for *Journal of Mediterranean Archaeology*.

Medlem af comité de lecture af tidsskriftet *Syria*.

Medlem af den videnskabelige komité for Dansk Grundforskningsfonds Center for Sortehavsstudier.

Medlem af den danske komité for ThesCra, Nationalkomité under Videnskabernes Selskab (Thesaurus, Cultus et Rituum Antiquorum).

Bagh, Tine

Vejleder for 3 specialestuderende ved Carsten Niebuhr Afdelingen, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet.

Rasmussen, Bodil Bundgaard

Medlem af censorkorpset for klassisk arkæologi ved Københavns Universitet og Århus Universitet.

Medlem af 'Wissenschaftlicher Beirat', der rådgiver tilrettelæggerne af et nyt museum i Archäologischer Park Xanten i Nordtyskland.

Medlem af CVA-komitéen, Nationalkomité under Videnskabernes Selskab (Corpus Vasorum Antiquorum).

Projekter

Projekter der løber i 2005

9514 Pottery Circulation and Use in the Eastern Mediterranean, ca. 200 BC-AD 200

Projektbeskrivelse: Projektets mål er en analyse af centrale aspekter af produktion, udbredelse og brug af keramik i det østlige Middelhavsområde i de pågældende århundreder samt en metodisk diskussion om hvilke historiske slutninger, der kan udledes heraf. Undersøgelsen ligger i forlængelse af projekt nr. 3981 og tager udgangspunkt i cirkulation af lokalt fremstillet og importeret keramik på Cypern, herunder fund fra to danske feltarkæologiske projekter på henholdsvis den vestlige (ved Aarhus Universitet) og den østlige (ved Københavns Universitet) del af øen.

Projektperioden: 2003-2006 .

Præsentation/rapportering: Resultaterne sammenskrives og afrapporteres i en afhandling.

Projektansvarlig: John Lund.

Samarbejdspartnere: Universiteterne i København og Århus samt ROCT-netværket, se projekt nr. 3984.

Tilskud: UMTS-bevilling 2003-2005 plus forskningsår.

3984 ROCT, Roman Crafts, Subsistence and Trade in urban and rural contexts. Regional perspectives

Projektbeskrivelse: Netværk etableret af det belgiske forskningsråd (the National Fund of Scientific Research, Belgium). ROCT står for 'Roman Crafts and Trade'. Netværket blev i 2005 forlænget frem til 2010 med et nyt fokusområde. Formålet er at skabe et forum for belgiske og udenlandske forskere på post.doc niveau med forskellige specialer inden for romersk kunstindustri (keramik, metal, glas) med henblik på at udvikle fælles forskningsstrategier og analysemetoder.

Projektperiode: 2006-2010.

Projektansvarlig: John Lund, Antiksamlingen (for hele ROCT: professor Marc Waelkens, det Katolske Universitet i Leuven).

Samarbejdspartnere: Netværkets deltagere er arkæologer og naturvidenskabsmænd fra Belgien, Danmark, Frankrig, Polen, Storbritannien, Tyrkiet og Tyskland.

Eksterne tilskud: Netværket (herunder kongresser) finansieres fuldt ud af det belgiske forskningsråd.

5443 Ægypten og den klassiske optik. Debatten om to oldtidskulturer og deres indbyrdes udvikling, 1720-1780. En museums- og faghistorisk undersøgelse, Ph.d. projekt.

Projektbeskrivelse: De materielle levns betydning for diskussionen om ægyptisk kontra klassisk, således som den formede sig i 1700-tallets videnskabelige miljø. Diskussionens rammer, mål og betydning for skabelsen af den vestlige kulturs selvopfattelse. Projektet placerer sig hovedsagelig inden for museums- og faghistorie, men rummer også aspekter af kunsthistorisk og æstetisk karakter. Tidsrammen er 1720-1780.

Projektperiode: 2004-2007.

Projektansvarlig: Anne Haslund Hansen og Bodil Bundgaard Rasmussen, Antiksamlingen.

Samarbejdspartnere: Carsten Niebuhrafdelingen, Institut for tværkulturelle og regionale studier, Københavns Universitet. Dr. Helen Whitehouse, The Ashmolean Museum, Oxford.

Eksterne tilskud: VELUXFONDEN.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.1. Monografier, bøger og afhandlinger

Hansen, Anne Haslund; Rasmussen, Stig: Min Sundheds Forliis, Frederik Christian von Havens Rejsejournal fra Den Arabiske Rejse 1760-1763. København, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Halvgaard, Christian; Johansen, Christina: Ur III Texts in the Danish National Museum. *Revue d'assyriologie et d'archéologie orientale*, Januar 2006, XCIII 2004, p. 1-12.

Hermanssen, Mette Catherina: Preliminary Report on Some of the Stucco Found in a Roman Villa by Lake Nemi, Loc. S. Maria. *Analecta Romana Instituti Danici*, XXX 2004

Lund, John; Malfitana, Daniele; Poblome, Jeroen: Eastern Sigillata A in Italy. A Socio-Economic Evaluation, *BABesch* 80, p. 199-212, 2005.

Lund, John; Hanel, Nobert; Martin, Archer; Lafli, Ergün; Tomber, Roberto: Griechenland und Zypern; Israel, Naher Osten, Nord-Afrika, Türkei. Bibliografi i Rei Cretariae Favtores Communicationes 47, 24-27; 31, 36-38, 39-41, 56-59, Bern, 2004.

1.4. Artikler i museets egne serier

Bagh, Tine: En abe fra Hama i Syrien og dens mange fætre. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 49-71, 2005.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Bencard, Ernst Jonas; Berner, Marie-Louise; Hansen, Anne Haslund; Frederiksen, Rune; Zahle, Jan, *Afstøbningsamlingen - død eller levende?*, København, 2005. 198 pp.

Hansen, Anne Haslund: Tidsskriftet *Carsten Niebuhr Biblioteket* 9. København, 2005. 28 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Lund, John: Introducing the Aradippou goblet: a case study of regional diversity in Late Hellenistic and Early Roman Cyprus. In: Vaag, L.E.; Briese, M.B. (eds.). *Trade Relations in the Eastern Mediterranean from Late Hellenistic Period to Late Antiquity: the Ceramic Evidence. Ph D.-seminar for young scholar at Sandbjerg, Manorhouse (Denmark), 12-15 February 1998. Halicarnassian Studies* 3, p. 68-82, Odense, 2005.

Lund, John: Italian-made fine wares and cooking wares in the Eastern Mediterranean before the time of Augustus. In: Poblome, Jeroen, Talloen, P.; Brulet, R; Waelkens, M. (eds.). Early Italian sigillata. The chronological framework and trade patterns. First international ROCT conference, *BABesch Supplement* 10, p. 3-15, 2005.

Lund, John: An economy of consumption: the Eastern Sigillata A industry in the late Hellenistic period. In: Archibald, Z.H., Davies, J.K.; Gabrielsen, Vincent (eds.). *Making, Moving, and Managing. The New World of Ancient Economies, 323-31 BC*, p. 233-251, Oxford, 2005.

Lund, John: Lamps from Aquae Regiae: a new interpretation. In: Chrzanovski, L. (ed.). *Lychnological Acts I. Actes du 1er Congrès international d'études sur le luminaire antique (Nyon-Genève, 29.IX – 4.X.2003)*, *Monogr. Instrumentum* 31, p. 217-222, Montagnac, 2005.

3. Generel formidling, herunder populærvidevidenskab

Bagh, Tine: På ekspedition til Syrien. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 6-7, 2005.

Bagh, Tine: Løven brøler igen. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 8-9, 2005.

Bagh, Tine: På besøg i solskivens horisont. *Nyt fra Nationalmuseet* 107, p. 6-7, 2005.

Bagh, Tine: Merimde Benisalâme: A note on the oval clay structures with hippopotamus tibia entrance step. *Medelhavsmuseet. Focus on the Mediterranean* 2, p. 5-10, Stockholm, 2005.

Bagh, Tine: Nyopstillingen på Nationalmuseet af Den nære Orient - set med ægyptiske briller. *Papyrus* 05/2 (25. årg.), p. 18-29, 2005.

Eidem, Jesper: Kuwari – herre til Shusharra. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p.10-11, 2005.

Hansen, Anne Haslund; Lund, John: Carsten Niebuhr og Barclay Raunkjær – den ene kendt, den anden glemte. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 12-14, 2005.

Hansen, Anne Haslund: Den orientalske sættekasse. *Carsten Niebuhr Biblioteket* 9, p. 25-28, 2005.

Lund, John: Et rigt og lykkeligt nytår. *Sfinx* 28, nr.4, 2005.

Lund, John: Nationalmuseet forbløder. Citatet Opinion, *Berlingske Tidende*, 1.10.2005.

Rasmussen, Bodil Bundgaard: Gensyn med kileskrifter og assyriske relieffer. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 4-5. 2005.

Rasmussen, Bodil Bundgaard: O, hvor jublede mit hjerte. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 16-17, 2005.

Numismatik

Numismatik er videnskaben om mønter, hvis resultater indgår i historisk og arkæologisk forskning. I dag bruges ordet numismatik dels om studiet af alle slags ikke-elektroniske betalingsmidler, især mønter, pengesedler og betalingstegn, dels om de af mønterne afledte medaljer, jetoner og regnepenninge. Centrum for numismatisk forskning i Danmark er Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet.

Forskningen på Den kongelige Mønt- og Medaillesamling tager sit udgangspunkt i museets samlinger, der som en universalsamling dækker alle egne af jordkloden og alle perioder, men hvor hovedvægten naturligt falder på de danske samlinger. Desuden er samlingen af mønter fra den græsk-romerske kulturkreds af museumshistoriske årsager meget vigtig. Der forskes løbende i nye aspekter af genstande der allerede længe har befundet sig i samlingerne, men tyngdepunktet ligger i forskning, som tager udgangspunkt i de mange nye fund af mønter, der hvert år bliver gjort ved arkæologiske udgravninger, ved amatørers brug af metaldetektorer og som tilfældige fund.

Forskningsaktiviteter

Medarbejderne deltager, så vidt muligt, i relevante konferencer. Helle W. Horsnæs og Jens Christian Moesgaard således i Dansk Kulturhistorisk Museumsforenings årsmøde på Fuglsø, 16. - 18. november, hvor Jens Christian Moesgaard præsenterede hovedtræk i årets danefæbehandling på Møntsamlingen. Helle W. Horsnæs og Jens Christian Moesgaard deltog også i internationalt seminar om fundmønter i Konstanz 3.- 6. marts, hvor Jens Christian Moesgaard deltog med indlæg. Michael Andersen, Jens Christian Moesgaard, Else Rasmussen og Jørgen Steen Jensen deltog i Nordisk Numismatisk Unions møde i Oslo 26.- 29. maj.

Helle W. Horsnæs havde forskerår i 2005 med hovedformål at arbejde med ”Romerske fundmønter fra Danmark”. Der foreligger i forbindelse hermed et manuskript på 80 sider. I den sammenhæng deltog Helle Horsnæs efter invitation i Workshop på slotsmuseet Nieborów, Polen (3.-6. september) om ’Roman coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Functions’. Hendes foredrag om ’Roman coins and their contexts in Denmark’ vil blive trykt i ’Berichte der Römisch-Germanischen Kommission’ (manus afleveret). Hun deltog ligeledes i Praha (11.-18. September) i ’IIIrd International Congress on Black Sea Antiquities: The Black Sea Area and its Relationship with Ancient Central and Eastern Europe (1st Millennium BC – 5th Century AD)’ med foredraget ’The Black Sea, Danube and Denmark - recently recovered gold hoards as evidence for long distance contact in the 4th-5th centuries AD’. Et kort abstract er publiceret i konferencematerialet (Se: <http://www.fhs.cuni.cz/conference/blacksea2005>).

Af relevans for forskerårsprojektet er deltagelse i forskningsgruppen om Østervang, en jernalderværkstedsplads ved Køge. Arbejdet ledes af Svend Åge Tornbjerg, Køge Museum. Tilsvarende er Helle Horsnæs engageret i et forskersamarbejde om centralpladsen Sorte Muld ved Svaneke på Bornholm ledet af bl.a. Anne Nørgaard Jørgensen, KUAS, Ulla Lund Hansen, KU og Finn Ole Nielsen, Bornholms Museum. Manus til formidlende bog om denne plads er udarbejdet. Helle Horsnæs er også sparringspartner for Birgit Tang, der stod for den endelige redaktion af publikationen for Københavns Universitets udgravninger i Pontecagnano, Syditalien. Arbejdet

bestod bl.a. i kritisk gennemlæsning af den samlede publikation, samt skrivning af en del af de sammenfattende kapitler. Publikationen forventes udgivet af L'Ecole Francaise de Rome. Afsluttende skal det anføres, at Helle Horsnæs er medarrangør af de halvårlige seminarer på Nationalmuseet "1700-tallets samlinger - et tværfagligt netværk"; hun sidder i redaktionen af det internationale tidsskrift 'Acta Hyperborea' og hun blev i 2006 indvalgt i Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs syllogekomité.

Jørgen Steen Jensen deltog efter invitation i 13. russiske numismatiske kongres i Moskva 13.-17.april, holdt foredrag om de store statslige møntsamlinger i Østersøområdet (forårsmødet i 1700-tals netværket (se ovenfor under Helle W. Horsnæs) samt om Møntsamlingens medaljestempler i Selskab for Dansk Kulturhistorie. Han er medlem af Det kongelige danske Videnskabernes Selskab og formand for sammes syllogekomité.

Jens Christian Moesgaard har foretaget flere studie- og foredragsbesøg i Frankrig i forbindelse med afslutningen af en afhandling om Normandiets middelalderlige møntcirkulation. Han deltog i de franske Journées Numismatiques.

Nadia Haupt er medlem af bestyrelsen for Danish Society for Central Asia.

Projektaktiviteter under 4 uger

Jørgen Steen Jensen har, hovedsagelig i perioder med restferie, opholdt sig ved Fitzwilliam-museet i Cambridge, med henblik på viderearbejde med manus til *Medieval European Coinage, vol. 10. Scandinavian and Baltic coinages*, samlet ophold godt og vel tre uger.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Inden for stillingsstrukturen

Museumsinspektør, seniorforsker, ph.d. Helle W. Horsnæs (forskningsår).

Museumsinspektør, seniorforsker Jens Christian Moesgaard (en del af året barselsorlov).

Uden for stillingsstrukturen

Overinspektør Michael Andersen (fra 1. februar 2005).

Overinspektør Jørgen Steen Jensen (til 31. januar 2005), derefter museumsinspektør.

Overassistent Else Rasmussen.

Museumsinspektør Hendrik Mäkeler, ansat 1. april til 30. juni 2005 i barselsvikariat.

Museumsinspektør Trine Louise Lehmann, ansat i september 2005 i barselsvikariat.

Stud.mag. Gitte Tarnow Ingvardson, studentermedhjælp (fra 1. marts).

Stud.mag. Nadia Eva Haupt, studentermedhjælp (fra 1. juli).

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Horsnæs, Helle W.: Urbanization in Northwestern Lucania. In: *Centralization, Early Urbanization and Colonization in First Millenium BC Greece and Italy. Part 1: Italy. Supplement to Bulletin Antieke Baschaving (Babesch)* 9, p. 97-120, (2004), 2005.

Horsnæs, Helle W.; Gottlieb, Birthe; Schnell, Ulrich; Tornbjerg, Svend Åge: Sølvanalyse og romerske denarer fra Østervang. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 4, p. 119-125, 2005.

Horsnæs, Helle W.: Når mønter ikke er penge – et eksempel på postmodernistisk numismatik. *META medeltidsarkeologisk tidskrift* 3, p. 11-20, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Nicholas af Saint Albans – Valdemar Sejrs engelske mønt- og pengemand gennem 30 år. En skitse. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2, p. 58-62, 2005.

Jensen, Jørgen Steen; Karlsson, Mattias: Lunds senmiddelalderlige mønt. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2, p. 70-77, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Introduction. In: *The Great Numismatic Collections on the Baltic. From coins collections of the sovereigns to national research institutions*. St. Petersburg, Publishing House of the Polytechnical University, p. 6-9, 2005.

Lehmann, Trine Louise: En medalje for Andersen. Danske og udenlandske mindemedaljer for H.C. Andersen 1875-2005. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1, p. 19-29, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Monnaies à la campagne au Moyen Age, remarques de méthode. In: Lefor, J., Morrisson, C., Sodini, J.-P. (eds.). *Les villages dans l'Empire byzantin, IVe-XVe siècles*, p. 135-148, Paris, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Bønders møntbrug i middelalderen. In: Myrberg, Nanouschka (ed.). *META* 3, p. 53-67, Lund, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Ingen huse, ingen skatte. Er skattefund repræsentative for fortidens møntomløb? *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 4, p. 146-152, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Monnaies normandes dans les regions baltiques à l'époque Viking. *Revue Numismatique*, 161, p. 123-144, pl. XI-XII, Paris, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Roskilde, 1330'erne. Mansfeld-Büllner 574 og 620 er én og samme type. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 4, p. 152-153, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Erik af Pommerns danske mønter. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2, p. 79-86, 2005.

Moesgaard, Jens Christian; Woodhead, Peter: Nouvelles découvertes de deniers normands. *Bulletin de la Société française de numismatique* 7, p.154-161, Paris, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Trouvailles anciennes de monnaies gauloises dans les alentours d'Evreux (départ. Eure, France). *Numismatic Chronicle* 165, p. 381-383, pl. 46, London, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Découverte d'un tiers de sous mérovingien près de Rouen. *Bulletin de la Société française de numismatique* 3, p. 56, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Monnaies carlingiennes découvertes à Marlenheim (Bas-Rhin). *Bulletin de la Société française de numismatique* 1, p. 9-13, 2005.

Moesgaard, Jens Christian; Staal, Benny: Møntskat fra Marsk Stigs angreb på Nykøbing Falster i 1289? *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2, p. 62-66, 2005.

Moesgaard, Jens Christian; Krag, Fritz: A 16th century coin hoard at Fort Sint Andris (Gelderland). *De Beeldenaar* 3, p. 138-139, 2005.

1.4. Artikler i museets egne serier

Jensen, Jørgen Steen: De danske medaljestempler i Møntsamlingen. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 113-123. Summary: The medallic dies in the Coin Collection, p. 123, 2005.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Jensen, Jørgen Steen: Anmeldelse af: Christian III's rentemesterregnskaber 1551-1558. Bind 1-5. København 1999-2003. In: *Nationalmuseets Forskning 2003*, p. 37-38, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Anmeldelse af: G.C.Friedrich Lisch (1801-1883). Schweriner Nachlass und Briefe herausgegeben von Andreas Röpcke. Schwerin 2001. In: *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, p. 40, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Anmeldelse af: Björn Ambrosiani. Excavations in the Black Earth 1990-1995. Eastern Connections, 2. Numismatics and Metrology. Stockholm 2004. In: *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 3, p. 113-114, 2005.

1.6. Videnskabeligt redaktionsarbejde

Jensen, Jørgen Steen; Smekalova, Tatyana N.: *The Great Numismatic Collections on the Baltic. From coin collections of the sovereigns to national research institutions*. St. Petersburg. Publishing House of the Polytechnical University; Royal Collection of Coins and Medals. Danish National Museum, 2005. 188 pp.

Moesgaard, Jens Christian: *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1-5, 2005. 204 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Jensen, Jørgen Steen: Hans Mule (1605-1669) und der Anfang der dänischen Numismatik. In: Dekesel, Christian; Stäcker, Ths. (eds.). *Europäische Numismatische Literatur im 17. Jahrhundert*. Wolfenbütteler Arbeiten zur Barockforschung, 42, p. 109-114, Wiesbaden, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Denmark. Royal Collection of Coins and Medals, Copenhagen. In: *Umfragen zu Fundmünzenprojekten in Europa. Selbstwahrnehmung und Fremdwahrnehmung in der Fundmünzenbearbeitung. Bilanz und Perspektiven am Beginn des 21. Jahrhunderts.* Untersuchungen zu Numismatik und Geldgeschichte, 6., p. 31-33, Lausanne, 2005.

2.2. Øvrige publicerede konferencebidrag og videnskabelige foredrag

Jensen, Jørgen Steen: Russiske medaljer fra 1700-tallet i det danske Nationalmuseum (på russisk). *XIII. Vserossijskaja numizmatičeskaja konferentsija. Tezisy dokladov i soobscenij*, p.154-155, Pushkin-museet, Moskva, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Strike on demand. Danish medal dies [in the National Museum] from the time of absolutism (1660-1848). XXIX FIDEM Art Medals World Congress, Seixal, Portugal 2004. *Médailles. The magazine of FIDEM*, p. 17-19, Helsinki/Porvoo, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Royal Collection of Coins and Medals, Copenhagen (Med russisk sammendrag). In: Jensen, Jørgen Steen; Smekalova, Tatyana N. (eds.). *The Great Numismatic Collections on the Baltic. From coin collections of the sovereigns to national research institutions*, St. Petersburg, p. 44-53, 2005.

3. Generel formidling, herunder populærvitenskaber

Haupt, Nadia; Horsnæs, Helle W.; Jensen, Jørgen Steen; Pentz, Peter: Fra Afghanistan til Danmark og videre til....? *Danske Museer* 18/4, p. 14-16, 2005.

Samme titel, men med engelsk summary. In: *Danish Society for Central Asia's Electronic Quarterly Journal* 2, p. 7-11, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Ny dansk tårnmønt med inspiration fra nordisk drama. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2, p. 87-88, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Årsberetning for Den kgl. Mønt- og Medaillesamling 2004. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 5, p. 194-198, 2005.

Horsnæs, Helle W.; Henriksen, Mogens Bo: Guldgrube. *Skalk*, 4, p. 28-32, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Møntmesterens mærke. *Skalk*, nr., p. 34, 2005.

Jensen, Jørgen Steen: Hilde Levis Hevesy-medalje til Nationalmuseet. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 37, 2005.

Moesgaard, Jens Christian: Vilhelm Erobrerens mønter. *Nyt fra Nationalmuseet* 109, p. 18-19, 2005.

Rasmussen, Else: H.C.Andersen og hans eventyr på medaljer. *Nyt fra Nationalmuseet* 106, p. 22-23, 2005.

Etnografi

Den etnografiske forskning er baseret på de etnografiske og arkæologiske samlinger fra hele den ikke-europæiske verden samt visse områder inden for Europa (cirkumpolare strøg). Samlingen omfatter over 400.000 etnografiske og arkæologiske genstande, fotografier, film samt arkivalier. Foruden etnografi/socialantropologi har den samlede stab baggrund i musikantropologi, arkæologi, kunsthistorie og områdefag (Kina, Grønland). I de sidste to årtier har man set en revitalisering af interessen for forskning om etnografika, samlinger, samlere og indsamling som fænomen samt nye studier af de samfund og aktører, der i sin tid har produceret og producerer den type materiel kultur, der indsamles. Etnografisk Samling har aktivt engageret sig i denne internationale trend ved eksisterende samt planlægning af nye projekter.

Forskningsaktiviteter

Den etnografiske forskning er koncentreret omkring fire områder, som alle har afsæt i dagens tendens i museumsantropologi og den særlige internationale betydning af de forskellige samlinger:

- 1) De ældre samlinger (Kunstkammeret, Thomsen-perioden),
- 2) Ekspeditioner på 1900-tallet,
- 3) De eskimoiske kulturer i Arktis,
- 4) Kulturmødet afspejlet i kulturens kognitive og materielle univers.

På flere områder arbejder Etnografisk Samling tæt sammen med SILA, idet Grønlandsforskningen fortrinsvis sker inden for rammen af Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning.

Samarbejdet med andre enheder på museet er fortsat i 2005, med fokus på Danmarks tidligere kolonier (Grønland, Ghana, Trankebar, Nicobarene, Vestindien) med henblik på at styrke dette felt, med særlig reference til de pågående projekter i Ghana, Trankebar, Vestindien og Grønland og den forestående Galathea 3 ekspedition 2006-07.

International komite- og netværksarbejde samt direkte kontakt med forskere og institutioner knyttet til de løbende projekter særlig omkring Nias (Indonesien), Korea, Congo, Ghana, Trankebar, og området museologi.

En række gæsteforskere har studeret forhold i Mongoliet, Den nære orient, Peru og det pan-indiske område, ligeledes har der været forsket i Kunstkamre.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed m. v.

Joan Hornby

Intern vejleder for cand.mag. Martin Petersens ph.d.-projekt: 'Korea på museum. En museumsantropologisk analyse af koreanske genstandssamlinger som "interkulturelle dokumenter" i det danske Nationalmuseum'.

Medlem af censorkorpset ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet.
Medlem af censorkorpset ved Institut for Æstetiske Fag, Afdelingen for Kunsthistorie og ved østasiatisk Institut, Aarhus Universitet.

Espen Wæhle

Bivejleder ved Finn Kudsk's ph.d.-projekt 'Envisioning the Other' (svenske missionærer som Etnografer i Congo).

Bente Wolff

Medlem af censorkorpset ved Institut for Antropologi, Københavns Universitet
Medlem af censorkorpset for Almen Etnologi ved Institut for Etnologi og Arkæologi, Københavns Universitet.
Bestyrelsesmedlem Dansk Etnografisk Forening.

Medarbejdere der i 2005 har haft forskningsopgaver i 2005 inden for forskningsområdet Etnografi.

Inden for stillingsstrukturen

Forskningsprofessor: Hans Chr. Gulløv
Seniorforsker: Rolf Gilberg
Seniorforsker: Joan Hornby
Seniorforsker: Bente Wolff
Projektseniorforsker: Inge Schjellerup
Ph.d.-studerende: Finn Kudsk
Ph.d.-studerende Martin Petersen

Udenfor stillingsstrukturen

Enhedsleder/Overinspektør (VIP/TAP): Espen Wæhle
VIP/TAP: Anne Bahnson
VIP/TAP: Jesper Kurt Nielsen

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

9517 Kulturmiljø - den historiske dimension i Valle de los Chilchos, Amazonas, Peru

Projektbeskrivelse: Projektet ønsker at undersøge ændringer i et karakteristisk kulturmiljø i et tågeregnskovs område over 500 år, belyst ud fra et historisk økologisk perspektiv. Katastrofale ændringer i de sidste 40 år ses i bosættelsesmønstre og udnyttelsen af det agrare landskab. Dalen, Valle de los Chilchos, er et af de få isolerede steder, der giver en enestående mulighed for at få belyst et karakteristisk kulturmiljø i et endnu uudforsket område. Fortidsminder med monumental bebyggelse, forhistoriske landbrugsteknikker og den nutidige udnyttelse undersøges, og de analyserede resultater anvendes til en fremtidig planlægning. Den centrale hypotese er, at ændringer i resurseudnyttelsen vil reflekteres såvel i kulturlandskabet, som i ændringer i de sociale og økonomiske strukturer af det pågældende samfund og således afspejle et karakteristisk kulturmiljø. En etableret forskningsgruppe med fagene arkæologi, antropologi, botanik og geografi vil kunne bidrage til forståelsen af udnyttelsen af et tågeregnskovs område, som man i mange år har anset for ubeboelig, men som i dag trues af stor migration. Projektet er en videreudvikling af Inge Schjellerups tidligere forskningsprojekter på de østlige skråninger af Andesbjergene og vil fuldende

studiet af en hel region. Projektet er ønsket af lokalbefolkningen, der har underskrevet en anmodning om et sådant studie.

Projektet består af moduler inden for antropologi, arkæologi, botanik og GIS (Geografisk Informations System).

Projektperiode: 2003-2005.

Præsentation/rapportering: Årligt, udgives som monografi.

Projektansvarlig: Inge Schjellerup.

Samarbejdspartnere: Under Consejo de Ciencias y Tecnología's (CONCYTEC) auspiciér, Lima, Peru. Universidad Nacional de Trujillo, Universidad Privada Antenor Orrego, Trujillo, Universidad San Agustín, Arequipa, Field Museum of Chicago og Institut for Geografi, Københavns Universitet.

Tilskud: Fra Nationalmuseet UMTS-midler 2004 og V. Kann Rasmussen Foundation.

551905 Mongol Shamans - Shaman costumes in the National Museum of Denmark

Projektbeskrivelse: Haslund-Christensen hjembragte 3 mongolske shamandragter og en del shamanudstyr. Projektet vil videnskabelig gennemarbejde og fremlægge dette udstyr og sammenligne det med lignende udstyr fra Sibirien, der findes i Etnografisk Samling.

Projektperiode: 2004-2005.

Præsentation: En monografi og en Egmonthal-udstilling formentlig i 2008.

Projektansvarlig: Rolf Gilberg.

Projekter der stadig løber i 2005

551909 Nationalmuseets samling af kinesiske lakarbejder

Projektbeskrivelse: Den danske købmand Peter Amt Kierulff (1838-1909), der boede i Kina fra 1859 til 1894, og som fra 1874 drev en blomstrende forretning i Peking, skabte sig under sit ophold i landet en omfattende samling af kinesisk kunst og kunsthåndværk. I perioden 1892- 1900 overdrog han mere end 700 genstande til Nationalmuseet. Denne samling er i projektperioden 1999-2002 blevet gennemgået og klassificeret, og der er indhentet data om Peter Kierulff i danske og kinesiske arkiver. Med sine mange stykker porcelæn, udskårne arbejder og tekstiler svarer Kierulffs samling i flere henseende til andre datidige samlinger af kinesisk kunst og kunsthåndværk i Vesten, men den adskiller sig ved også at indeholde et meget stort antal lakarbejder. Af Etnografisk Samlings Ca. 180 kinesiske lakarbejder, hidrører næsten 140 stykker fra Kierulffs samling. I den indeværende projekt- periode koncentrerer arbejdet sig om en nærmere analyse af disse med inddragelse af de kinesiske lakarbejder fra Det kongelige Kunstkammer og et mindre antal, som indgik i Museet i løbet af 1800-tallet. Tilsammen dækker lakkerne perioden fra begyndelsen af 1400-tallet frem til cirka midten af 1800-tallet, og fremviser fine eksempler på forskellige teknikker. Flere er unikke, og en publicering af dem vil givetvis være af betydning for den internationale forskning på området.

Projektperiode: 2003-2006.

Præsentation/rapportering: Publiceres som artikel eller monografi.

Projektansvarlig: Joan Homby.

551908 Kontinuitet og forandring i den materielle kultur på Nias, Indonesien, set i lyset af tværkulturel kontakt

Projektbeskrivelse: Feltarbejde og udarbejdelse af videnskabelig artikel om turismens lokale kultur på Nias.

Projektperiode: 2002-2006
Projektansvarlig: Bente Wolff.

Projekter igangsat 2005

5483 Nationalmuseets Tranquebar Initiativ

Projektbeskrivelse: Med Tranquebar Initiativet ønsker Nationalmuseets at samle forskellige kræfter i en fælles bestræbelse for at skabe et storstilet og bredt funderet grundlag for forskning og forskningsbaserede aktiviteter i og omkring Tranquebar. Der er formuleret en række projekter, der tilsammen dækker indsamling, udstillinger og restaurering samt forskning inden for områder som historie, etnografi, arkæologi, geografi, litteratur m.m. Det samlede projekt indeholder 30 enkeltprojekter, der alle skal finansieres eksternt. Initiativet planlægges at finde sted i en 5-årig periode. Initiativet er tværdisciplinært og flere af projekterne afvikles i samarbejde med en række andre institutioner i Danmark, Indien og andre lande. Flere af de nedennævnte projekter tilknyttet Tranquebar Initiativet har derfor udgangspunkt i andre institutioner.

I 2005 er der har et Ph.d.-projekt fået bevilling fra FKK. Ansøgning om støtte til udførelse af aktiviteterne som en del af de landbaserede projekter i tilknytning til Galathea3 Ekspeditionen er indsendt til Dansk Ekspeditionsfond.

I tilknytning til Tranquebar Initiativet er afholdt en work-shop.

Projektperiode: 2005-2010

Projektansvarlig: Per K Madsen

Forskningsfaglig leder: Esther Fihl, Institutet for Tværkulturelle og Regionale studier (TORS), KU

Projektkoordinator: Einar Lund Jensen

Samarbejds partnere: Københavns Universitet, Dansk Skolemuseum

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Bahnsen, Anne: Women's Skin Coats from West Greenland - with Special Focus on Formal Clothing of Carubou Skin from the Early Nineteenth Century. In: King, J.C.H., Pauksztat, Birgit, Storrie, Robert (eds.). Arctic Clothing p. 84-90, The British Museum, London 2005.

Wolff, Bente: Disco, Dog's Teeth and Women in Uniforms: Modern Mekeo dress codes. In: G. Were and S. Kuechler: The Art of Clothing: A Pacific Experience. UCL Press, London 2005, p. 89-101.

2. Konferencebidrag

2.1 Konferencebidrag I fuld længde I preceedings

Hornby, Joan: The National Museum of Denmark. In: Kreiner, Josef (ed.): Japanese Collections in European Museums. Reports from the Toyota-Foundation-Symposium Königswinter 2003. Vol II: Regional Studies, p.57-92, Bonn, 2005.

3. Generel formidling, herunder populærvidenskab

Hornby, Joan: ”I China veed du jo nok er Keiseren en Chineser”. Om kineserier hos H.C. Andersen. *Nyt fra nationalmuseet* 106, p. 18-21, 2005.

Hornby, Joan: Tôkaidô – hovedvejen fra Edo til Kyoto. In: Jenvold, Birgit: Japan. Kultur og kunst i Edo-tiden. En blomstringstid under shôgunens herredømme, p. 14-15. Museet på Koldinghus og Tanning& Appel, 2005.

Hornby, Joan: Lak og lakarbejder. In: Jenvold, Birgit: Japan. Kultur og kunst i Edo-tiden. En blomstringstid under shôgunens herredømme, p. 22—23. Museet på Koldinghus og Tanning& Appel, 2005.

Hornby, Joan; Borggreen, Gunhild: Edo-tidens billedkunst. In: Jenvold, Birgit: Japan. Kultur og kunst i Edo-tiden. En blomstringstid under shôgunens herredømme, p. 64-69. Museet på Koldinghus og Tanning& Appel, 2005.

Hornby, Joan: Keramik. In: Jenvold, Birgit: Japan. Kultur og kunst i Edo-tiden. En blomstringstid under shôgunens herredømme, p. 70-71. Museet på Koldinghus og Tanning& Appel, 2005.

Hornby, Joan: Washi – japansk håndgjort papir. In: Jenvold, Birgit: Japan. Kultur og kunst i Edo-tiden. En blomstringstid under shôgunens herredømme, p. 78-79. Museet på Koldinghus og Tanning& Appel, 2005.

Wæhle, Espen. Inge Heiberg: un médecin norvégien au Congo et la lutte contre la maladie du sommeil, in Jean-Luc Vellut (ed): *La mémoire du Congo : le temps colonial* Tervuren/Gand: Musée Royal d’Afrique Centrale/Editions Snoeck [foreligger også i flamsk udgave] 2005.

Tygesen, Peter & Espen Wæhle: Kongospår. Norden i Kongo, Kongo i Norden Stockholm: Etnografiska Museet, 2005.

Tygesen, Peter & Espen Wæhle: Kohtaamispaikkana Kongo. Kongo ja Pohjoismaat Helsinki: Kultuurien Museo, 2005.

Bevaring

Bevaringsafdelingen (BA) varetager den del af museets forskning, der orienterer sig mod fysisk bevaring af museets samlinger, såvel som den forskning, der koncentrerer sig om alternative bevaringsaspekter, først og fremmest *in situ* bevaring, præventiv konservering og bevaring af den industrielle kulturarv.

Forskningsaktiviteter

In situ bevaring af arkæologiske fund

In situ bevaring af arkæologiske fund er et af Nationalmuseets centrale forskningsområder. Der er konstitueret en arbejdsgruppe, Nationalmuseets *in situ* gruppe, som p.t. består af to seniorforskere, en ph.d.-studerende og med bidrag fra yderligere en seniorforsker og en enhedsleder. Gruppen har til formål at koordinere Nationalmuseets forskning inden for *in situ* området, herunder at sikre koordineringen til arkæologer og relevante naturvidenskabelige og naturhistoriske forskningsmiljøer.

I 2005 har *in situ* gruppens arbejde været koncentreret om marin *in situ* bevaring (genbegravning og overvågning), fortsat overvågning i *Nydam* og *Ravning*, udredningsarbejde vedrørende den vestsjællandske *Åmose*, geofysiske metoder til kortlægning af fund, vurdering af nedbrydningsgraden af vanddrøkkent træ, diverse projekter i Norge vedrørende bevaring af kulturlag i byer (delvist som konsulentarbejde) samt populær formidling via avisartikler. Der er løbende arbejdet på at udbygge samarbejdet med Vikingeskibsmuseet, KUAS og andre eksterne partnere inden for overvågning og bevaring af arkæologiske fund.

Gruppens ph.d.-studerende, der er tilknyttet BioCentrum, DTU, har arbejdet med projektet: 'DNA baseret identifikation af mikroorganismer i vanddrøkkne trægenstande'.

Konservering af vanddrøkkent organisk materiale

Konservering af vanddrøkkent arkæologisk materiale er et andet af Bevaringsafdelingens centrale forskningsområder. Forskningen varetages af en seniorforsker, konservatorer på Arkæologienheden, seniorforskere inden for *in situ* området samt forskere fra Bevaringsafdelingens Laboratorium. Forskningen omfatter forbedring af eksisterende - og udvikling af nye konserveringsmetoder til vanddrøkkent organisk materiale under hensyntagen til optimal konserveringskvalitet, minimalt ressourceforbrug og mindst mulig miljøbelastning samt analysemetoder til bestemmelse af fysiske egenskaber for vanddrøkkent træ.

Forskningen har i 2005 været koncentreret om optimering af vakuumfrysetørring af vanddrøkkent træ, herunder: specielle ind- og udfrysningsforhold for PEG, kollapstemperaturer for PEG, modeller for vakuumfrysetørring, modeller for frysetørring ved atmosfærisk tryk, udarbejdelse af metoder til fysisk karakterisering af vanddrøkkne organiske materialer i laboratoriet og *in situ*.

Bevaringsafdelingens Laboratorium deltager i det internationale forskningsprojekt 'Cure the Vasa', som forestås af Statens Maritima Museer i Sverige. Vasa-projektet finansierer også delvist ph.d.-projektet 'Stabilisering af polyethylenglycol i arkæologisk træ', som gennemføres på Bevaringsafdelingens Laboratorium i samarbejde med Institut for Kemiteknik, Danmarks Tekniske Universitet.

Præventiv konservering

Konservering og passiv klimatisering af museumsmagasiner

Aktiviteterne inden for dette område knytter sig til flere af de øvrige forskningsområder og omfatter forskning i forbedring af mikroklima, lys og luftforurening for at kunne optimere bevaringsforholdene i magasiner, udstillinger og i historiske bygninger.

Området omfatter udformning af museumsmagasiner med et minimalt energiforbrug og et naturligt stabilt rumklima. I de fleste magasiner sikres et passende rumklima af en form for energikrævende mekanisk luftbehandling. Ved hensigtsmæssigt valg af materiale og udformning kan magasinet designes med et indbygget stabilt bevaringsvenligt klima. Forskningsområdet er til dels finansieret af UMTS-midler for perioden 2006-2008.

Bevaring af den industrielle kulturarv

Området indbefatter implementering af teknikker til konservering af både industriproduktionsapparat, - bygninger og - produkter. Med henblik på at kunne øge kvaliteten af bevaringsarbejdet for den nyere tids industrielt fremstillede genstande, arbejder BA på at udvikle konserveringen af plast og gummi og på at få udviklet konserveringen af nyere metalgenstande og især overfladebehandling af sådanne.

Endvidere skal de særlige principper, der ifølge internationale konventioner gælder for bevaring af industrikulturelle værdier, udvikles; bl.a. princippet om minimal intervention og bevaring af industrimiljøerne *in situ*. En væsentlig opgave er desuden at udvikle et nationalt netværk inden for området. Forskningsområdet er til dels finansieret af UMTS-midler for perioden 2006-2008.

Medarbejdernes deltagelse i konferencer m.v.

Line Bregnhøj

Koordinator på konferencen: 'Architectural Paint Research in Building Conservation. Understanding decorative paint with a view to informed conservation', The National Museum, Copenhagen, Denmark, 8th - 11th May 2005. Editor på postprints.

Mads Chr. Christensen

Præsentation: 'Material analysis in relation to architectural paint research' på konferencen 'Architectural Paint Research in Building Conservation. Understanding decorative paint with a view to informed conservation', The National Museum, Copenhagen, Denmark, 8th - 11th May 2005.

Jens Glastrup

Foredrag: 'Degradation of PEG in the warship Vasa' på '2nd International Workshop on Science, Technology and Cultural Heritage' på Sicilien, 9.- 11. november 2005.

David Gregory

Foredrag: 'Martime Archaeology in Denmark: Development and current status'. Holdt for medarbejdere fra Western Australian Museum, Fremantle, 25. februar 2005.

Foredrag: 'Research into in situ preservation of archaeological sites at the National Museum of Denmark'. Holdt for medarbejdere fra Western Australian Museum, Fremantle, 22. april 2005.

Foredrag: 'Out of sight out of mind? Challenges for the in situ preservation of marine archaeological sites'. 'Heritage Microbiology and Science 2005', Portsmouth University, UK.

Foredrag: 'Marine Archaeology and in situ preservation of archaeological sites in Denmark'. Holdt for medarbejdere på York Universitet, Arkæologi afdeling, York, UK, 13. juli 2005.

Foredrag om seismiske undersøgelser (og nedbrydningsprocesser) i marine omgivelser. Seminar om den marinarkæologiske udstilling på Vikingskibsmuseet, 10. oktober 2005.

Anne Christine Helms

Deltog i 'HMS2005 (Heritage, Microbiology and Science) - Microbes, Monuments and Maritimes Materials', 28. juni - 2. juli 2005 i Portsmouth, UK, med indlægget: 'Identification of bacteria from archaeological wood'.

Poul Jensen

Deltog i frysetørningsseminar på Moesgaard med indlægget: 'Udfrysning af PEG - resultater og opsummering efter 10 års forskning på området', 1. februar 2005.

Henning Matthiesen

Foredrag om *in situ* bevaring for Jydsk Selskab for Fysik og Kemi, Aarhus, 20. april 2005.

Inviteret deltager ved møde om hydrologisk model på Bryggen, Bergen, Norge, 20.-21. juni 2005. Oplæg om oxygenlogger.

Inviteret deltager ved workshop om Fiskebutikken på Bryggen, Bergen, Norge, 1.-2. november 2005. Oplæg om bevaringsforhold.

Møde med Lokalmuseer, Nationalmuseet, 26. september 2005. Oplæg om in situ gruppens arbejde.

Karen Brynjolf Pedersen

Har deltaget i årsmødet for American Institute of Conservation - Photographic Materials Group, afholdt den 11.-12. februar 2005 i Vancouver, Canada. Deltog med indlægget 'Coatings on Black-and-White Glass Plates and Film'.

Har holdt to foredrag i Dansk Fotohistorisk Selskab 17. marts 2005: 'Forfalskninger af fotografi' og 'Bevaring af daguerreotypier'.

Maj Ringgaard og Else Østergård

Deltog i 'NESAT IX North European Symposium for Archaeological Textiles', Braunwald, Schweiz, 18. – 21. maj 2005 med indlægget: 'A Heap of forgotten textiles from the 14th century Danish Fortress Boringholm'.

Yvonne Shashoua

Foredrag: 'Preserving plastics - a sticky problem' for 42 skotske konservatorer, museumsinspektører og arkitekter på National Museum of Scotland, 1. februar 2005.

Foredrag: 'Corrosion and preservation of the Apollo spacesuits' for 150 tyske ingeniører under kongressen 'Korrosion von Kunststoffen - oder sind sie beständig?', afholdt af DECHEMA Gesellschaft für Chemische Technik und Biotechnologie e.V. i Frankfurt, 26. oktober 2005

Foredrag: 'Inhibiting the inevitable; current approaches to slowing the deterioration of plastics' ved '2nd International Workshop on Science, Technology and Cultural Heritage' på Sicilien, 9.- 11. november, 2005.

Yvonne Shashoua og Irene Skals

Deltog i kongressen 'The Future of the Twentieth Century: collecting, interpreting and conserving modern materials' på Textile Conservation Centre i Winchester, England, 26. - 28. juli 2005.

Yvonne Schashoua holdt foredrag om 'Freezing the past to preserve the future', og Irene Skals præsenterede 'Sticky oilskins and stiffened rubber - new challenges for textile conservators'.

Yvonne Shashoua, Mai-Britt Berthelsen og Ole Faurskov Nielsen

Poster: 'Raman and ATR-FTIR spectroscopies applied to the conservation of archaeological Baltic amber', '3rd International Conference on the Application of Raman Spectroscopy in Art and Archaeology', Paris, September 2005.

Deltagelse i ICOM-CC konference i Haag fra 11. til 16. september 2005

David Gregory, Kristiane Strætkvern og Poul Jensen havde indlæg i WOAM-gruppen med titlen: 'The use of conductivity and compression strength to assess the state of preservation of waterlogged archaeological wood'.

Poul Klenz Larsen havde indlæg i arbejdsgruppen Preventive Conservation med titlen 'Low energy air conditioning of archives', som omhandler design og klimatiseringsprincip i et nyt arkivrum for den Arnamagneanske Samling på det nye KUA på Amager.

Karen Brynjolf Pedersen og Jesper Stub Johnsen deltog med posteren: Pedersen, Karen Brynjolf; Johnsen, Jesper Stub; Kejser, Ulla Bøgvad: 'Assessment of density changes in colour slides after 12 years of natural ageing' i arbejdsgruppen Photographic Records.

Yvonne Shashouas indlæg hed: 'ATR-FTIR spectroscopy as an alternative to the Water Leach Free Acidity test for cellulose acetate-based film' i Photographic Materials Working Group og 'Storing

plastics in the Cold - more harm than good?' i Modern Materials and Contemporary Art Working Group.

Isabelle Brajer og Ida Haslund: 'Questions of authenticity after six re-restorations of the wall paintings in Fjenneslev Church' i Mural paintings and rock Art arbejdsgruppen.

Projektaktiviteter under 4 uger

1. Oplæg til bog om *frysetørring til Butterworth (13894-0001)*.

Projektansvarlig: Poul Jensen og Lars Møller Andersen (VAK).

2. Konservering af vanddrøkkent træ, alternative konserveringsmetoderne.

Hydrolyserede andefjer (0051-0045).

Projektansvarlig: Poul Jensen.

3. Afrapportering af resultater fra Åmosen til KUAS (0051-0108).

Projektansvarlig: Henning Mathiesen og Poul Jensen.

4. Albert Eckhouts maleteknik (452839).

Projektansvarlig: Mads Chr. Christensen.

5. Nedbrydningsmekanismer og strategi for bevaring af baltisk rav (452838)

Projektansvarlig: Yvonne Shashoua.

Videnskabeligt udredningsarbejde

Gregory, David: Afrapportering af studierejse til The Shipwrecks Galleries, Western Australian Maritime Museum 31.01 – 28.04.05. Rapport til KUAS som har givet bevilling til støtte for gæsteforskerophold.

Maj 2005.

Gregory, David; Jensen, Poul; Strætkvern, Kristiane: Afrapportering om udvikling og afprøvning af udstyr til ledningsevne- og trykmåling til non-destruktiv måling af nedbrydningsgrad for frilagt eller udgravet træ i marine omgivelser. KUAS bevilling A200406-025. December 2005.

Matthiesen, Henning: Influence of piling on cultural deposits at Bryggen, Bergen, National Museum of Denmark, Department of Conservation, Copenhagen (10832-0007-1). February 2005.

Matthiesen, Henning: Bevaringsforhold under geotekstil udlagt i Nydam, Department of Conservation, National Museum of Denmark, Copenhagen. Juni 2005.

Matthiesen, Henning: Oxygen, water table, and temperature measurements in dipwells around Bryggen in Bergen, National Museum of Denmark, Department of Conservation, Copenhagen (12027-0002-1). August 2005.

Matthiesen, Henning: Composition of soil and groundwater below building VIIIa Fiskebutikken, Bryggen, Bergen, National Museum of Denmark, Department of Conservation, Copenhagen (12027-0001-3). October 2005.

Mortensen, Martin Nordvig; Egsgaard, Helge; Shashoua, Yvonne; Glastrup, Jens: Inhibition and acceleration of tetraethylene glycol thermooxidation. Save the Vasa, Status report, April 2005, Team Glastrup.

Mortensen, Martin Nordvig; Egsgaard, Helge; Glastrup, Jens: Radiocarbon signature and degradation of PEG. Save the Vasa, Status report, October 2005, Team Glastrup.

Bedømmelsesarbejde, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidshverv

BA har nu tre koordinatorposter og én assisterende koordinator i ICOM-CC:

Yvonne Shashoua (koordinator): Modern Materials and Contemporary Art.

Isa Brajer (koordinator): Mural Paintings, Mosaics and Rock Art

Kristiane Strætkevorn (koordinator): Wet Organic Archaeological Materials.

Line Bregnhøi (assisterende koordinator): Sculpture, Polychromy and Architectural Decorations:

Maj Stief

Maj Stief

Hovedredaktør på *Meddelelser om Konservering*.

David Gregory

Referee på følgende tidsskrifter:

The International Journal of Nautical Archaeology (2 artikler)

Journal of Archaeological Science (1 artikel)

Conservation and Management of Archaeological sites (1 artikel)

Historical Archaeology (1 artikel).

‘Heritage Microbiology and Science 2005’, Portsmouth University, UK. Session organiser om in situ bevaring og medlem af konferencens videnskabelige udvalg. 30.06.2005.

Medlem af den International Engineering Committee of Ocean Resources for marinarkæologi.

Medlem af eksternt udvalg som vurderer udførsel af marinarkæologiske undersøgelser udført under Protection of Wrecks Act 1973, UK.

Henning Matthiesen

Referee på følgende tidsskrifter:

Antiquity (1 artikel)

Journal of Archaeological Science (1 artikel)

Editor på bog fra European Federation of Corrosion (udkommer 2006).
Referee på samme bog (3 artikler)

Yvonne Shashoua

Referee på: *Studies in Conservation* (1 artikel).

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

12425-0002 Bestemmelse af densitet i vanddrukne materialer

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle metoder til bestemmelse af fysiske parametre for vanddrukkent arkæologisk træ.

Projektperiode: 1990-2005

Præsentation/rapportering: Resultaterne af undersøgelserne har resulteret i en artikel om metoder til bestemmelse af fysiske parametre for vanddrukkent træ: densitet, vandindhold, porøsitet og cellevægdsdensitet. Resultaterne er trykt i *Journal of Archaeological Science* i 2006.

Projektansvarlig: Poul Jensen og David Gregory.

Projekter der stadig løber ved udgangen af år 2005

0051-0111 Udarbejdelse af ternære fasediagrammer for PEG og SEM undersøgelser af strukturen for frysetørrede vandige PEG-opløsninger

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle fasediagrammer for vandige PEG-opløsninger samt at bestemme fysiske parametre for PEG: densitet, sorptionsenergi, ligevægtsdamptryk og strukturer (SEM), for at optimere konservering med vandige PEG-opløsninger, specielt i forbindelse med vakuumfrysetørring.

Projektperiode: 2002-2008.

Præsentation/rapportering: Resultaterne er afrapporteret i indlæg på WOAM-konferencen i København 2004, samt på Fuglsø 2004 og 2005. Arbejdet vedrørende udfrysning- og kollapstemperaturer har resulteret i artikel, som er sendt til *Studies in Conservation* i 2006.

Projektansvarlig: Poul Jensen og Ulrich Schnell.

Samarbejdspartnere: Kristiane Strætkvern, Jan Bruun og David Gregory.

0051-0108 Numeriske modeller for vakuumfrysetørring af vanddrukne porøse materialer

Projektbeskrivelse: Projektets formål er ændret, så projektet omfatter: udvikling af matematisk/fysiske edb-modeller for vakuumfrysetørring og frysetørring ved almindelig tryk af vanddrukne arkæologiske oldsager, bestemmelse af transportkoefficienter for varme og vanddamp for træ og frysetørret PEG under vakuum og ved almindelig atmosfærisk tryk samt varmeoverførsels koefficienter for atmosfærisk luft til træoldsager som en funktion af lufthastighed.

Projektperiode: 2003-2007.

Præsentation/rapportering: Artiklen om vakuum frysetørring er accepteret i *Journal of Cultural Heritage* i 2005. Forventes at blive trykt i 2006.

Projektansvarlig: Poul Jensen og Jan Bruun Jensen.

Samarbejdspartnere: Kristiane Strætkvern og David Gregory.

12425-0002 Bestemmelse af trykstyrke, kollaps og ledningsevne i vanddrøkkent træ

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle indirekte metoder til bestemmelse af densitet og diffusionskoefficienter i vanddrøkkent arkæologisk træ *in situ*.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Artikel om indledende resultater blev gennemgået ved ICOM-CC konference i Haag i 2005. De endelige resultater vil blive publiceret i tre artikler i 2005. Det forventes også, at resultaterne vil blive præsenteret på WOAM-konferencen i Amsterdam i 2007. Projektet er afrapporteret til Kulturministeriet. Yderligere to artikler, der planlægges sendt til peer reviewede tidsskrifter, er under bearbejdning.

Projektansvarlig: David Gregory, Poul Jensen og Kristiane Strætkvern.

Samarbejdspartnere: Robert Pedersen, Akut.

Eksterne tilskud: 108.000 kr. fra Kulturministeriets forskningspulje.

452216 Vurdering af bevaringsforhold *in situ*

Projektbeskrivelse: Der er ikke tale om et enkeltstående projekt, men et forskningsprogram med følgende målsætning:

- at kunne karakterisere og vurdere fundmiljøer i relation til oldsagers fremtidige bevaring.
- at kunne karakterisere og vurdere oldsagers nuværende bevaringstilstand.
- at udvikle metoder til at forbedre bevaringsforholdene for ikke-udgravede oldsager.
- at udvikle metoder til at deponere oldsager i jord eller i vand.
- at udføre forskning af mere grundlæggende karakter inden for målemetoder og nedbrydningsmekanismer.

Ud over grundlæggende undersøgelser og metodeudvikling indgår overvågning af Nydam Mose, Ravning Enge og flere lokaliteter i norske middelalderbyer i programmet.

Projektperiode: Der er tale om et løbende forskningsprogram.

Præsentation/rapportering: Programmets resultater for 2005 er rapporteret i form af diverse udredningsarbejder, indlæg ved konferencer samt i artikler i peer-reviewede tidsskrifter.

Projektansvarlige: David Gregory, Henning Matthiesen og Birgit Sørensen.

Samarbejdspartnere: Vikingeskibsmuseet, KVL, DTU, KU samt en lang række udenlandske forskningsinstitutioner og forvaltningsmyndigheder. Medlemmer af projektgruppen deltager i følgegruppen for naturgenopretningsprojektet i Nydam (i regi af Skov- og Naturstyrelsen) samt i MariNet.

Eksterne tilskud: I 2005 har KUAS ydet tilskud til studieophold i Australien, og forskellige konsulentopgaver (IV arbejde) har ligeledes givet et tilskud.

167711 Nedbrydningshastighed for kulturlag vurderet ud fra ilttilførsel

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at udvikle målemetoder og beregningsmodeller til at kunne vurdere nedbrydningshastigheden for kulturlag ud fra den aktuelle tilførsel af ilt.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Endnu ingen publikation.

Projektansvarlig: Henning Matthiesen.

Samarbejdspartnere: Københavns Universitet og den Norske Riksantikvar.

Eksterne tilskud: Kulturministeriets Forskningspulje.

13355 Genbegravning af arkæologiske genstand i Marstrand

Projektbeskrivelse: I 2002 har Bohuslans Museum i samarbejde med Stiftelsen Västsvensk Konservatorateljé påbegyndt et genbegravningsforsøg af genstande fra vraket *Fredericius* i Marstrand havn. David Gregory har ansvar for udvikling af metoder til overvågning af genbegravningsmiljøet. Projektet omfatter to forskellige metoder: Udvikling og anvendelse af mikroelektroder til undervandsbrug samt brug og validering af datalogger. Feltarbejdet blev afsluttet i 2005 og skal bearbejdes og afrapporteres i 2006.

Projektperiode: 2004-2006.

Præsentation/rapportering: Endnu ingen publikation.

Projektansvarlig: David Gregory.

Samarbejdspartnere: Bohuslans Museum og Stiftelsen Västsvensk Konservatorateljé.

Projekt nr. Decomposition and stabilisation of polyethylene glycol (PEG) in the complex structure of the Vasa

Projektbeskrivelse: Projektet er en del af et større projekt 'Cure the Vasa', som skal forsøge at klarlægge skibets almene tilstand og eventuelle nedbrydningsparametre, som har betydning for bevaringstilstanden af regalskibet Vasa i Stockholm. Projektet er eksternt finansieret af såvel svenske offentlige som private fonde. I 2005 er der yderligere indgået en aftale om støtte til et ph.d.-projekt for Martin N. Mortensen, I bevaringsafdelingens del af projektet har vi undersøgt bevaringstilstanden af den konserveringsvoks, polyethylenglycol (PEG), som har været anvendt som konserverings/stabiliseringsmiddel for skibet. Arbejdsgruppen består af: Jens Glastrup (projektansvarlig), Martin N. Mortensen, indskrevet som ph.d-studerende på DTU og med daglig arbejdsplads på Bevaringsafdelingen, Helge Egsgaard, seniorforsker på Forskningscenter Risø.

Projektperiode: 2003-2006 (2008).

Præsentation/rapportering: Foredrag på kongresser, statusrapporter, artikler i videnskabelige tidsskrifter.

Projektansvarlig: Jens Glastrup.

Samarbejdspartnere: Statens Maritime Museer og Forskningscenter Risø.

Eksterne tilskud: Fondsstøtte via Statens Maritime Museer.

Projekter igangsat i 2005

13894-0001 Optimering af frysetørring af vanddrukne arkæologiske oldsager behandlet med vandopløselige imprægneringsmidler

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at optimere processerne for frysetørring af vanddrukkent arkæologisk materiale imprægneret med PEG. Forskningen vil omfatte bestemmelse af fasediagrammer, kollapstemperaturer, transport koefficienter for vanddamp og varme, samspil mellem træ og PEG, bl.a. undersøgelser af PEGs cryoprotektive egenskaber.

Projektperiode: 2005-2007.

Præsentation/rapportering: Artikel om egenskaber for PEG og arkæologisk træ, modeller for vakuum-frysetørring og SEM-undersøgelser af samspil mellem PEG og cellevæggen. Resultaterne vil blive bragt på WOAM-konferencen i Amsterdam 2007 og i internationalt anerkendte tidsskrifter, som f.eks. *Journal of Cultural Heritage*.

Projektansvarlig: Poul Jensen, Lars Møller Andersen (VAK), Knud Botfelt (Konservatorskolen) og Ulrich Schnell.

Samarbejdspartnere: Konservatorskolen og Viborg Amtskonservering.

Eksterne tilskud: 393.200 kr. fra Kulturministeriets forskningspulje.

Projekt nr. Æstetiske problemer i restaureringen af kalkmalerier

Projektbeskrivelse: Projektet sigter på at tilvejebringe et analytisk værktøj til at hjælpe og synliggøre den æstetiske beslutningsproces. Værktøjet skal bruges til en systematisk gennemgang af beslutningsprocessens forskellige dimensioner, dvs. maleriets værdier, funktioner, tilstand samt konservators etiske holdninger og brugerens forventninger. Ved de fremtidige opgaver vil en sådan gennemgang kunne fungere som en 'checkliste' på vej til den æstetiske beslutning. Det er hensigten, at dette værktøj skal kunne lette den æstetiske beslutningsproces ved at fungere som en 'guide'. Projektet udformes konkret som et arbejdsforløb, der afsluttes med en udfærdigelse af et manuskript med henblik på en publicering i monografiform.

Projektperiode: 2005-2010.

Præsentation/rapportering: Udfærdigelse af manuskript med henblik på publicering i monografiform.

Projektansvarlig: Isabelle Brajer.

452833 Funktionalismens byggematerialer

Projektbeskrivelse: Projektet, som er en fortsættelse af 'Analyse af pigmenter og bindemidler i historiske bygningsmalinger', gennemføres i tilknytning til Nyere Tids forskningsprojekt: 'Farver i dansk funktionalistisk byggeri ca. 1925-40'. Formålet med 'Funktionalismens byggematerialer' er at kortlægge brugen af materialer fra slutningen af tyverne frem til starten af krigen. Det drejer sig om industrielt fremstillede produkter som beton, kunststen, pladebeklædning, maling og beslag. Undersøgelsen indfatter kemiske analyser samt biblioteks- og arkivstudier. Projektet skal også ses i forlængelse af bestræbelserne om at forbedre Bevaringsafdelingens tilbud i forbindelse med den bygningsarkæologiske konsulenttjeneste, som omfatter de bevaringsværdige verdslige bygninger. Mulighederne for at bestemme og datere enkelte materialer i konstruktioner og inventar skal forbedres bl.a. for at udvide værktøjskassen, som bruges til at kortlægge bygningernes og dekorationernes historie.

Projektperiode: 2005-2006.

Præsentation/rapportering: Bidrag til VAMs monografi; artikel i relevant fagtidsskrift.

Projektansvarlig: Mads Chr. Christensen.

Samarbejdspartnere: Seniorforsker Vibeke Andersson Møller, Danmarks Nyere Tid.

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2. Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Ringgaard, Maj: Katalog over genstandsfund; Tekstiler, reb og snore. In: Kock, Jan; Roesdahl, Else (red). *Boringholm - en østjysk træborg fra 1300-årene*, p. 321-329, Jysk Arkæologisk Selskab, Århus, 2005.

Østergård, Else; Walton Rogers, Penny: Tekstiler, reb og snor. In: Kock, Jan; Roesdahl, Else (red). *Boringholm - en østjysk træborg fra 1300-årene*, p. 191-204, Jysk Arkæologisk Selskab, Århus, 2005.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Brajer, Isabelle: Dilemmas in the restoration of wall paintings: conflicts between ethics, aesthetics, functions and values illustrated by examples from Denmark. *The Art of Restoration - Developments and Tendencies of Restoration Aesthetics in Europe*, p. 122-140, ICOMOS, 2005.

Christensen, Mads Chr.: Material analysis in architectural paint research and restoration of wall paintings.

In: Adriens, Annemie; Degriigny, Christian; Cassar, JoAnn (eds.). *Benefits of non destructive analytical techniques for conservation*. Papers from COST Action G8 held in Kalkara, Malta, on 8 January 2004, OPOC EUR 21636, p. 33-41, Luxembourg, 2005.

Cowell, Michael; Cribb, Joe; Bowman, Sheridan; Shashoua, Yvonne: The Chinese Cash: Composition and Production. In: Wang, Helen; Cowell, Michael; Cribb, Joe; Bowman, Sheridan (eds.). *Metallurgical Analysis of Chinese Coins at the British Museum, British Museum Research Publication 152*, p. 63-68, UK, 2005.

Ernst, Torben; Rischel, Anna-Grethe: Painting behind glass. *Zeitschrift für Kunsttechnologie und Konservierung*, 19. Jahrgang, Heft 1, p. 39-48, 2005.

Matthiesen, Henning; Hilbert, Lisbeth Rischel; Gregory, David; Sørensen, Birgit: Long term corrosion of iron at the waterlogged site Nydam in Denmark: studies of environment, archaeological artefacts, and modern analogues. *Prediction of long term corrosion behaviour in nuclear waste systems*, p. 114-127, Andra, 2005.

Nielsen, Svend; Andersen, Jan Holme; Baker, Joel A.; Christensen, Charlie; Glastrup, Jens; Grootes, Pieter M.; Hüls, Matthias; Jouttijärvi, Arne; Larsen, Erling Benner; Madsen, Helge Brinch; Müller, Katharina; Nadeau, Marie-Josée; Röhrs, Stefan; Stege, Heike; Stos, Zofia Anna; Waight, Tod E.: The Gundestrup Cauldron, New Scientific and Technical Investigations, *Acta Archaeologica*, 76, p. 1-58, 2005.

Rischel, Anna-Grethe: Den europæiske papirteknologi har sine rødder i Kina. *Nordisk Pappershistorisk Tidsskrift*, Nr. 3-4, p. 3-7, 2005.

Rischel, Anna-Grethe: Analysis of fibres used for oriental papermaking, compared to botanical descriptions, aiming at establishing an identification key. *Cultures of Silk Road and Modern Science, vol. 2, Scientific Analysis, Conservation and Digitization of Central Asian Cultural Properties*, p. 21-30, Osaka, 2005.

Rischel, Anna-Grethe: Interview i Klippan med to pionerer indenfor svensk papirindustri – Rutger Larson og Harald Franzén. *Nordisk Pappershistorisk Tidsskrift*, Nr. 2, p. 3-5, 2005.

Thomsen, Verner; Castella, Jan: Painted Decorations on Walls Ceilings, Doors and Windows, In: Mortensen, Peder (ed.). *Bayt Al-aqqad. History And Restoration of a House in Old Damascus (Proceedings of the Danish Institute in Damascus)*, p. 141-177, Aarhus University Press, Aarhus, 2005.

Østergård, Else: The Remarkable Clothing of the Medieval Norse Greenlanders. In: King, J.C.H.; Pauksztat, Birgit; Storrie, Robert (eds). *Arctic Clothing*, p. 95-99, the Trustees of The British Museum, UK, 2005.

1.4. Artikler i museets egne serier

Bagge, Mikala; Schmidt, Anne Lisbeth; Høstmark, Jytte: Dronningestolen i Reformerte Kirke i København. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 173-187, 2005.

Rischel, Anna-Grethe: Tycho Brahe og papirhistorie. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, p. 95-111, 2005.

1.5. Anmeldelser i faglige tidsskrifter

Gregory, David: To bøger anmeldt for *The Journal of Wetland Archaeology*

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Bergstrand, Thomas; Bjordal, Charlotte G.; Nilsson, Thomas; Bohm, Carola; Christensson, Eva; Gregory, David; Nystrom, Inger; Peacock, Elizabeth; Richards, Vicki; MacLeod, Ian: Reburial as a method of preserving archaeological remains. A presentation of the Marstrand project. In: *Proceedings of the 9th ICOM Group on Wet Organic Archaeological Materials Conference*. Eds. Hoffmann, Per; Strætkvern, Kristiane; Spriggs, J.A.; Gregory, David. Bremerhaven, ICOM

Committee for Conservation Working Group on Wet Organic Archaeological Materials, p. 9-39, 2005.

Peer reviewed.

Brajer, Isabelle; Haslund, Ida: Questions of authenticity after six re-restorations of the wall paintings in Fjenneslev Church. *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. II, p. 1016-1021, 2005. **Peer reviewed.**

Jensen, Poul; Gregory, David; Strætkevorn, Kristiane: The use of conductivity and compression strength to assess the state of preservation of waterlogged archaeological wood. *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. II, p. 1056-1063, 2005. **Peer reviewed.**

Mortensen, Martin Nordvig; Egsgaard, Helge; Shashoua, Yvonne; Glastrup, Jens: PEG in the warship Vasa, and the Viking ship Skuldelev 2. *Proceedings of the 9th ICOM Group on Wet Organic Archaeological Materials Conference*, p. 261-268, 2005. **Peer reviewed.**

Padfield, Tim; Larsen, Poul Klenz: Low-energy air conditioning of archives. *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. II, p. 677-680, 2005. **Peer reviewed.**

Palma, P.; Gregory, David; Jones, M.: Monitoring of Shipwreck sites in Northern Europe, The European Project, MoSS. In *Proceedings of the 9th ICOM Group on Wet Organic Archaeological Materials Conference*. Eds. Hoffmann, Per; Strætkevorn, Kristiane; Spriggs, J.A.; Gregory, David, Bremerhaven, ICOM Committee for Conservation Working Group on Wet Organic Archaeological Materials. p. 679, 2005. **Peer reviewed.**

Pedersen, Karen Brynjolf; Johnsen, Jesper Stub; Kejser, Ulla Bøgvad: Assessment of density changes in colour slides after 12 years of natural ageing. *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. II, p. , 2005. **Peer reviewed.**

Shashoua, Yvonne; Johansen K. B.: Investigation of ATR-FTIR spectroscopy as an alternative to the Water-Leach free acidity test for cellulose acetate-based film. *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. II, p. 548-555, 2005. **Peer reviewed.**

Shashoua, Yvonne: Storing plastics in the cold: more harm than good? *Preprints of the 14th Triennial Meeting ICOM, The Hague 12-16 September 2005*, vol. I, p. 358-364, 2005. **Peer reviewed.**

Shashoua, Yvonne; Schnell, Ulrich: Corrosion and preservation of the Apollo spacesuits. In: Weber, Till; Steinmetz, Christa (eds.). *Korrosion von Kunststoffen -oder sind sie beständig?*, GfKORR-Gesellschaft für Chemische Technik und Biotechnologie, p. 25-26, Frankfurt am Main, 2005.

Skals, Irene: Art or Science? Reflections on the work of preparing textiles for exhibition.

In: Wyeth, Paul; Janaway, Rob (eds.). *Scientific Analysis of Ancient and Historic Textiles*, p. 237-240, Archetype Publications, London, 2005. **Peer reviewed.**

3. Generel formidling, herunder populærvitenskaber

Bosetti, Elisabetta: Tiden tærer også på malerier. *Nyt fra Nationalmuseet 107*, p. 30-31. 2005.

Matthiesen, Henning; Jensen, Poul: Bevaring i Åmosen - hvor vådt er vådt nok? *Kulturarv i Naturpark Åmosen-Tissø*, Styringsgruppen for Naturpark Åmosen-Tissø, p. 43-52. 2005.

Trudsø, Susanne: Stenkonservering - hvorfor nu det? *Nyt fra Nationalmuseet 106*, p. 31-33, 2005.

Museal Formidling

Forskningsaktiviteter

Forskningsområdet Museologi/Museal formidling er en integreret del af forskningen ved museets forskellige enheder.

Projekter

Projekt afsluttet i 2005

4010 Forsknings- og dokumentationsprojekt vedr. Det Kgl. Kunstkammer

Projektbeskrivelse: Kunstkammeret, der blev grundlagt af Frederik III omkring 1650, var et multimuseum, der indeholdt en blanding af kunst- og kulturhistoriske genstande og naturhistoriske præparater. Denne meget veldokumenterede og velbevarede samling blev opløst i 1820'erne, og mange af genstandene er bevaret og findes i dag på bl.a. Nationalmuseet, Statens Museum for Kunst, Rosenborgsamlingen og Zoologisk Museum. Der er gennemført en fuldstændig dokumentation af de op mod 3.500 genstande og præparater fra Kunstkammerets 1775-inventarium
Projektperiode: 2002-2005, afsluttet 2005

Præsentation / afrapportering: Der er udarbejdet et digitalt manuskript indeholdende transskription af de beskrivende tekster i Kunstkammerets 1775-inventarium, museumsfaglige data vedr. de ca. 1500 bevarede genstande og præparater samt engelsk oversættelse af inventarteksterne og de moderne oplysninger.

Projektansvarlig: Cand. mag. Bente Gundestrup, Etnografisk Samling

Samarbejdspartnere: Statens Museum for Kunst, Rosenborgsamlingen, Zoologisk Museum og en række andre museer med genstande fra Kunstkammeret

Eksterne tilskud: Bevilling fra Velux Fonden på kr. 800.000 for hele projektperioden

Publikationer

1. Videnskabelige publikationer

1.2 Artikler i nationale tidsskrifter og antologier

Boritz, Mette: Det lugter lidt af gamle dage! –genstande og museer i historieundervisningen. In: Ringsing Jensen, Jacob; Wiben, Peder (eds.). *Historiedidaktik* p. 125 –133, Forlaget Columbus og Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF. København 2005.

Gundestrup, Bente: Kunstkammeret 1650-1825 og dets betydning for dannelsen af det nationale museumsvesen i Danmark. In: Ingemann, Bruno; Hejlskov Larsen, Ane (eds.): *Ny dansk museologi*, Aarhus, p.13-43, 2005.

Hemmersam, Karl-Johann; Nielsen, Carsten Tage: Historie fortalt med levende billeder. In: Ringsing Jensen, Jacob; Wiben, Peder (eds.). *Historiedidaktik* p. 115 –125, Forlaget Columbus og Historielærerforeningen for Gymnasiet og HF. København 2005.

Hemmersam, Karl-Johann (eds.) *Spærretid* Nationalmuseet og Skoletjenesten 2005. 72 pp.

Mader, Vibeke (eds.) *De syv dødsynder* Skoletjenesten og Nationalmuseet 2005, 40 pp.

Pedersen, Mikkel Venborg; Boritz, Mette: Med flyvestation Karup som nabo. *Nyt fra Nationalmuseet* 108 p. 34. 2005

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Boritz, Mette: Razmyslenija o mastojacene.....-Nacional'nyj muzej Danii v Kopengagene. In: Konmova, L.N. (eds.) *Trudy Gosudarst – Vennogo muzeja istovii Sankt-Petersburga – Vynusk 11* p.111 – 118. 2005

Generel formidling

Kaul, Flemming; Staack, Merete m.fl. (eds) *Himmelskiven og Solvognen. Bronzealderens mytologiske verden*. Skoletjenesten og Nationalmuseet 2005, 16 pp.

SILA – Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

Forskningsaktiviteter

SILA-Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning blev etableret i 2000 gennem en bevilling fra Forskningsministeriet (nu: Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling). Centrets formål er med udgangspunkt i samlinger og arkivalier på Nationalmuseet og Grønlands Nationalmuseum & Arkiv at udføre forskning på højeste internationale niveau inden for Arktisk og Nordatlantisk Arkæologi og beslægtede videnskaber.

Efter afslutningen af centrets første periode (2000-2003) og et år uden bevillinger (2004) lykkedes det gennem en bevilling fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation og solid medfinansiering fra Nationalmuseet at sikre en videreførelse og indlejring af centrets forskningsaktiviteter til og med 2008. I denne anden periode for centret koncentrerer forskningen om følgende temaer:

- 1) Arktiske Kulturlandskaber
- 2) Tværkulturelle processer
- 3) Metode- og teori-udvikling i arktisk arkæologi

SILA har et særligt potentiale for at belyse disse temaer, idet der gennem samarbejdet med Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, de grønlandske lokalmuseer samt en række canadiske forskningsinstitutioner er adgang til et helt unikt, velbevaret arkæologisk kildemateriale og muligheder for at iværksætte nye undersøgelser i Grønland. SILA har gennem sit nu 6-årige virke opbygget et omfattende internationalt forskningsnetværk, hvilket bl.a. kommer til udtryk gennem centrets centrale position i et godkendt International Polar Year (IPY) - program (se nedenfor).

Basisaktiviteter, herunder deltagelse i konferencer

SILA's aktiviteter er for størstedelen udtrykt i en række forskningsprojekter, men følgende kan klassificeres som basisaktiviteter:

Teori-udvikling: Kollokvier i teoridannelse inden for Arktisk Arkæologi holdes under ledelse af forskningsprofessor H.C. Gulløv ca. en gang hver måned.

I SILA's internationale forelæsningsserie 'Theory, Archaeology and Ethnohistory' blev i 2005 afholdt fire forelæsninger/kollokvier v. Pierre Desrosiers og Noura Rahmani (begge Avataq Cultural Institute, Canada); John Darwent og Trine Johansen (begge University of California, Davis, USA).

Videnskabelig editering af arkæologi- og historievidenskabernes bidrag til bogen *Grønlandsforskning – historie og perspektiver* blev foretaget af H.C. Gulløv. Jette Arneborg og Bjarne Grønnow editerede det 400 sider store bind: *Dynamics of Northern Societies. Proceedings of the SILA/NABO Conference, Copenhagen*, som vil udkomme primo 2006.

En række SILA-medarbejdere, primært Martin Appelt, H.C. Gulløv og Bjarne Grønnow, har udarbejdet oplæg til nationale og internationale forskningsnetværk eller bidrag hertil: CoSea (Syddansk Universitet); Boreas – Histories from the North (Eu-program); MARENA (IPY-projekt); Galathea 3 (Dansk Ekspeditionsfond); Dansk Ekspeditionshistorie (Institut for Videnskabshistorie, AAU); Danmarks Oversøiske Områder (Nationalmuseet).

Det må særligt fremhæves, at SILA i 2005, gennem forskningsprofessor H.C. Gulløvs og post.doc. Martin Appelts indsats, har udformet og opnået en ledende status i forskningsprogrammet 'Dynamic Social Strategies in Arctic Environments: Long Term Perspectives on Movement and Communication'. Dette er efter en bedømmelsesproces blevet godkendt som et International Polar Year (IPY) - projekt. H.C. Gulløv er Principal Investigator i dette program.

Med Mikkel Sørensen som primus motor arrangerede SILA en international workshop, 'The Study of Technology as a Method to Gain Social and Cultural Insight into Prehistory', i dagene 2.-3. november, 2005, med deltagelse af ca. 30 forskere fra europæiske og nordiske lande samt Canada.

Einar Lund Jensen (SILA) og Kristine Raahauge (Nanortalik Museum) foretog en forskningsrejse til Brødremissionens hovedsæde, Herrnhut, Sydtykland, med henblik på arkivstudier i Unitäts-Archiv omkring de østgrønlandske indvandring.

Følgende gæsteforskere har haft længere studieophold ved SILA i 2005:

Pierre Desrosiers (Avataq Cultural Institute), Noura Rahmani (Avataq Cultural Institute) og Claire Houmard (Paris).

SILA's medarbejdere har deltaget i følgende konferencer i 2005:

'Nordic Theoretical Archaeological Group', Lund 20. - 22. april. (Martin Appelt, Ulla Odgaard, Bjarne Grønnow).

Immateriel Kulturarv, Kulturministeriets Forskningsudvalg, Kgl. Bibliotek, 8. december (H.C. Gulløv, Bjarne Grønnow).

Vikingekongressen i Cork, Irland (Jette Arneborg).

'Nordic Research Cooperation within IPY', Ilulissat, Juni 2005 (H.C. Gulløv).

Bedømmelsesvirksomhed, censorvirksomhed og andre videnskabelige tillidshverv

Bjarne Grønnow

Formand for censorkorpset i Forhistorisk Arkæologi.

Medlem af Kulturministeriets Forskningsudvalg.

Medlem af bestyrelsen i Arktisk Institut.

Medlem af Nationalmuseets Forsknings- og Udstillingsudvalg.

H.C. Gulløv

Beskikket censor og næstformand for censorkorpset ved Afdelingen for Eskimologi og Arktiske Studier, KU.

Censor ved Institut for Kultur- og Samfundshistorie, Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet.

Fagredaktør af Meddelelser om Grønland / Monographs on Greenland, Man & Society.

Formand for Det grønlandske Selskab.

Bestyrelsesmedlem i Arktisk Institut.

Bestyrelsesmedlem i Qilakitsoq Fonden.

Jette Arneborg

Medlem af censorkorpset Aarhus Universitet/Moesgård, Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi.

Medlem af udvalg vedrørende dansk forskning i Arktis (udvalget nedsat af Forskningsstyrelsen/Koordinationsudvalget for Forskning).

Medlem af Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland

Medlem af styregruppen bag Leverhulme forskningsprojektet Landscapes Circum Lannam, Aberdeen University.

Næstformand i Nationalkomiteen for International Polar Year 2007/08.

Medarbejdere inden for forskningsområdet i 2005

Uden for stillingsstrukturen:

Centerleder Bjarne Grønnow

Inden for stillingsstrukturen:

Forskningsprofessor H.C. Gulløv

Projektforsker Martin Appelt

Projektforsker Ulla Odgaard

Ph.d.-stipendiat Mikkel Sørensen

Forskningsassistent Einar Lund Jensen

Forskningsassistent Jens Fog Jensen

Overassistent Jutta Frandsen

Tilknyttet med 50% forskningstid: mus.insp. Jette Arneborg

Projekter

Projekter afsluttet i 2005

4059 Teknologi og Tradition i Østarktens 2500 BC - 1200 AD. En dynamisk teknologisk undersøgelse af de litiske inventarer i de palæoeskimoiske traditioner

Projektbeskrivelse: *Ph.d.-projektet introducerer nye dynamiske metoder ved undersøgelse af litiske inventarer. Projektet indeholder en gen-undersøgelse af relationen mellem de tidligere definerede palæoeskimoiske kulturgrupper i Grønland samt en tolkning af den kulturhistoriske udvikling generelt i Østarktens.*

Projektperiode: 2002-2005.

Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandlingen er afleveret i december 2005 til Københavns Universitet, Saxo-instituttet. Afhandlingen er godkendt og venter forsvar, som er berammet til 19. maj 2006. Derudover er der i forbindelse med projektets forløb afleveret 5 halvårsrapporter til universitet, hvert halvår fra 2002-2005.

Projektansvarlig: Mikkel Sørensen. Vejledere har været: lektor E.B. Petersen, forskningsprofessor H.C. Gulløv og centerleder B. Grønnow.

Samarbejdspartnere: Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Eksterne tilskud: Bevilling fra Fiedlers fond til rekognoscering i 2005.

4070 Publikationsprojekt: Tent Rings and Stone Tools

Projektbeskrivelse: *Publicering af Ph.d.-afhandling, forsvaret i 2005. Afhandlingen omfatter en analyse af den palæo-eskimoiske bosætning, ressource- og råstofudnyttelse i Disko Bugt, Vestgrønland.*

Projektperiode: 2005.

*Præsentation/rapportering: Ph.d.-afhandlingen er optaget til publikation i monografi-serien, *Meddelelser om Grønland, Man & Society*.*

Projektansvarlig: Jens Fog Jensen.

Samarbejdspartnere: Saxo-Instituttet, Københavns Universitet.

Eksterne tilskud: Bevilling fra KVUG og Nationalmuseets publikationspulje.

Projekter der stadig løber i 2005

4060 Kyst, Menneske og Miljø i Nordøstgrønland

Projektbeskrivelse: Projektets formål er at beskrive de forskellige eskimoiske kulturers strategier for udnyttelsen af råstoffer og levende ressourcer i et kulturelt grænseland. Arbejdsmarken er de store fjordsystemer nord for Scoresby Sund, som i arkæologisk henseende udgør et enormt, næsten uudforsket grænseområde mellem de høj- og lavarktiske palæo- og neoeskimoiske kulturer.

Forskningen tager udgangspunkt i de markante bopladskoncentrationer omkring Wollaston Forland,

der blev lokaliseret ved et pilotprojekt i 2003. Bopladskoncentrationerne synes primært knyttet til polynierne, der er permanente åbninger i havisen. Polyniernes koncentrationer af fangsttyr var en nøgle til menneskets overlevelse i Nordøstgrønland og er af største vigtighed for en forståelse af den komplicerede kulturhistorie og de mulige møder mellem de høj- og lavarktiske kulturer i disse områder. Pilotprojekterne i 2003 og 2005 har endvidere peget på, at området rummer mineralske råstoffer, hvis forarbejdningsproces kan følges fra brudlokaliteterne til bopladserne. Projektets feltarbejde omfatter arkæologiske kortlægninger og daterende undersøgelser i polynie-områderne. Naturgeografiske beskrivelser af kystlandskabets og polyniers dynamik indgår. Polynie-studier i andre arktiske egne inddrages komparativt såvel som genstandsmateriale bragt til Nationalmuseet fra 1900-tallets ekspeditioner til Nordøstgrønland. Kulturernes råstofudnyttelse kortlægges gennem 'chaine operateure'-analyser, der sammen med dateringerne af de forhistoriske bopladser og resultaterne af bosættelsesundersøgelserne vil danne basis for belysning af de kulturelle strategier og mulige forhistoriske kulturmøder i området.

Projektperiode: 2003-2008.

Præsentation/rapportering: Feltarbejdet 2003 er beskrevet i en rapport og resultaterne vil også indgå i en engelsksproget rapport om feltarbejdet fra 2005 i serien, *Danish Polar Center Reports*. Projektets videre forløb vil blive publiceret i artikler i videnskabelige tidsskrifter.

Projektansvarlig: Mikkel Sørensen, Bjarne Grønnow og H.C. Gulløv (2007-).

Samarbejdspartnere: Geografisk Institut, Københavns Universitet; Dansk Polarcenter; Grønlands Nationalmuseum & Arkiv.

Eksterne tilskud: Bevillinger fra div. private fonde.

4064 11 Publikationsprojekt: The Last Tunit of Northwest Greenland

Projektbeskrivelse: The author finished his PhD-thesis in 2004 ('The last Palaeo-eskimos – Northwest Greenland AD 800 – 1300') and is presently preparing two papers on some of the major conclusions of the thesis: The first article will centre on the late Dorset megalith sites (also known as 'longhouse sites'). It is suggested that the megalith sites – in their High Arctic variant – primarily should be seen as nodes in a number of social and ideological networks binding together the late Dorset groups. In this context the commodities traded and exchanged between these nodes were important in maintaining the social and ideological viability of the otherwise dispersed late Dorset local and regional groups.

The second article will focus on a multi-causal approach to the question of why the late Dorset culture disappeared from the Smith Sound region during the 13th and 14th Century. It will be argued that the particular social and ideological structure of the late Dorset culture played a far more significant role in the collapse than shown previously. The late Dorset life way (social, ideological and economic organisation) reached its limit during the 12th and 13th centuries when confronted with competition from the Thule groups migrating into the Smith Sound region. The Thule groups may have taken over the trade/exchange in meteoric iron, which had been the medium through which the Smith Sound late Dorset groups had maintained contact with groups outside the region for centuries. Furthermore the late Dorset groups would have had to cope with changing climatic conditions and limitations in long-distance mobility as the Inuit/Thule settled large parts of the Eastern Arctic.

Projektperiode: 2005 - 2006.

Projektansvarlig: Martin Appelt.

4064 12 Publikationsprojekt: The Landscapes of the Caribou Hunters

Projektbeskrivelse: Publicering af resultaterne fra projektet 'Coastal, Fiord and Inland Dwellers - Settlement Patterns in Central West Greenland', der har inkluderet feltarbejde i Vestgrønland i 2001-2003. Projektet kombinerer omfattende arkæologiske og etnohistoriske kildematerialer i belysningen af bosættelsesmønstre, jagtformer og landskabsopfattelser.

Projektperiode: 2005-2006.

Præsentation/rapportering: Projektets resultater publiceres som en monografi i serien *Meddelelser om Grønland* (Monographs on Greenland) med titlen 'Landscapes of the Caribou Hunters'.

Projektansvarlig: Ulla Odgaard.

Samarbejdspartnere: Bjarne Grønnow, SILA; Kerstin Pasda, Erlangen Universitet; Clemens Pasda, Jena Universitet; Pauline Knudsen, Narsaq.

4063 Publikationsprojekt: Cross Cultural Processes in the Cape Farewell Area

Projektbeskrivelse: Dette projekt, der blev påbegyndt i 2000, er nu nået ind i publiceringsfasen. Denne omfatter en videnskabelig præsentation af resultaterne af de arkæologiske, etnografiske og historiske analyser af den østgrønlandske indvandring til Sydgrønland i 1800-tallet. Der redegøres for konsekvenserne af mødet mellem de eskimoiske og europæiske kulturer i det sydlige Grønland.

Projektperiode: 2005-2006.

Præsentation/rapportering: Projektets feltarbejder i 2004 er afrapporteret i SILA-rapport nr. 19.

Forskningsresultaterne planlægges publiceret i samarbejde med Einar Lund Jensen (SILA) og Kristine Raahauge (Nanortalik Museum) som en engelsksproget monografi i serien *Meddelelser om Grønland* (Monographs on Greenland).

Projektansvarlig: Hans Christian Gulløv.

Samarbejdspartnere: Forskningsassistent Einar Lund Jensen, SILA; Nanortalik Museum; Archiv der Brüder-Unität, Herrnhut, Tyskland.

Projekter igangsat i 2005

4061 Trade and Exchange in Greenland: The Steatite Objects Analyses Project (S.O.A.P)

Projektbeskrivelse: This summer the first phase of the joint Greenlandic/Danish/German/Swedish initiative called S.O.A.P. was carried out in the Nuuk area. The initiative is one of the sub-projects under the International Polar Year project 'Dynamics of Social Strategies in Arctic Environments: Long Term Perspectives on Movement and Communication' (IPY Activity ID #6). While taking its point of departure in an archaeological investigation of the Nuuk area's renowned steatite quarry-sites the goal is to bring together the substantial historical and ethnographical source material in order to develop a number of solidly founded models for the historical trade and exchange in soapstone. On the basis of these models, the large prehistoric soapstone materials excavated on sites in the Nuuk-area and on selected sites in West Greenland will be re-analysed and re-interpreted. During 2005, fifteen discrete soapstone quarry-sites were visited, recorded and sampled for geological provenance analyses. Four of these sites were archaeologically unknown prior to the survey. Five of the soapstone-formations are situated within a few hundred metres of a very promising dwelling site with archaeological remains ranging in time from the Saqqaq-period until the 1950's, situated at the shore of the Kangarsuneq Icefiord. The dwelling-site shows substantial traces of having been a major place for transforming the soapstone pre-forms into finished objects.

Projektperiode: 2005 - 2007.

Projektansvarlig: Martin Appelt.

Samarbejdspartnere: Grønlands National Museum & Arkiv, ved museumsinspektør Mikkel Myrup; Grønlands Universitet, ved professor Yvon Csonka; TORS, Københavns Universitet, ved lektor Frank Sejersen; Geologisk Institut, Københavns Universitet, ved professor Robert Frei; Friederich-Schiller Universitat, Jena (Tyskland), ved professor Clemens Pasda; Lunds Universitet, ved professor Lars Larsson og arkæolog Arne Sjöström; Tromsø Universitet, ved professor Bjørnar Olsen (fra 2007); University of Toronto (Canada), ved professor T. Max Friesen; Memorial University of Newfoundland (Canada), ved associated professor John Erwin (fra 2007).

Eksterne tilskud: Tilskud er opnået fra Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland. I de kommende år vil de involverede institutioner hver især være ansvarlige for at rejse midler til egen deltagelse. Finansiering er på plads for deltagelse af Grønlands Nationalmuseum & Arkiv, Friederich-Schiller Universitat, Lunds Universitet og University of Toronto.

4062 Resources, mobility, and cultural identity in the North Atlantic - Norse settlement in the Vatnahverfi Region, South Greenland ca. AD 985 – ca. AD 1450

Projektbeskrivelse: The aim of the project is to discuss landnam (landtaking) strategies and depopulation in the light of the relationship and interaction between the two crucial economic spheres of the Norse

Greenland economy: subsistence economy based on the resources of the local, settled area in South Greenland and trade with the homelands based on North and East Greenland resources. Key concepts are resources, mobility, cultural strategy and identity, and long distance trade. The multi-site cultural landscape of Vatnahverfi holds farms of different size and status and is supposed to be representative for the Norse society in Greenland in general. The project is an interdisciplinary landscape and settlement study. The initial phase of the project consists of precision GPS-based surveys of the farms in the Vatnahverfi region. Fieldwork took place in 2005, and continues in 2006. A PhD project is planned under the topic: 'Cultural identity and material culture'.

Projektperiode: 2005 - 2008.

: Projektansvarlig: Jette Arneborg SILA/DMR – Field work conducted by stud.mag. Niels Algreen Møller, University of Copenhagen.

Samarbejdspartnere: The project forms part of the international research programme entitled MARENA – Marine resource exploitation in the North Atlantic submitted to and accepted by the international IPY (International Polar Year) committee.

Eksterne tilskud: The fieldwork is financed by The Danish Research Agency through SILA – The Greenland research Centre at The Danish National Museum.

Publikationer

1.1. Monografier

Gulløv, Hans Christian (red.): Grønlands forhistorie (andet og rettede oplag), Gyldendal, 2005. 434 pp.

1.3. Artikler i internationale tidsskrifter og antologier

Odgaard, Ulla: The most extreme Situation. Contextual experiment with an Arctic hearth performed at Lejre Experimental Center, Denmark. Experimental Pyrotechnology Group Newsletter no. 2, p. 1-11, National University of Arts in Bucharest, 2005. **Peer reviewed.**

1.4. Artikler i museets egne serier

Appelt, Martin; Myrup, Mikkel; Pasda, Clemens; Grønnow, Bjarne: The Steatite Objects Analysis Project (S.O.A.P) – Travel and Project Report 2005. *Feltrapport nr. 21*, Nationalmuseet, 2005. 54 pp.

Gulløv, Hans Christian; Raahauge, Kristine; Jensen, Einar Lund; Grønnow, Bjarne: Bopladser langs konebådsruten mellem Vest- og Østgrønland. *Feltrapport 19*, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, 2005. 60 pp.

2. Konferencebidrag

2.1. Konferencebidrag trykt i fuld længde i proceedings

Arneborg, Jette: Greenland irrigation systems on a West Nordic background. An overview of the evidence of irrigation systems in Norse Greenland c. 980 – 1450 AD. In: J. Klápšte (ed). *Water management in medieval rural economy. Rurality V. Památky Archeologické – Supplementum 17*, Rurality V. Institute of Archaeology, Academy of Sciences of the Czech Republic, p. 137-145, Prague, 2005.

Gulløv, Hans Christian: Arkæologiske udgravninger ved verdens ende. In: Nielsen, Bent (red.). *Tjukotka i fortid og nutid, Eskimologis Skriftserie 18*, p. 13-38, Afdeling for Eskimologi og Arktiske Studier, Københavns Universitet, 2005. **Peer reviewed.**

3. Generel formidling, herunder populærvidevidenskab

Arneborg, Jette; Secher, Karsten: Forskning i Grønland – forskning for Grønland. In: Thisted, Kirsten (ed.). *Grønlandsforskning – Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXXVIII*, Det Grønlandske Selskab, p. 11-21, 2005.

Arneborg, Jette: Nordboarkæologi – videnskaben om fortiden tager form. In: Thisted, Kirsten (ed.). *Grønlandsforskning – Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXXVIII*, Det Grønlandske Selskab, p. 163-174, 2005.

Grønnow, Bjarne: ”Brudstykker af Baade og forarbejdede Steensager” – Arktisk arkæologi. In: Thisted, Kirsten (ed.). *Grønlandsforskning - Historie og perspektiver. Det Grønlandske Selskabs Skrifter XXXVIII*, Det Grønlandske Selskab, p. 175-193, 2005.

Grønnow, Bjarne; Jakobsen, Bjarne Holm; Møller, Henrik Sulsbrück: Hvad ødemarken gemte. *Weekendavisen, Ideer*, 11.-17. november, 2005.

Raahauge, Kristine; Grønnow, Bjarne; Jensen, Einar Lund: I konebådens kølvand/Umiat aqquataat atuarlugu. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 20. jan. 2005, p. 10-12, 2005.

Raahauge, Kristine; Gulløv, Hans Christian: Indsamling af får i Grønlands middelalder. En nyfunden konstruktion retter fokus på det samarbejdende nordbosamfund. *Tidsskriftet Grønland*, p. 165-176, 2005.

Sørensen, Mikkel; Pedersen, Kristoffer Buck: ”Killiaq kilden på Nuusuaq: på sporet af Saqqaqkulturens redskabssten”. *Tidsskriftet Grønland*, nr. 2-3, p. 105-19, 2005.